

ČASOPIS

ZA

ZGODOVINO IN NARODOPISJE.

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO
V MARIBORU.

UREJUJE
PROF. FR. KOVAČIČ.

MARIBOR, 1928
Mariborska tiskarna.

Iz Vrazove slovenske literarne zapuščine.

(Nadaljevanje razprave, ki je izšla v »Časopisu za zgodovino in narodopisje« XXII, 32 sl.).

Dr. Fr. Ilešič, Zagreb.

Kar tu priobčujem, je vzeto iz onega dela Vrazove literarne zapuščine, ki sem ga označil na zgoraj omenjenem mestu.

Prihajajo mi sedaj na vrsto koncepti epskih pesnitev, ki so se ohranili v Vrazovi zapuščini; fragmenti so to.

1.

Štajerski vojvoda snubi mazovsko lepoticu.

Na poli, prepognjeni v 8°, so se ohranili fragmenti pesnitve o »železnem junaku« iz Štajerske, t. j., o Ernstu Železnem (1406[1411]—1424).¹⁾

Na eni osmerčni strani čitamo:

Slave (i?) fevernih u krajih
flavi fhirom po Evropi
zherka vojvode 's Mafovje,
dviza angelj po podobi,
fhibka kakor bresa vlesi
Njene liza sta dve roshi,
ozhi svitle jafni svesdi
uftnizi pa fad jagodni.
Vfaka ftruna(e?) srebro berni
k' zhafti njeni in ljepoti
vfaka pripoveft le slavi [la]
Zimburgidine zhednofti,
Njena flava fe ponafha,

fhirom fveta po Evropi
U Mafovijo romare
flobodnikov zeli tropi
Teshko kojenika najti
na Mafovikem k'ne bil dvori.
gozhali so konjeniki
od nje u domanjem sbori,
Vfaka zherka njih in shena
nenavidle zvet, zhednofti,
zhudovite te lepote,
Shtajarski vajvoda voli
take vidit tud lepote
k dalnem sevr u napoti

Na eni izmed ostalih osmerčnih strani pole čitamo nadalje^{1a)}:

Kdo junak je ti shelesni
[pod njem] sdaj ki dersen v' oplot stopi?
Pazh je fhkoda sa junaka

¹⁾ Pola, prepognjena v 8°, je popolnoma popisana. Pisano je deloma s tinto, deloma s svinčnikom. Razen pesnitve o Ernstu, ki je pisana s svinčnikom, so na poli še razne ljubavne pesmi. — Kar tiskam v oglatih oklepajih, to je v rokopisu prvotno bilo napisano, ali je prečrtano in nadomeščeno z drugačnim besedilom.

^{1a)} Verza »Pazh...« do »slavi« sta na robu dodana.

ravnega kaj fulza slavi
 [s uft do uft na v'sokih linah dvize
 si fheptale]
 v' uha fi fheptale dvize,
 's uft do uft in filo v' okroge
 pod njem vranec fe vshibava,
 pod njem zherna (?) semlja trosi.
 Oplot krog in krog objalhe
 shershe konj, kopjè nakloni,
 [p]lne se vran'z, nad belza plane,

sregetà kopje na kopji
 [pne se belez nad vranza plane
 sregetà kopjè na klopih.
 trikrat fta fe satozhila (ta? la?)
 in dognala vu (?) oploti,
 fhtertokrat fe satozhivlhi
 fe kopjè obema slomi.
 Urno fkozhlta na noge
 Segne v'fak fi mezh ostri.

Posebe na drugem mestu pole sta še te dve skupini verzov:

rezhe nji befede take:

Ah lepota [ki] ionzhnem oki
 ki je snana ti na leplha,
 ah ti ionze mojem sroki (?)
 htela bi me ti ljubiti
 Te bi sa sarozhnizo profil.

Res Masoviz mu dade hzher
 sraven nje in hudo blago,
 [?] njedva blagoslovi]
 da blagoflov njima ozhin.
 hleb . . . .

Prva skupina verzov: »rezhe . . . profil« stoji v rokopisu na desno poleg skupine »Res . . . hleb«, ne nad njo; zato bi se zdelo, da bi morala tukaj v tisku stati na drugem mestu, ipak sem jo z ozirom na vsebino postavil na prvo mesto.²⁾

K naši pesnitvi spada pač še to:³⁾

Spelò sa Dunavo valno
 irezhno fi njo proti domu
 lep u Shtajar v' beli Gradiz
 kde pravezhni njemu ftoli.

Ref je [bla] milodarno sonze
 ki lijalo ljubno (?) polki,
 ker bla mati (?) shlahiti srotam (?)
 njo ljubila shlahita vbogi.

Glavna vsebina prvéga dela pesnitve je ta-le: V severnih krajih kraljestva majke Slave slovi po lepoti, moči in čednosti hči mazovskega vojvode Cimburgida. Iz vse Evrope romajo tja vitezi. Tudi štajerski vojvoda se odpravi na Mazovsko.

Drugi odstavek nam predstavlja viteški turnir. Očividno bo od zmage v tem turnirju odvisno, kateri izmed obeh vitezov-bojvnikov dobi roko lepotic. Najprej sta se viteza bojevala na konjih, potem pa peš. Enega izmed njiju imenuje pesnitev »železnega junaka«.

Mazovski vojvoda da hčer pač zmagovitemu »železnemu junaku«.

Vitez si odvede nevesto v svoj beli Gradec, kjer mu je od pamtiveka prestol. Ljubili so Poljakinjo plemiči in ubožci. —

²⁾ Na eni izmed drugih osmerčnih strani pole je s tinto pisana neka lirski pesem, a prvotno je bilo tukaj s svinčnikom pisano nekaj drugega; ne more se to večinoma več čitati, vidi se pa, da je spadalo k pesnitvi o Mazovskem. Dva verza po vrsti sta se začinjala s »pride«, v enem verzu stoji na koncu »Mašovski«; v nekkih drugih 2 verzih se da čitati: »tri dane, tri nozhi«. Na robu je še par verzov, ali njih zvezo je težko določiti.

³⁾ Pisano je drugje na poli.

Vidi se, da je predmet pesnitve viteška snubitev štajerskega vojvode Ernsta Železnega na Poljskem in njegova poroka s Cimburgido.

Stvar je zgodovinska. Spominjam se, da smo o ženitvi Ernsta Železnega s Cimburgo — tako se ona imenuje v nemških zgodovinskih knjigah — slišali celo v zgodovinskem pouku na takrat nemški gimnaziji mariborski, samo da naš učitelj niti z besedo ni opozoril na slovansko pokolenje Ernstove neveste. Bila je Cimbarka — tako se zove ona v poljski zgodovini,⁴⁾ latinska forma je »Cimburgis« — iz rodovine knezov mazovskih (»mazowieckich«), postranske linije poljske dinastije Piastovičev. Kneževina mazovska v zgodovini pomeni pokrajino okoli Varšave. Znan je praded Cimburgin knez Konrad Mazovski († 1247). Bila je Cimburga hči Ziemovita (Žemovita) IV., čigar kneževina je obsegala kraje zapadno od Varšave (Plock, Gostynin, Sochačev), in Aleksandre, sestre Vladislava Jagiela. Ko so mazovski knezi izumrli (1526), se je njih kneževina neposredno združila s »Korono«, t. j. z ostalo Poljsko.

Ernest Železni je Cimburgo zasnubil l. 1412. Cimburga je mati cesarja Friderika III. ter je tako v njej videti pramater poznejših Habsburžanov, ki so vladali ne le v nemškem cesarstvu, ampak tudi v Španiji, »mater cesarjev in kraljev«. Umrla je 1429 v Dürnitzach na poti v Marijino Celje (Maria Zell); pokopana je v Lilienfeldu. Kip ji je postavljen v Dvorni cerkvi v Innsbrucku.

Ženitev Ernstova je bila politična. Bila je to zveza Habsburžanov s poljskimi Jagieloviči (Cimburgi je bil poljski kralj Jagielo ujec) proti Luksenburžanu Sigismundu, takratnemu cesarju in ogrsko-češkemu kralju. Sigismund je v tej zvezi čutil nevarnost za sebe in za — nemške križarje, ki so pravkar (l. 1410. pri Grünwaldu) od Poljske pretrpeli odločilen poraz.

Bila je Cimburga izredno lepa, a tudi, kakor Ernst, fizično izredno močna.⁵⁾

⁴⁾ Ime se spravlja v zvezo s »Cecilijo«, najbrž po nekakšni »ljudski etimologiji«.

⁵⁾ Lomila je baje z rokami podkve ter mogla z eno roko potegniti naložen voz. Na svojem poročnem potovanju je v Krakovu baje lomila podkve, ki so jih ji dajali, a debele železne plošče je zvijala v cevi kakor v trobente . . .

Naj navedem tukaj drug slučaj take mazovske fizične moči. Stare kronike pripovedujejo o mazurskem vitezu Stanislavu Ciólku (izg.: Čulku), ali Ciolku (Čolku), roj. v drugi polovici 14. veka, da je že kot deček nosil dva moška, vsakega na eni roki, kot mladenič zanesel v zvonik cerkve Device Marije v Krakovu ogromen zvon, ki ga 40 ljudi ni moglo v zvonik potegniti. Z rokami je iztiskal sok iz lesa (posekane drevesa). Najdebelejše vrvi je trgal kakor niti, 12 sabelj je prijel obenem za konce ter jih dvignil z zemlje. Debelo drevo, namenjeno za mlinski val, ki ga 20 moških z ene strani ni moglo zganiti, je on z lahkoto dvignil na drugi strani sam. Dvobojeval se je s po deset silnih nasprotnikov ter zmagoval. Padel je Ciólek za domovino v boju z nemškimi križarji. (Varšavske »Iskre« 1917, I. V., št. 15, 247.)

Od kod je mogel Vraz imeti zgodovinsko snov kot tako? Wartin-gerjeva »Kurzgefasste Geschichte der Steiermark«, ki je l. 1816. definitivno bila uvedena kot šolska učna knjiga na vseh štajerskih gimnazijah, ne omenja Ernstove poroke s Cimburgo; seveda to ne pomeni, da Vraz vendarle že pri šolskem pouku ni slišal o tem zgodovinskem dogodku. Opozarjam pa, da piše Winklern v svoji zgodovini Štajerske, ki je izšla l. 1820 (»Chronologische Geschichte des Herzogthums Steiermark«, Gradec), na str. 99 pri l. 1412.: »E r n s t macht eine Wallfahrtsreise nach Palästina. Die Rückreise macht E r n s t durch Ungarn nach Pohlen, wo er, unerkant als Graf von A v e l e n z, erscheint, um C i m b u r g, die herrliche Tochter Z i a m o w i t s, Herzogs in Masovien, wirbt, sie eheligt, und noch in diesem Jahre nach Grätz führt . . .«⁶⁾

Drugo je vprašanje, zakaj je Vraza ta snov zavzela? Na to nam pač najbolje odgovori A. Krempelj, ki je bil z Vrazom enega duha. V svojih »Dogodivšinah štajerske zemlje« (1845), str. 126, pripoveduje Ernstovo snubitev na Poljskem v glavnem tako, kako Winklern (in, mislim, po Wiklernu),⁷⁾ a vse poglavje končuje s pesnitvijo, ki proslavlja Ernsta, zmagovalca nad Turki, tako-le:

»... Ernest naš slaviti,
Ker le hče z' Slovenkinjo
Hižno lubo zvezan biti,
Zbráni zemlo štajersko.

Naj bo hvala njemi dana,
Slava njeg'vemu vitežtvu,
Njeg'va vojska vunizbrana
Večno čast da slávenstvi.«

Lep slovanski motiv! Poljakinja, Slovanka s severa, se veže z vitezom, ki rešuje Slované na jugu Turkov! Ta motiv se je zdel vreden opevanja Vrazu pač enako kakor Krempelju, ki sta si vzajemno bila učnec in učitelj.

Prav romantično mičen je bil tudi motiv viteške borbe za nevesto, kakor jo je zgodovina vezala z Ernstovo snubitvijo. Krempelj piše (str. 136): »Turniri so še tudi zdaj⁸⁾ bili navadni. V takšnem dvoboju je naš vitežki vajvod Ernest svojo lepo Cimburgis dobil.«

⁶⁾Winklern še dodaja: »Er wird durch sie der zweyte Stammvater des Hauses Habsburg-österreichischen Hauses. Cimburg zog mit einer Hand geladene Wägen für, zerbrach Hufeisen, schlug mit bloßer Hand Nägel in die Wand; von ihr ist im Erzhausa die starke Unterlippe.« Lvovske »Rozmaitošci« so 3. marca 1832 (št. 9, str. 81) — po Jurend Pilg. l. 1832 — pisale tudi o Cimburgi, ali ni verjetno, da bi Vraz v svojih slovanskih letih dobival v roke Lvovski časopis.

⁷⁾ »(Iz Palestíne) nazaj se povernoč gre skoz Vogersko na Polsko si po ženo, najmre po jako, za njene izbrane lepote volo povsod razglašeno polsko, mazurskega (masovskega) vajvoda Sjamovida, čer Cimburgis. On njo dobi in si njo pela v Gradec.«

⁸⁾ T. j., v Ernstovi dobi.

Kdor prečita par gornjih Vrazovih verzov, sigurno brž začuti nekaj kakor spomin na Prešernovo »Turjaško Rozamundo«. Stih je isti. Asonance so tudi pri Vrazu, samo da niso izvedene in po pravilu urejene. V prvih 26 verzih je 14 asonanc z vokalom »o«. To ne more biti slučaj. Če asonance niso urejene, si je to tolmačiti pač s tem, da imamo koncept pesnitve pred seboj.

Tudi viteško-romantični značaj dogodka in oseb družijo obe pesnitvi.

Mislim, da se ne motim, če Vrazovo pesnitev spravljam v neko kavalzalno in zato tudi časovno zvezo s Prešernovo »Turjaško Rozamundo«. Vemo, kako je Vraza očarala posebno baš tudi ta Prešernova pesnitev, ki je izšla v »Kr. Čbelici« III (aprila 1832). »Kolikrat zelujem shlahtno hzher Preš. — njegovo začarljivo poësjio — njegovo Rosamundo Turjaško — sonete — i vse vse kar je njegova umetnost rodila,« je pisal nekako v prvih tednih l. 1834.⁹⁾

»Zora i Bogdan«.

»Turjaška Rozamunda« je bila pač tudi povod, da je dogodek svoje ilirske romantične pesnitve »Zora i Bogdan« dal na Turjaški grad. Glavni motiv te pesnitve je Lenorin (Zora je druga Lenora, Bogdan pa njen ljubi, ki pade v boju zoper Turke), a poedini prizori (snubači na gradu!) so slikani kakor v »Turjaški Rozamundi«. V tej ilirski pesnitvi, kakor jo imamo v tisku pred seboj (»Glasi iz dubrave Žeršovinske« 1864, str. 82 sl.) se devojka imenuje Zora, a ohranjen je fragmentaren koncept pesnitve, kjer ji je ime Rozamunda. Po tem imenu posreduje koncept med Prešernovo pesnitvijo in med končno redakcijo Vrazove pesnitve o Zori in Bogdanu.

Ker se besedilo koncepta tudi znatno razločuje od tiskane Vrazove pesnitve, priobčujem tukaj koncept.¹⁰⁾

Tiskana pesnitev ima oddelke: 1.. »Sanak.—2.. Oproštaj. 3.. Boj.—4.. Prosioci.—5.. Poslušnost.—6.. Věra.

Kar bi odgovarjalo prvemu izmed teh oddelkov, tega v konceptu ni. Začenja se koncept z junakovim slovesom (»Oproštaj«). Junak govori:

I ja počću sa Hârvati	Sve gradovma lëpim bëlim
Bratjom srodnom jednodušnom	I sa častju slave punom.
Vojevati za slobodu,	Onda èu ja Tebe prosit
Za karst sveti s vojnom družbom.	Slavno (?) odvest bëli u dvor;
Car će mene nagraditi	Onda neće teb' odreći
Za junačtvo neutrudno —	Meni otac, moja ljubo.

⁹⁾ »Časopis za zgod.« XXII, 34, 41.

¹⁰⁾ Na prvi strani pole, ki je na njej ta koncept, so verzi do »... kesom punom«, na drugi strani do »... čeko ja uljudno«, vse ostalo je na 3. strani. Fragment je pisan s tinto na 3 straneh sešitka s 4 lističi v osmerki. Na prvih dveh listih je pesnitev »Postanak Tiharja«, na 3. listu in na 1. strani 4. lističa je naša pesnitev, a na drugi strani tega 4. lista sta »Dve pësme od Byrona.«

Budi stalna, ja éu doći:
 Ako padnem na mejdanu
 Il zarnom (?) il sabljom Turskom
 Nad temi verzi in med prvimi izmed njih je s svinčnikom napisan

odstavek, ki odgovarja »Boju«. Glasi se:

Bojak biše do dve [silne] vojske	Gnjezdo tvrdo in oružno.
[jedna Kauriska s Kaurinska s silnom	Mnogo tamo vojne (?) dike
Turska (?)]	Za slobodu poginule.
Gde se stiče Sava s Kupom	A Vidoslav? on se je
Vojska Turska i Kristjanska ¹²⁾	[Il je osto il pao]
Sve za gnejzdo (?) sokolovo	Kano soko hãrvao muško

Na strani sta še dva stiha:

Ali od njega što se stalo
 Razaznati je zbiljno [baš je] mučno.

K »Boju« spada še to:

Čeka tako [krasna] Rosamunda	Hrabro slavno da je umro.
Lěto jedno, lěto drugo,	Al se kune Rosamunda,
Pa i tretje već nastaje	Věrna [ostat] čekat věčnom tugom,
Čeka — čeka, al zaludo.	Bio [on živ bio] on martav, bio zarobljen
Jednu kažu [u Carigrad] da odveden	bio nevěran sdružen s bulom.
[Da odveden robstvu hudom] ¹³⁾	[Stižu čuti prosioći,
Carigradskim ko rob drumom ¹⁴⁾	Sa ponosnom snubeč družbom] ¹⁵⁾
Drugi kažu na mejdanu	

Potem prihaja odstavek, ki odgovarja »Prosiocem« (Snubačem):

[Sědi bělom na] Pod kameňskom sědi lipom
 Vitez s čerkom [Stari vitez] Rosamundom
 K njim dolaze [svedj prosioći] vitezovi
 S izabranom [sve Slavni kr. vitezi] světlom družbom
 Proseć ruku Rosamunde
 Slavnim gãrbom, kesom punom.
 [Dodje junak iz Hãrvatskog]
 Dodju momci¹⁶⁾ světlil kućah
 Iz Kraïnskog i Koruškog
 Dodje banić cãrnooki
 Iz Horvatskog dčete [prosit] mudro.
 Je tja dalje iz Nemačke [Je iz Nemške i Gorice]
 Prose gãrbom kesom punom
 Bělu ruku Rosamunde
 Prose, prose, al zaludo!

¹¹⁾ Štirje verzi: »Ako . . . dušo« so na robu pripisani, ali s tinto.

¹²⁾ Na kraju je pripisano: Sisak.

¹³⁾ Tu je na strani pripisano: četom.

¹⁴⁾ Prvotno sta se torej verza glasila: »Jedni kažu u Carigrad — Da odveden robstvu hudom«, a potem ju je pesnik tako-le prenaradil: Jedni kažu da odveden — Carigradskim ko rob drumom.

¹⁵⁾ Tu stoji na strani številka: I, a gori pred in nad »Čeka« stoji: II. Mislim, da so to znaki, ki so jih napravili uredniki Vrazovih »Del« v 60. letih.

¹⁶⁾ Tu je s svinčnikom pripisano: Dolaze vitezovi.

Rosamunda tvardo [svedj tvardo ostaje] s dragim stoji
 Sadružena dahom drugom [Posestrena svom odlukom (?)]
 Broji danke [broji sate věrna] jednak věrna
 Vidoslavu [Věrna dragom] s tělom, dušom.

Nato imamo odstavek, ki odgovarja »Poslušnosti«:

Pod Kamenskom lipom [vårvi] opet
 Prosiocali [opei] vārvi —
 Sluge, konji [plemeniti] urešeni
 Spremaju [glasno bučno] u dvor:
 A u dvoru bělom gradu
 Napija se vino [bučno] rujno
 Sve za zdravlje Rosamunde,
 [Gospodaru i] Krasne licem [glasne krasom] i rozumom.
 Ali děva na tla gledi
 Divananeć se (?) sa svom tugom.
 Moja nado¹⁷⁾ i utěho¹⁸⁾,
 Zlatna cerko Rosamundo,
 [Jadan] Gárdno sam ti ostario
 [S veliko] Svedj se brinuć slavom, kućom
 Al pod starost niti nimam
 Kuda klonut glavom trudnom
 Niti [izručit] komu izručiti
 Bojno koplje s [sabljom vrucom] kučnim klućem¹⁹⁾
 Mnogo brigu znov (?) pregoreh
 I Tebe, čerco ja uljudno²⁰⁾
 Danas valja da ti kažem
 Svoju volju, baš razlučno
 Nadajuć se da [je skloni] razabrati
 Vremenom će [ti] sārce tužno...
 Ali sada već nemogu
 Baš (?) provali i klisuru (?)²¹⁾
 Eto dužda od Mlětakah
 Koj te prosi Rosamundo,
 Varzi na stran [tugu travnu²²⁾] đanas dušo
 I čekanje sve zaludno [prem nemudno]
 Podj [Ajd] za dužda, překo mora
 Gdě se gusli lavor s ružom
 Bitće kod njeg tebi dobro,
 Prebolět će sārce ludo,
 Da osunčim²³⁾ još [-ć] pod starost

¹⁷⁾ Tu je pripisano s svinčnikom, a zopet přečrtano: Moj angele.

¹⁸⁾ Pripisano: ma zenice.

¹⁹⁾ Pripisano: ni ne mogu. Pripisano je nadalje še nekaj, a se ne da čitati.

²⁰⁾ Tu je konec strani, skoro se zdi, da tu nekaj malega manjka. Prvi stih sledi če strani so s svinčnikom gori pripisani.

²¹⁾ Ta dva stih: »Ali . . . klisuru« sta na robu pripisana.

²²⁾ Pryotno: travno.

²³⁾ Čez »osunčim« je pisano nekaj kakor: operem.

Trudne krilo [oči] ja unukom...
 Ako nećeš okani se
 Očjuh mojih — Rosamundo!

Poleg teh zadnjih verzov so s svinčnikom napisani še sledeči stih:

Da se može razgovorit
 Brižno sarce sa unukom
 Da bez brige za čast kuće [mogu leći]
 Mogu leći trudan u grob.

Potem se nadaljuje rokopis (s svinčnikom):

Jadna [Ah ti] jedna krasna věrenice [ljubavnice]
 Strašnji Tvoj list pade, ružo!
 Zadnji na svět koj te vezo,
 Puče lanac, Rosamundo!
 Ko list cvěta kada smārzne
 Obraz dēve [Sblědne lice] zablědnuo,
 Kako žuti list jesenski se
 Sārce rěčju (?) propadnulo,
 Ali světa ko rěč Božja [b]
 Detinska je Slavki slušnost:
 Niti slovca proizněti
 Nemože si s jada (?) mučnog,
 Al da oće poslušati
 Nikne (Kloma?) glavom, kaža rukom.

Tu je konec koncepta, fragmenta.

Kar se tiče vsebine, je pred vsem opozoriti, da v konceptu pri slovesu junak še ne pripoveduje zgodovine svojega rodu, kakor jo pripoveduje v tiskani pesnitvi (Bogdan je vnuk starega Jug Bogdana, ki je padel na Kosovem; izmed njegovih sinov je sluga rešil samo najmlajšega, Gojka; ta se je oženil pozneje s Hrvatico in Gojkov sin je baš naš Bogdan. Nadeja se, da on sedaj izvrši proročanstvo starega Jug Bogdana ter osvobodi Kruševac; Zora bo potem šetala »kao gospoja od Kruševca«). Kot »Jugović« ima junak v tiskani pesnitvi ime Bogdan, dočim je v konceptu Vidoslav.²⁴⁾ Rokopisno svojo »Rosamundo« je Vraz pozneje izpremenil v Zoro pač zato, ker mu »Rosamunda« ni bila dovolj slovanska.

V tiskani pesnitvi se kot devojkin očetnji dom (v »Prosiocih«) izrecno imenuje Turjaški grad; med snubači se posebe omenjajo »banović od Hrvatske« in vitezi »iz Němačke«. V rokopisni pesnitvi sedi vitez s hčerjo Rosamundo »pod kamenskom lipom«, a snubit prihajajo iz Hrvatske, Kranjske, Koroške, Nemške; pri tem ni jasno, v kateri deželi je vzrastla ona »kamenska lipa« (»Kamen«?). V tiskani pesnitvi se »Slovenki« pripisuje otroška poslušnost kot »reč božja«, a v rokopisu »Slavki«.

²⁴⁾ O rokopisni »romanci na način španjolskih starih romanca s priglasí«, »Vidoslavu i Rosamundi« gl. razpravo dr. Vladimira Kesterčanka v »Nastavnem Vjesniku«, XXV., str. 578 sl.

»Stanjko in Jelena«.

Ernst Železni je Vrazovi duševnosti bil blizu kot junak-zmagovalec nad Turki, in to kot junak, ki da je Turke premagal baš pri Radgoni (1418), torej v Vrazovem »zavičaju«.

Ta radgonska zmaga ni bila zadnja v zgodovinskih rodoljubnih mislih naših vzhodnoštajerskih preporoditeljev. Saj jim je »Radgona« bila celo etimološki »Nikopolis«, »mesto zmage«. ²⁵⁾ Krempelj je v »Dogodivšinah« radgonsko zmago obširno opisal. ²⁶⁾

Vraz sam je bitko pri Radgoni vzel za ozadje dogodku svoje pesnitve »Stanjko in Jelena«.

Ohranila se je četrt pole, prepognjena v 2 osmerčna lista. Na eni strani je pesnitev »Apothéosis« (Zeus ne more pomagati Minervi, ker je Kristus zmagal, le Vile so še ohranile moč), na ostalih treh pa pesnitev »Stanjko in Jelena«.

²⁵⁾ Jak. Rajšp je l. 1833 v graškem »Der Aufmerksame« (30. aprila) priobčil članek »Radkersburg«. Pisec se protivi izvajanju imena »Rakersburg« od slovanskega »raka« (često se baje beseda etimološki tako razlaga) ter izhaja v svoji razlagi od oblike »Radguna«. Izvaja to ime od boga zmage poganskih Slovencev Radigaja, »und ein windisches Märchen erzählt, dass Radigaj oder Radigajun immer bey ihren Schirmherren gewesen sey, endlich aber sie verlassen habe, und zu den Slovenzen an die Mur gekommen, die aus Freude rund um ihn herumzuzfließen begann. Hält man dies der windischen Benennung gegenüber, und bedenkt man, dass Radkersburg auf einer Murinsel liegt, so kommt man zur Vermuthung, dass der Würfel des Krieges auf diesem Platze in dunklen Zeiten, die uns die Geschichte nicht nennt, glücklich für die Slovenzen geworfen ward, und daß der siegende Kleinslave — Rajšp očividno obliko »Slovenec« smatra za pomanjševalno, Slovenec = mali Sloven — diese Wahlstätte aus Dankbarkeit nach dem Nahmen des günstigen Gottes Radigajuna nannte, woraus durch nicht gezwungene Zusammenstellung Radgajuna, Radguna, Nikopolis, Siegestadt, gebildet wurde . . .«

²⁶⁾ Str. 126/127: » . . . Turki . . . p̄viriho nad R a d g o n o. Njihov Vikši misli, da toto mesto ino na on kraj stoječi grad dobiti 'mu je le igrača; ali zabstojn on zevso močjo nad Radgono rine p̄ervo — drugo — tretjokrat, vsakokrat je od možkih ino ženskih totega segurnega mesta tak nazaj veržen, da, nič opravivši, v' goreči jezi gie na gornji ino spodnji kraj mesta p̄rék Mure, ino od Radgone gor vse vkonča, pože ino spomori, kaj v' roke dobi. — Zdaj njemi maš vajvod Ernest z' velikoj vojskoj Štajercov na lipničko pole proti pride. Tá pridejo tudi grof Frangipan z' 1000 Horvatni, grof Turjački (Auersberg) z' 1000 Krajnci . . . Vsi toti grejo dol proti sovražniki, ino se na č e r n e č k e m polji pri Apačah vstavijo. Tu se tedaj vročo primejo naše .no turske vojske. Naš Ernest pade 'z konja . . . ali zadnič Turki zgubijo ino morejo pobegniti. Kak k' Radgoni nazaj perdirjajo, nje Radgončani tak zmlatijo, da njim 16 oficirov ino množina vojšakov mertvih ostane. Kak je tedaj naš Ernest Turka bil 'z dežele zegal, se z' slavnostjo obvenčen poverne v' svoj Gradec nazaj.« Kot vira za to svoje pripovedovanje navaja Krempelj: V. H a m m e r v' »Steierm. Ztschr. (1825) VI., 59« in : v. K a l c h b e r g v' »Archiv f. Geograph. Hist. etc. (Juli 1814)«.

STANJKO INO JELENA.

I. Razgovor.

1. Kaj tam za mil šepet je okna okol?
Kaj z okna to za govornice?
Slovò to jemlje Stanjko sivi sokol
od Jelke krotke golobice.
2. Ne smelo sjat ljubezni sonce jima;
ne [t] smel je on objet postave,
net ona ust vtopit jemu v ustima,
ne dñjat na ramo lepe glave.
3. Ko tič, ki ljubica mu je vlovljena
nemilo perha krog kobače,
tak hodi k hramcu on kjer ječa jena,
kjer ona po njem vmira plače.
4. Kmalo si peršel ter češ spet v zidine,
ó stani še mi, mili stani!
Le kdakda nama sonca žark persine,
in Ti ga goniš k nočni strani.
5. Naj, ljuba, naj serdce Ti s mojim zdano!
ne vidiš tam na nebi zarje?
ves izhod je žerjav, al to ni rano,
še dolgo je do Zdravomarje.
6. Te zarja bolj in bolj razsveti mesto,
po mesti samotne ulice,
obsine v Bogu dano mu nevesto
in mili jega možko lice.

* *

[Senja]

14. Da bom položil Ti po bitvi v krilo
nemirno čelo usta²⁷⁾ vroče;
da nekda boš oči mi zavečila —
al proč s tim proč kar nemogoče! —
15. Tak tiho²⁸⁾ on jo ona jega gleda
in červ v serdcama tiho mori²⁹⁾
stoji na ustah in očeh beseda
vendár nobeno ne govori.

²⁷⁾ Čez je pisano: lica.

²⁸⁾ Prvotno: Tak vtihne, potem je to prečrtano, a na strani zopet pripisano: Te vtihne.

²⁹⁾ Mesto tega prej: ter več nobeno ne govori.

17. To berž³⁰⁾ predrami sina domovine
stisnil Ji [j] roko na ustnice,
ter spustil, ter odjagnil na zidine —
ona pak skrila z dlanma lice.

* * *

Vse to je v rokopisu pisano na eni strani oktavnega lističa; vzporedno na eni strani drugega oktavnega lističa so te-le kitice:

7. To čelo, nos, ustne, brada vrat močen —
popersje Rimljana, bi rekel,
pogled siv in da, zdi se zdaj nazočen
ko da b'se v modro preoblekel.
8. In ona: Dolgi so černe Ji lasi
čez nader bélo protiletje;
usta kerv, lica lelje te k ti krasi
dvojè zenic³¹⁾ ko lena cvetje.
9. In s tih gledè nebeskih oči sore
ko zvezdice svetlóblišeče,
to moglob kamen raztopit a z voze
vendar pustiti je oče neče.
10. Včera je junji bil ves svet obilen
te raj mislè že spravljal sebi,
tak hrast deržl se zemlje močnožilen,
z vrhoncom seže pak po nebi.
12. Te reče: znaš kaj zarja ta kervava? —
to strašnga (!) sonca predhodnica,
ki se kervavo mestu nagrožava,
no mesto nas v obrambo klica.
13. S radostno grozo smerti grem v naroči,
vendar je [nje?] senje žal mi v duši,
ki prišla mi kak isřina pred oči;
in kaj se mi³²⁾ senjalo sluši:
11. Al dnes že nič: Ne omehčil očeta,
več ni za nikšno mu življenje
joj upi bile so le senje,
zakaj Je [j] roko drugem že obeta³³⁾.

³⁰⁾ Prvotno: po tem.

³¹⁾ Na strani: punčic.

³²⁾ Na strani: (meni se).

³³⁾ Prvotno so tri zadnje vrstice te kitice pisane v tem-le redu: joj upi . . . , zakaj . . . , več ni . . . .

16. Taj hip je slajši od šeptanja ure,
 ko oko z oka réči pije:
 oj škoda da tak kratek! Čuj pét kure;
 čuj, Stanjko, ura dvè že³⁴⁾ bije.

Ni dvoma, da te kitice spadajo k naši pesnitvi; njih številke: 7—10, 12—13, 11, 16, izpolnjujejo baš vrzeli v številkah kitic prve skupine; vrhu tega se v 16. kitici izrecno imenuje »Stanjko«.³⁵⁾

Na drugi strani lističa, s katerega je prva, gori navedena skupina kitic (1—6, 14, 15, 17), je drugi del pesnitve.

II. Bitva.

Z nebeskega žge čela sonce bolje
 na Radgonske obroč zidine —
 Je kdo tam s tóljpami nasadil polje?
 v trepeče gledaj ta krajine!

Namiri vidim neke stat ko stolpe,
 a neki kdekde, o glej čuda!
 begájo sem ter ta — to ne so tóljpe
 to Ti je Turska vojska huda.

Pod grad se ko nevilhta s točo vleče:
 herzget konjev, rožlej orožja,
 plahtajo v zraki zastave rdeče —
 smilena bod nam mati božja!

Tak vpije vajvoda, berž mož pešica
 vred stopi za zidine božne (j?),
 vendâr [al] za nje bojuje k Bogu klica
 molitev dečice nedolžne.

Glavna vsebina pesnitve je ta-le: Stanjko in Jelena se ljubita, aii njen oče noče nič slišati o tej ljubezni, ker je hčer že drugemu obljubil; Jeleno je vrgel v ječo.

Pozno v noči govori Stanjko z drago ob oknu njene ječe. Že je napočila jutranja zarja; v nje svitu vidimo njegovo in njeno lepoto. Mladenič se zave, da je to početek dneva, ko mu bo treba oditi v krvavi boj za obrambo mesta; slutiti, da se mu je zaman sanjalo, kako bi po bitvi živel srečno življenje z njo. V težko-milih čustvih molčita.

Čas je za Stanjka, da odide, kamor ga kliče domovina. Poljubil je drago in odšel na obrambno zidovje radgonsko.

³⁴⁾ Prvotno: dvè že ura.

³⁵⁾ Strani lističev imajo paginacijo, ki so jo izvršili pač uredniki Vrazovih »Del« v 60. letih, in sicer tako, da je prva skupina kitic (začetek pesnitve) 44, II. (Bitva) 45, »A'pothéosis« 46, a druga skupina kitic: 47. Ta paginacija ne odgovarja vsebini,

Vroč dan je. Turške vojske vse vrvi pred gradom. Poveljnik obrambne čete kliče Mater Božjo na pomoč. Majhna je njegova četa, ali z njo je molitev nedolžne dece.

Pesnitev pač ni končana, manjka ji pravega konca.

Ali tudi po tem, kar imamo pred seboj, moramo pesnitev označiti kot čisto romantično. Motiv »Hektor in Andromaha« (»Naprej zastava Slave«) se izprepleta z motivom Veronike Deseniške. Prizor ob njeni ječi spominja nočnih sestankov Mickiewiczzevega Konrada Wallenroda z Aldono.

3.

Belotinska ljubav.

Ohranili so se odlomki pesnitve o ljubezni mladega gospoda z belotinskega gradu.³⁶⁾ Začenja se tako-le:

Kaj tak toži v Belotinskem gradi,
al to ptica kukovica?
Ni! na linjah [to toži] večernem v hladi
toži vdova [gd] gospodina.

V Pogorji trak zadni sonca vgasne,
Gredo ženkinje ze žita,
Pojejo si pesmi miloglasne,
od jih jedna bolj' čudovita.

Pitate me, čemu stara plače [zh]
ki (?) ma vsega polne dvore,
za jedinka solzmi lica mače
zove ga al ne dozove.

Kaj pa, zlata mamka, to za dvica
ki tak čudno lepo poje,
to ti, sinko, peje gerličica
z dobrane znad fuhe veje.

Tu je črta v znamenje odstavka, a nadaljnji odlomek nam prikazuje ljubezenski prizor:

17.³⁷⁾ S temi besedami deklico premaga,
berž perraja na kraj zeleni.

³⁶⁾ Naslova v rokopisu ni nobenega. — Zdi se, da je na nekaterih mestih prvotno Vraz rabil bohoričico. Vse se nahaja na enem lističu ter je s svinčnikom pisano.

³⁷⁾ S temi številkami se štejejo pač kitice; manjka torej tukaj 16 kitic. Gl. doli! — Na zadnji strani lističa, ki se na njem nahajajo gori navedene kitice, so zapisani ti-le verzi, ki pa je o njih težko reči, ali spadajo k naši pesnitvi ali ne:

Črna kavka k dvoru priletela
pravi nam pravlica
jas pa pravim, kaj bla běla
strastna — oka golobica
ki (?) na golobinjaki sodėla.
Blo z večera al ob zori
zazre (začne?) pava šetati po dvori
v svojim gizdavem obleči:
Zgledne se na svoje pleči

Oh ja... (?), si zgovori,
Bartí je preprosta moja roka
kakti ženke, ki si prosi kruha,
Vtica pav pa krasna ko kraljica
po vsem trupli sama djurdjanica
res bla božja milost men' mačuha,
zdelne sí globoko
v tem zaplače strastno oko
in tak pravi u plači

Na robu je še zapisano: je vse truplo samo.

Upije²⁸⁾ gde bila tak dolgo si, duša draga,
ljub', od Boga Ti odločeni men!

20. Vendar deklica mu v naroče pade,
če dopovedati mu boleznj,
[sta ko dve gerlice ki nevéte še mlade
zakaj kušujeta se od ljubeznj]
same najdejo usta ustne mlade,
ki so neme bile od ljubeznj.

Na drugi strani lističa čitam:

21. Tako celo milo večer sta v hladi,
vsaki nekaj šepa in govori,
vkup sedita, ko da gerličici mladi,
prideta ki vkup [vkup ki prideta] o prvi zori.

23. Vdova, ki neda starost nji u noči spati,
stane in gleda na linje visoke.
Oh gorjè, v mesečini zagledne mati
sina ki ide od nekod z loke.

Ter ga iskati začne serota [reva] povsodi.
kakti blina [luna?] logsti (?) vsa bleđa
slednjič širom (?) po logi vse sprehodi
vendar glasa ni mu [ni glasa] neti sleđa.

Vrzel, ki jo opažamo med prvimi gori navedenimi kiticami in med kítico, ki je označena kot »17«, izpolnjujejo pač kitice, pisane na zadnji strani pisma Greinerjevega Vrazu iz l. 1835., priobčenega v ČZN XXII., 52. Te kitice se glase:

6. Belotin gre s mamico k počitki
pesem še mu v postlo (?) sleduje:
s [i] grozo od pet do glavè skoz litki
glasi smicajoko (?) je čuje.
7. Ah, s to grozò stoja (?) in iz serdčnosti zdrave
de (?) serce, ko terstje se trosi,
nit v ti grozi plašljivosti prave
de oditi v serdzi ga mika.
8. To le glase ptice gerličice
ni pet v noči [p]leva (?) Ji, mati
odkod lo te čud(o)vite pesmice,
sam čem vidit lam očem znati.

S tem v zvezi je tudi to, kar je napisano na istem lističu, a posebe na drugem mestu:

²⁸⁾ Na strani: sedi.

Petje še prenese, al uzdihl
 padajo na sèrdce ko noži,
 skoči na nogè, gre v noči tihi⁹⁹⁾,
 al gre spoti matre né boži.

Solshé (?) dnevoma si žalostneje
 k njim pridruži plač se nemili
 plačni glas se grozen joč razleje
 Mi ne joče več, samo cvili.

Po njem je; [to] ta čut vso moč mu slomi
 materni kip s misli odbega,
 Zdaj do neb ga splašili vsi gromi,
 berž v log teče, teče do brega.

Teče [pa] ko ga ni domò do zorje
 ni domò do belega dneva,
 mat ga budit grè, al najde, gorje!
 prazno postljo [skerbua] zgrabi jo revo.

Glavna vsebina pesnitve, kolikor nam je ohranjena v teh odlomkih, bi bila nekako ta-le: Vdova gospoda belotinskega tožeč zaman zove svojega sina edinca. Zvečer je; v petje ženjic doni pesem device-grlice . . . Gospodiča belotinskega zvabi petje in vzdihovanje, da gre pogledat, odkod to prihaja . . .

Dolgo je devojka čakala dragega; našla sta se in ves večer prebila v ljubezni. Mati je vsa vznemirjena, ker sina ne najde v postelji . . .

V Vrazovih tiskanih pesnitvah (»Dela«, Razlike pjesme, 1866, p. 150 sl.) se nahaja »ulomek« pod naslovom »Bjelotinci«, ki mu je vsebina ta-le: Beli se sredi sela zvonik cerkve belotinske. Na zeleni dobravi poleg belotinskega gradu čudovito pojejo ptice. Zvečer je in luna s svojimi žarki poljublja grad in dobrovo. Na lini gradu sedi grajska gospa. Kraj nje stoji njen sin — edinec Radko, bled, zamišljen . . . Gospa Živa je rodila devetero sinov, ali jih je vse pograbila smrt. Zaman je čakala novega poroda; večča starka iz sela ji pove, da za to znajo lek »ljekarice plavokose vile« pri studentu v logu . . .

Kar družl ta ulomek ilirske Vrazove pesnitve z našimi fragmenti, sta osebi: Gospa in sin edinec. Mogli bi se pa ilirski »Ulomek« in slovenski fragmenti tudi vsebinski zvezati; morda nam ti-le kažejo, v katerem pravcu si je treba misliti nadaljnji razvoj dejanja, kakor ga je Vraz zasnoval za svojo pesnitev »Bjelotinci«: Morda je lek Vil-lekaric pomagal ter gospe dal porod, sina . . . Zamišljen in nekako tužen je v »Ulomku« njen sin Radko; morda je te njegove tuge vzrok baš ljubezen, ki o njej govore slovenski fragmenti . . .

⁹⁹⁾ Zraven je tu pripisano: plane, če odit po noči tihi.

Ker so slovenski fragmenti pisani na zadnji strani Greinerjevega pisma z dne 23. oktobra 1835, je jasno, da ti fragmenti ne segajo v čas pred jesenjo l. 1835.

Fragmenti pesnitev, tu priobčenih, kažejo, kako je Vraz hotel postati romantično-lirski rapsod svoje ožje domovine.

Zgodovinski pregled literarnega in društvenega življenja v mariborskem bogoslovju.

Po zapiskih v »Lipici« in društvenem arhivu. — Matija M u n d a.

Leta 1929. poteče 70 let, kar je S l o m š e k otvoril v Mariboru bogoslovno učilišče, iz katerega so izšli tudi znameniti slovenski pisatelji. Vredno je, da si ogledamo, kako se je v tem zavodu gojilo slovstveno delovanje. Ognjišče in središče literarnega življenja je bilo društvo in pa zasebno, z roko pisano glasilo »Lipica«. Člani društva in sodelavniki »Lipice« so prihajali in odhajali leto za letom, društvo in »Lipica« pa sta ostala in nam danes kot najvernejša kronika slikata delovanje, stremljenje in življenje mariborskih bogoslovcev od ustanovitve zavoda l. 1859. do današnjih dni.

I. doba. »Lipica« 1860—1868.

Že takrat, ko so lavantinski bogoslovci živeli s krškimi še pod eno streho (krška in lavantinska škofija sta imeli v Celovcu skupno bogoslovje), so izdajali skupen literarni list »Venec«. Ko pa je Slomšek leta 1859. prenesel sedež lavantinske škofije iz Št. Andraža v Labodski dolini v Maribor, je še isto jesen ustanovil in otvoril v Mariboru svoje bogoslovje za vzgojo slovenskega duhovniškega naraščaja. V novoustanovljenem mariborskem bogoslovju so začele kmalu poganjati korenine novega lista »Lipice«. V nedeljo 1. januarja l. 1860. je izšla že prva številka. V uvodu piše urednik: »... Tudi mi dragi tovariši smo vsadili mlado »Lipico« in upamo, da nam bo zrastle iz šibkega drevesca košata veličastna lipa. Oskerbimo ji kakor marljivi vertnarji dobre zemlje in sicer **bratovske ljubezni in edinosti**. Te dve čednosti ji naj dajete potrebnega živeža in soka, da nam ne bo prehitro ovenela! Pa moramo jo tudi zalivati s **marljivostjo in pravim namenom**... S velikim veseljem ste obljubili, da

me boste podpirali... Prišla je huda zima, ohladila se je tudi navdušenost... Le držimo se zvesto tega, kar smo si namenili; in če se vzdignejo viharji hudih jezikov, kateri bodo skušali ljubezen do »Lipice« nam vgasniti (in to se bo brez dvojbe zgodilo, ker so si nekateri vže tedaj jezike brusili, ko smo se le pomenjkovali o tem časopisu), zavzemimo s bratovsko ljubeznijo sovražnika, ker le iz nevednosti tako govori. — Kakšen sad nam pa prinese »Lipica«...? Imeli bomo **dobro vest**, da smo se po svoji moči vadili pisati in svoje misli vtelesovati v tistem jeziku v katerem bomo (Bog nam svojo pomoč daj!) vero Kristusovo oznanovali. **Skoz lep izgled** bomo pa tudi **spodbadali** vse, ki se bojo za nami v tej bogoslovni pripravljeni na svoj stan, k ljubezni do domovine in materinskega jezika.«

Obsegal je prvi letnik »Lipice« 8 zvezkov, na 88 straneh. Urejeval ga je, kakor tudi naslednja dva letnika, Fr. Žličar¹⁾. Sotrudnikov je štel prvi letnik samo osem: Tanšek, Jazbec, Gregorec, Kukovec, Geršak, Žuža, Žličar. Enotna pisava prvega letnika kaže, da je vsak prispevek vpisal urednik sam, dočim je v naslednjih letnikih vsak sotrudnik sam vpisal svoj spis. Društva niso imeli nobenega. Pač pa so se pozneje shajali ter brali in presojali spise. To je najbrž dalo povod kaki razprtiji, vsled česar je »Lipica« po osmem letu prenehala izhajati.

Res so se že pri prvem letniku dvignili nad sotrudniki »viharji hudih jezikov«. Sotrudnike so smatrali lastni tovariši za »panslaviste«. Kako tudi ne, ko pa so skoraj vsi prispevki polni slovenskega in slovanskega navdušenja! Saj je prvi letnik imel celo poseben oddelek z naslovom »Slavjani«, kjer je donášala »Lipica« razne »spise o slavjanskih zadevah«. Naj omenim iz prvega letnika samo par razprav te vrste: »Dr. Ljudevit Gaj in ilirščina«, »O narodnem značaju Slovincov in Slavjanov sploh«, »O slovenskem slovstvu« itd. Iz članka »O slovenskem slovstvu«, ki ga je napisal F. Jazbec, naj navedem par zanimivosti o naših takratnih časopisih, knjigah, knjižnicah, prosveti in izobražencih: »Novice so časopis na Slovenskem najbolj razširjen. Imajo kakih 1500 alj še več naročnikov, in sicer ne le med učenimi, temveč tudi med preprostimi kmeti. Drugi časopis slovenski je »Glasnik«, ki na veliko slabšjih nogah stoji kakor Novice. Gotovo nima veliko več naročnikov ko 600. Od ml. dveh časopisov, od »Prijatlja« in »Danice« ne vem kako v materjalnem obziru stojita, pa gotovo več čitateljev nimata ko proti 1000. Razven teh časopisov vsako leto na svetlo izhajajo 3 ali 4 koledarji, »Drobtinice« in še kak drug posamezen slavček v slovenskem logu... Kje pa je uzrok tega slabega napredka?... 1.) da je naš narod še premalo omikan, da bi rad in splohi bukve in časopise prebiral... 2.) je gerda nemškuterija kriva, da smo

¹⁾ Umrl kot deficient že 4. marca 1867.

tako slabi. Ko bi vsak Slovenec, ki se na slovenski gimnazii izobražuje, iskren Slovenec ostal, kako veselo bi to bilo, kako bi cvetelo slovensko slovstvo, kako bi bila slovenščina v časti!... Namesto, da bi vsako leto kakih 50 ali še več iskrenih rodoljubov med Slovence prišlo, jih pride če dobro štejem k večjemu 10, in vsi drugi (40) so hudi nemškutarji. Posebno pa zadene to »muštačasto« gospodo, škrice i. t. d. Sami duhovni so še pravi »gospodi« ostali ljudem t. j. samo oni niso se izneverili narodu (sed nulla regula sine exceptione), oni so mu ohranili jezik in začeli prvi za slovstvo skrbeti... Da slovensko slovstvo povzdignemo... da izobrazimo narod...? Poboljšanje in povzdiga ljudskih šol..., za nemškutarje in njih spreobrnjenje moliti... Ko bi vsak (duhovnik) pri fari knjižnico napravil in bi ljudstvu knjig dajal brati... Pa nikar naj nihče ne misli, da bi ljudstvo bolj izobraženo ne bilo več tako pobožno, tako pridno... Isti sotrudnik v sestavku »Ali smo Slovenci« precej ostro napada nekatere tovariše bogoslovce, ker govorijo med seboj vedno nemški, berejo angleške in laške knjige, »slovenske bukve so pa bela vrana, ki jo vsak čerti in spodjeda«. Nato pa se vprašuje dalje: »Ali smo Slovenci? Ali je to pripravljajenje primerno za naš prihodni stan, ko bomo morali slovensko ljudstvo, slovenske otročiče učiti, in v katerem bo silno potrebno tako govoriti, da vsak tudi naj priprostiši človek razume. Slovenci! postavimo imamo, o praznikih dopoldne latinsko govoriti, dajmo si sami postavimo druge dni slovensko govoriti; zavedimo se, da smo sinovi Slovenije, in skerbimo, da bo kmali prišel za njo čas o katerim pesnik poje:

Ko se zavedli vsi
Bodo sinovi spet
Vreli v naročje mi
Serca podarili.

Radostno v višnjevo
Nébo bom dvignula
Glavo oprosteno
Mila očesica.«

Zaključuje prvi letnik obširen urednikov zagovor »Za slovo«, iz katerega odseva prava navdušenost za slovenski jezik, ljubezen do naroda, skrb za njega izobrazbo. Radi nekaterih zanimivosti in v označbo takratne dobe ga v izvlečku priobčujem: »Alj je dosegla »Lipica« svoj namen?... Pa ko bi naše prizadevanje ne bilo obrodilo drugega sadu, kakor da smo svojo dolžnost storili, da smo pokazali, da častimo svoj materinski jezik, ... veseli, resnično veseli bi bili tudi nad tem sadom... Marsikateri pravi: Zakaj bi se pečal s slovensko slovnico in sl. bukvami; saj že znam od otročjih let toliko slovenskega, da bom mogel kmetu pridigovati in kerščanski nauk razlagati. Kdor tako misli in govori je lažnjivec, sam sebi laže; te besede so gola laž. Ko si bil še otrok doma, si lepo slovensko mislil, besede si lepo slovensko vezal, govor ti je gladko tekkel. In sedaj, ko si osem let ali še več tuj v domači deželi živel, ko je tuj

duh domači in prirojeni značaj premagal — sedaj še misliš toliko znati slovenskega, kakor kmečki otroci? Nikakor ne. *Experientia docet contrarium*. Kaj nam pomaga, če smo se osem let učili slovenske slovnice in če je še sedaj ne znamo? Kaj je sad slovenskega uka v gimnazii? Da sedaj še slovensko misliti ne moremo, da še enega stavka po slovensko lahko ne povemo, da bi poprej kervavi pot potili, kakor pa da bi lepo po domače govorili o kakoj višji reči. To je sad dolgoletnega uka na sedanjih, kakor se nekaterim sanja, prav dobro uredenih latinskih šolah! Srečni v tem oziru hervaški dijaki! Pa ko bi tudi sedaj tako dobro znali materinski jezik, kakor v otročjih letih, bi ne bilo zadosti. Omika in čast duhovniškega stanu terjata več od nas. To nam kaže izgled toliko imenitnih duhovnikov. Poglejmo milostljivega škofa! (scil. Slomška). Niso imeli takih priložnosti se slovenskega učiti, kakor mi; pa so se sami trudili, in so se tako izučili, da jih s ponosom štejemo med najimenitnije pisatelje slovenske. Ali bi bili mogli toliko dobrega storiti Slovencom, ko bi bili zadovoljni stem kar so se od matere naučili. In poglejmo po sl. slovstvu. Kdo ga je utemeljil in kdo mu je še sedaj najterdnejša podpora? Omikani duhovniki. Kren, škof ljubljanski, Japel, Vodnik, Ravnikar, škof teržaški, Jarnik, Stanič, Volkmer, Krempl in veliko drugih duhovnikov, ki so na tihem sejali seme narodne omike... Če pa nimaš sposobnosti za pisatelja, še nisi odvezan od dolžnosti se učiti materinskega jezika; ker ta dolžnost je dolžnost narurna, od ktere te po pravici nihče odvezati ne more; in če se sam odvežeš, grešiš soper narurne postave. Zlo je razširjena tudi misel, da so tisti, ki se prizadevajo, se naučiti slovenskega, ki se kolikolj s slovenščino pečajo in sl. knjige prebirajo, da so tisti le posebna družba (Kaste), da so le sanjari in fantasti; da so nevarni deželi in da niso za praktično življenje... Nekdo je rekel, da smo lipičarji »eine geheime politische Sekte.« *Verbum horrendum!*... V bogoslovnici »eine geheime politische Sekte«! Dobro, da ga kateri policijski činovnik slišal ni; drugače bi že bili pod »*Polizeiaufsicht*«!... Ko sem nekdanj bogoslovca nagovarjal, da bi slovenske in ilirske knjige bral, mi pravi drugi: »*Das Proselitenmachen ist ein schlechtes Geschäft.*« Tako! Če koga nagovarjaš, da bi slovenske bukve bral, si »*Proselitenmacher*«!... — Nato se urednik še zahvaljuje sotrudnikom za sodelovanje, jih vzpodbuja, naj svoje spise skrbno shranjujejo, vsem pa podaja za slovo prošnjo, daj se otresejo vseh predsodkov, da bodo pripravljene, ko »bo poterkal čas na naša vrata in bo rekel: »Slovinci! ustanite; vera ktero ste od očetov svojih dedovali je v nevarnosti; za vašo lepo domovino se pipljejo sovražniki. Rešite vero in domovino«...»

Led je bil prebit, »Lipica« je imela vedno več sotrudnikov. Tudi po obsegu je rastla: drugi letnik je imel že 152 strani, tretji 187, nakar pa

začne obseg listu padati. V drugem in tretjem letniku je obdržala »Lipica« približno isti značaj, ostala je simbol slovenstva in slovanstva, prinašala je leposlovne, narodopisne sestavke, pesmi, povesti, potopise, nekaj prevodov iz češčine, angleščine (Hamletov samogovor), smešnice, uganke itd. Tretji letnik je prinesel že tudi tri daljše znanstvene razprave: »Planetni sistem svetlo spričevalo popolnosti Božje«, »Kratek zgodovinski načrt škofije Lavantinske« in »Celjski grofi«. Prvi dve je napisal Lavoslav Gregorec, zadnjo I. Žuža. Ko je s četrtem letnikom prevzel uredništvo L. Gregorec, je dal listu bolj znanstveno-bogoslovno smer z geslom: »Omnia ad maiorem Dei gloriam«, »da se,« kakor piše urednik, »vzor katoliškega duhovna, Jezusovega učenca, tudi med nami uresniči.«

Prva številka 4. letnika (izšla 1. novembra l. 1862.) pa je izšla že v žalni obleki, posvečena spominu blagopokojnega škofa Slomškega, ki je 24. septembra l. 1862. izdihnil svojo plemenito dušo. Slomšku sta posvečeni dve daljši uvodni pesmi. Prvo je napisal Vozeničan (gotovo psevdonim!), drugo Jož. Kukovec. Prvo, ki tudi sicer ni brez vrednosti, priobčujem tukaj kot sodbo sodobnika-bogoslovca o Slomšku:

Spominek
svitlemu našemu očetu
Antonu Martinu.

»Nisi iskal našega, ampak nas.«

Britka solza se v oko nam sili,
Žalost mlado nam srce teži;
Tebe vodnik naš predragi, mili,
Vsaki Tvojih sinčkov zgreši. —

Tvoja ura je prenaplo bila
Za slovenski narod in za nas;
Tvoja krasna lira je vtihnila,
Vtihnili Tvojih naukov mili glas.

Tožno Tvoja čedica zdihuje,
Da Ti solnce je za goro šlo;
K nebu misli svoje povzdiguje,
Da bi molil zvesto tam za njo.

Zgini žalost! — Saj je ta ločitev
Iz doline trudov in skrbi
Tebi ljuba radostna selitev
V lepši raje, kjer zvijače ni.

Tje je groba Bog, presveti, mili,
Te k plačilu izmed nas zazval,
Da bi angeli Ti venec vili
Z rožic, ki si tukaj jih nabral.

Tvoje srce bilo je gorečo,
Ko si za resnico se boril.
In zato Ti rožico rudečo
Angel bode v slavni venec vzvil.

Kar je desna dobrega storila,
Dostikrat levica zvedla ni;
Modra se viola bo darila
Ti zato v spomin ponižnosti.

Tretja roža, ki se v venec vije,
Beli in nedolžni 'ma obraz;
Za daritvo sladke harmonije
In za Tvojih pesmic mili glas.

Naj Ti kinča tamkaj krono slave
Beli, modri in rudeči cvet,
Zale barve narodne zastave,
Za katero vedno bil si vnet.

In iz vedno čiste visočine
Gleda naj Tvoj duh na slavni rod;
Gleda na slovenske Tvoje sine
In na njih zmir upljujejšo pot. —

Druga, Kukovčeva pesem »Anton Martinu v spomin«, je vsebinsko in oblikovno slabša od prve. Ena naslednjih številčk istega letnika pa je

posvečena sv. bratoma Cirilu in Metodu v čast tisočletnice njunega prihoda na Moravsko (863—1863). Zvezek prinaša celo vrsto samih pesmi, deloma izvirnih slovenskih, deloma prevedenih iz češčine, ruščine, poljščine, pa tudi eno »izvirno« »horvačko« in eno »izvirno« bolgarsko.

V naslednjih letnikih (5—8) ni najti kaj posebnega. Vsebina je sicer precej pestra (pesmi, leposlovje, prevodi, narodopisje, potopisi, smešnice, uganke), toda leto za letom pada »Lipica« po vsebini in obsegu. Osmi letnik je obsegal že samo 48 strani v 3 zvezkih, katerih zadnji je izšel 12. decembra 1867, nakar je »Lipica« iz neznanih vzrokov za nekaj let prenehala izhajati. Najmarljivejši sotrudniki teh zadnjih letnikov so bili: Lavoslav Gregorec, Kukovec, Žličar, Jak. Trstenjak, Vek. Poterč, Sl. Janžek, Jazbec, Pajek, Heržič, Križanič . . .

Leposlovje te prve dobe (1860—1868) seveda danes nima kake literarne vrednosti. Koliko pisateljev ali pesnikov tiste dobe pa še beremo danes? Za tisto dobo so nam pa ti letniki »Lipice« jasen dokument ljubezni do dela, dokument navdušenja za slovenski jezik, slovstvo, narod in njega izobrazbo. V senci bogoslovske »Lipice« so se vzgajali zavedni duhovniki, ki so pozneje kot dušni pastirji ohranjali naš narod versko in narodno zaveden.

Jezik te dobe je prav lep slovenski, z majhnimi izjemami. Vpliv takrat priljubljene jugoslovanske mešanice se niti ne čuti. O ilirščini n. pr. sodi urednik F. Žličar v I. letniku tako-le: »Med Slovenci se je popravljen pravopis kmalu vpeljal; tudi se je med nami mala stranka izbudila, ktera je sanjarija pa še sanjari od občnega jugoslavjanskega jezika. Res da lepa visoka ideja! Pa sedaj se ne da spelati; in Bog ve čez koliko let se še bo dala!« Najdejo se celo prevodi »z ilirskega«.

II. doba. 1870—1876.

1. Literarno društvo 1870—1876.

Leto 1870. je prineslo v mariborsko bogoslovje novo življenje. Burno parlamentarno življenje te dobe je vzdramilo tudi katoličane, predvsem duhovnike. Spoznali so potrebo tudi politično delovati in si po možnosti zopet pridobiti izgubljene pozicije. To gibanje je našlo tudi v bogoslovju odmev. »Da se navadimo parlamentarnega gibanja, nam je treba društva,« je trdil bogoslovec Mlakar, »da se naučimo govoriti in javno nastopati, predlagam govorniške vaje,« Žičkar.

Inicijativo za ustanovitev društva je dal tedanji bogoslovski špiritual Jakob Bohinec. Dne 20. marca l. 1870. se je zbralo nad 40 bogoslovcev na ustanovnem občnem zboru, kjer so bili v odbor »ad hoc« izvoljeni: Lendovšek, Suhač, Skuhala, Kukovič in Ribar. Njih naloga je bila

pripraviti vse potrebno za ustanovitev društva, sestaviti pravila in takoj pričeti s slovstvenimi vajami, in sicer s prestavljanjem listov in drugih del apostolskih očetov. Res je odbor razdelil delo že 21. aprila istega leta; vsak član je dobil nekaj poglavij za prevod, tako da so vsi člani vzeli v prevod vsa pisma apostolskih očetov. Posamezniki so svojo nalogo res kmalu izvršili, tako da je odbor že koncem novembra istega leta izročil vse rokopise špiritualu, ki bi po društvenih pravilih naj skrbel za izdajo društvenih spisov.

Pripravljalni odbor je sestavil tudi društvena pravila, katerih pa prvi občni zbor dne 21. aprila l. 1870. ni sprejel. Istemu odboru se je naročilo, naj v pravila vzame tudi »zgovorne vaje«. Šele prihodnjo jesen, dne 23. novembra, je prvi društveni občni zbor pravila sprejel. Dejanski pa je društvo obstajalo že od marca, ker so člani takoj začeli z delom. Vpisalo se je takoj 36 notranjih udov in 10 zunanjih, ki so tisto leto odšli v dušno pastirstvo; med zadnjimi je bil tudi Lendovšek. Društvo je bilo samo literarno. Njega namen so bile »slovstvene vaje«. Za prvega predsednika je bil izvoljen Ivan Skuhala, za podpredsednika Kukovič, za tajnika Mlakar. Zanimivo je, da je že prvi občni zbor na predlog predsednika Skuhala zopet črtal prej zahtevani vrinek »zgovorne vaje« v društvenih pravilih, z motivacijo, da se iste a) ne skladajo z načrtom literarnega društva, b) nalagajo preveč truda, c) zgovornost se teoretično in praktično goji med učnimi predmeti, d) najboljše sredstvo zgovornišтва je medsebojno občevanje v pravilnem domačem jeziku. Kot slovstveno vajo za člane določi občni zbor prevod Tomaža Kempčana »Hoje za Kristusom«. Na predlog špirituala se sklene, da se doda prevodu še »zbirka primernih molitev in pesmi«. Člani so tekom l. 1871. prevod res dogotovili. Naslednje leto je knjižica izšla v tisku, v privatni založbi g. špirituala. Vsak bogoslovec je dobil kot darilo en izvod zastonj. Naslednje leto (1873) je izšla knjižica že v drugi izdaji (v založbi Antona Novaka: prim. Simonič, Bibliografija 528).

V drugem poslovnem letu (1871/72) je bil za predsednika izvoljen Ivan Mlakar. Glede literarnega delovnega načrta za to šolsko leto je v zapisniku občnega zbora zabeleženo sledeče: »Glede na dosedanje delovanje društva, glede na to, da ne kaže, da bi društvo vedno le predstavljalo . . ., ne določuje letos odbor katero delo si gg. udje naj zbero, nego prepušča to gg. samim na voljo; vsak notranjih udov naj dovrši dvoje spisov . . . Spisi naj bi bili kolikor toliko izvorni, a ne zabrani se prestava lepših sestavkov iz drugih jezikov; sestavki naj so nadalje ali l e p o z n a n s k i: pripovedi, zlasti vzete iz narodne slovenske zgodovine, pesmi (lirične, balade, romance), popisi zanimivih naredeb, potopisne črtice i. dr., — ali z n a n s t v e n i: zgodovinske in dogmatične razpra-

ve, zlasti izvirne pridige, nabira narodnega blaga... ali pa politični, bodi že za podlistek ali druge časnikarske predale.« Tudi zunanjim udom je odbor dal na prosto, da vsak ali »spiše kratko nravno-podučno povest, ali popiše svojo faro — seve po moči — v geologičnem, geografičnem, statističnem ali v katerem oziru mu koli drago.«

Na prihodnjem jesenskem občnem zboru (1872/73) je bil kot tretji društveni predsednik izvoljen Ribar. Na njegov predlog je 1. decembra l. 1872. po petletnem presledku zopet začela izhajati »Lipica«. G. Praprotnik pa je proti temu predlagal, »naj bi lit. društvo rajši spet kaj predstavljalo in sicer enkrat nasvetovano prelepo delo: ‚Nočne misli sv. Avgušтина‘, katero bi morda vtegnil sprejeti odbor družbe sv. Mohora«. Občni zbor se je odločil za oboje.

V zapisniku prihodnjega občnega zbora z dne 26. oktobra l. 1873. čitamo prvič o nastopu Miloša Napotnika (tedaj v II. letniku), poznejšega lavantinskega knezoškofa: »Gosp. Napotnik prosi za besedo. — V istoj povdarja, da ga zelo veseli, ka se je število udov pomnožilo, akoprem se je broj bogoslovcev proti lanjskemu letu skrčil; da se pričujočim čita na obrazu resna, ozbiljna volja k vzajemnemu delovanji v tem skrbipolnem, človeka s tesnimi čuti navdajajočem času, v kojem ne kaže rok križem držati, nego se na vso moč vstavlja silovitemu navalu današnjih zmot. Povdarja dalje potrebo literarnega društva, koja že sedajni čas dokazuje, ki je tako rekoč čas društev, v kojem se pojedini duhovi družijo, da bi ‚viribus unitis‘ prvlje doveslali do zaželjene in izbrane si svrhe. Govoreč o namenu lit. društva, ki je izurjevanje v našem premilem jeziku, pravi, da je naš jezik in naš duhovnik nerazdeljiva vez; navaja Miklošiča, ki pravi: ‚die slavische sprache soll wenigstens von der geistlichkeit als hauptwerkzeug ihres erhabenen berufes nicht nur nothdürftig praktisch, sondern auch theoretisch gekannt sein.‘ Dalje priporoča govornik resno delovanje in vedno učenje, da se oborožamo za bodočnost, ker sedajni čas je že takov, da človek mora včasih za pero prijeti, ter se poskusiti za svojo čast in poštenje — za dva najlepša bisera — poskusiti se za pravico in resnico, koje se sedaj toliko skrunite. Končaje svoj govor rekel je, da nam je troje potrebno: a) učenje, b) študiranje, c) učenje. — Govor bé odobren se ‚živio‘.« — Že iz tona, v katerem je ta del zapisnika pisan, vidimo, da je Napotnikov prvi nastop sotovariše presenetil. Poznejši lavantinski knezoškof se tukaj kaže kot bogoslovec v precej drugačni luči, kakor so pozneje nekateri sodili o njem. Kot četrtri društveni predsednik je bil na tem občnem zboru izvoljen Potočnik, za urednika »Lipice« pa M. Napotnik. Kot slovstvena naloga se določi za člane ali poljuben izviren spis, ali prevod Avguštinovega dela »De fide, spe et caritate«.

Naslednji dve leti (1874/75 in 1875/76) je bil duša vsega literarnega in društvenega življenja v mariborskem bogoslovju Mihael Napotnik. Bil je obe leti predsednik literarnega društva in urednik »Lipice«. Prevajali so člani prvo leto zgodovinski roman Conrada von Bolanden »Eine Brautfahrt« in naslednje leto istega pisatelja socialni roman »Angela«. Koncem šolskega leta 1874/75 se je poslavljaj iz bogoslovja špiritual Jakob Bohinec, ki je bil društvu vsa leta voditelj in svetovalec. Zapisnik poslovnega občnega zbora z dne 2. junija l. 1875. ima zabeležen sledeči poslovljni govor predsednika Napotnika, ki je za njegov znani patetični govorniški nastop prav značilen: ». . . da izrečemo najiskrenejšo najgorkejšo prsrčno zahvalo vlč. g. spiritalu, nadzorniku in zaštitniku našega slovstvenega društva, posebno pa še tega radi, ker se sprema za odhod iz naše sredine. Izrazimo mu te naše notranje občutleje s trikratnim gromovitim 'živio' in 'slava'. — Še jedna dolžnost nas veže. Po literarnem društvu nastala je med nami neka oža prijateljska zveza. Saj ima pravo prijateljstvo svoj temelj v očiščevanju nraavnih pojmov, v povzdigi duha k vzorom nraavne plemenitosti: zato smemo i mi jeden drugega imenovati prijateljem, mi, ki smo si po slovstvenem društvu našem izomiko našega duha z vedami i znanostmi kot glavno zadačo stavili. K izvršitvi te naloge pripomogel je veliko g. Bohanec, blagajnik našega društva. Ker se i on za odhod iz našega kroga pripravlja, izrazimo tudi njemu zahvalo za trud sé živahnim 'živio'! — Čestita gospoda! Število društvenikov bilo je letos sicer manjše oziroma drugih let, a vspeh nije bil manjši, nego odnosno (relativno) veči. To nas sme, a i mora tolažiti. Izrekam torej prsrdečno zahvalo vsem gg. udom za vsestransko podporo pri društvenem delovanju. K sklepu predrznem si opozoriti še gospode društvenike, da si ostanemo, če tudi ločeni, zvesti, jeden drugega podpirajoči prijatelji pri delu za prospeh in blagor slovenskega ljudstva, kojemu prete sè vseh strani ljuti sovražniki, to glede sv. vere, to glede narodnosti. Ako se bomo na tej pōti srečavali, bode nam to srečavanje vesela ljubezniva vigred, spomlad, kakor bo nam skoro prišedše ločenje tožna zima. Končujem pa z besedami slavnega Sundečiča:

,Sad je vrieme, sad je hora,
Bračo draga, bračo mila!
Svak za svoje ginut mora!
Tako pjeva slavska vila'.«

Tajnik Matija Karba je še dostavil v zapisniku: »Svršetkom izreče še zbor trikratni 'živio' predsedniku za nastojanje in trud, ki mu ga je zadavalo vodjenje.«

Jezikoslovno je za to dobo zanimiv zapisnik debate o uredniku »Lipice« na občnem zboru dne 27. oktobra l. 1875.: »Predsednik pita g. Fe-

konjo, ne bi li bil voljan sprejeti uredništvo. Fekonja: »Kakor je jasno, moramo skrbeti za književno jedinstvo; zato ako bi jaz to prevzel, bi več ali manj vraval spise po jednom kopitu. Vendar bi prvlje, nego sprejemem, stavil sledeče pogoje: a) rabil bi besede, ki so nam iste s Hrvati, n. pr. čitatelj mesto bravec, bralec; svedok mesto priča i. t. d. b) oblike v dat. sing. fem. na oj mesto e ali i; n. pr. lepoj knjigi; ker tako imajo i Hrvato-Srbi, pa i Rusi. Tako i instrumental oj mesto o: lepoj knjigoi, velikoj častjoi i. t. d. c) priobčeval bi tudi nekatere članke v hrvatsko-srbskem jeziku.« Ker pa večina teh pogojev ni sprejela, »popusti Fekonja mesto navadnej pisavi na ej ali i, ter sprejme uredništvo.« Iz neznanega vzroka pa je Fekonja že dne 11. novembra istega leta izstopil iz društva, vsled česar je tudi ta letnik urejeval M. Napotnik.

Kot odborniki so ta leta v društvu delovali poleg M. Napotnika zlasti še: Ferd. Majcen, Matija Karba, Gregor Presečnik, Franc Murkovič, Franc Feuš in dr.

Kakor je razvidno iz gornjega poročila, so bili člani literarnega društva pri prevajanju spisov sicer zelo inicijativni, a pravega uspeha le ni bilo. Razen Tomaža Kempčana »Hoje za Kristusom« ni izšel v tisku niti en rokopis. Marsikateri društvenik je odločeni mu del vrnil neprestavljen, drugi so se manj potrudili i. t. d. Pa tudi založnikov ni bilo. Samostojnih originalnih spisov je dobil odbor samo 12 od notranjih članov, od zunanjih pa nič. V čigave roke so prišli pozneje vsi ti rokopisi navedenih prevodov in kaka usoda jih je zadela, nisem mogel dognati.

2. »Lipica« 1872—1876.

Kakor že rečeno, je 1. decembra l. 1872. »Lipica« zopet ozelenela. Prvi (pravzaprav deveti) letnik je urejeval društveni odbor, naslednje tri (1873—1876) pa društvenik Mihael Napotnik. Našla je proti pričakovanju dovolj sotrudnikov. Izhajala je mesečno na 8 straneh. Po obsegu so ti letniki sicer precej skromni, vsebina pa je bolj resna, deloma res znanstvena. Pisani so ti letniki naravnost kaligrafično. Največ je sodeloval Mihael Napotnik, razen tega njegovi tovariši: Karba, Borsečnik, Skuhala, Majcen, Presečnik, Feuš... Pregled vsebine nam daje kazalo, ki ima sledeče dele: 1. poezija, 2. povesti, 3. podučni in znanstveni spisi, 4. zabavni spisi, 5. drobnosti. Pesmi je vobče prav malo. Oroslav (Purgaj) in Boguš Goršič sta skoraj edina pesnika. Tudi leposlovna proza je redka. Prevladuje znanstvo. Najdejo se n. pr. v teh letnikih prav resne znanstvene razprave, kakor: »Katoliška cerkev na Ruskem v srednjem veku«, »Zgodovinska važnost sredozemskega morja v starem in srednjem veku«, »Vpliv Mohamedanstva na evropsko omiko in na državne odnošaje vobče, a posebice na južne Slovane« (Karba), »Dositelj Obra-

dovič, spisovatelj srbski«, »Slavjanstvo in germanstvo« (Borsečnik), »Ciril in Metod« (Majcen), »Himenes in Richelieu«, zgodovinska paralela, »Vodnik, oče slovenskega pesništva in uzor pravega rodoljuba« . . . . i. t. d. Nekatere od teh so pod črto opremljene celo z obširnimi kritičnimi aparatom, navedbo virov, citatov, besednih variacij v posameznih jezikih i. t. d. Izmed številnih prispevkov M. Napotnika naj omenim le dva daljša, to je kritično opremljeno razpravo o lastnih imenih v konjiški župniji, ki je pod naslovom »Pisna in vulgarna vlastna imena v Konjiškej župniji« izhajala v XI. letniku »Lipice« (razprava je pozneje izšla v tisku) in prevod II. knjige »Telemahovih dogodbe« francoskega škofa Fenelona.

Po odhodu Napotnika iz bogoslovja (1876) pa zopet ovene »Lipica«, propade literarno društvo, v zavodu preneha za dobo pet let vsako literarno in društveno delovanje.

III. doba. »Lipica« 1881—1892.

To desetletje nam z ozirom na društveno in literarno življenje v mariborskem bogoslovju ne nudi ravno razveseljive slike. Manjkalo je bogoslovcem društva, o katerem (iz te dobe) v društvenem arhivu ni ne duha ne sluha. Le posamezniki so bili, ki so s svojo osebnostjo vplivali na sotovariše, zbrali okoli sebe krog sotrudnikov in od leta do leta oživili »Lipico«. Kadar takih osebnosti ni bilo, »Lipica« ni izhajala.

Leta 1877./78. je vstopil v mariborsko bogoslovje pesnik Anton Aškerc. Čudno se nam skoraj zdi, da po odhodu M. Napotnika iz bogoslovja Aškerc ni nadaljeval tradicije in obdržal pri življenju »Lipice« in literarnega društva. Iz prvih treh Aškerčevih bogoslovskih let ni nikakega sledu. Šele v četrtem letniku se je lotil dela. V šolskem letu 1880./81. je namreč nekdo, — najbrž Aškerc sam, — zopet obudil k življenju »Lipico« in Aškerc je prevzel uredništvo. Žal, da je ravno njegov letnik, kakor tudi naslednji 1881/82, ki ga je urejeval R. Marzidovšek, med svetovno vojno, ko so večino prostorov v bogoslovju zasedli vojaki, neznanu kam izginil. Začetek je bil skromen. Kakor izvemo iz razprave A. Stegenška »Ob 25letnici Lipice« (»Lipica« 1896/97, str. 290—309), je Aškerčev letnik obsegal samo tri zvezke, skupaj 48 strani, Marzidovškov pa sedem zvezkov, skupaj 114 strani. O Aškercu-bogoslovcu je natančneje poročal že Janko Glaser (ČZN 1926, str. 114—117); zato tega ne ponavljam.

V šolskem letu 1882./83. je urejeval »Lipico« Davorin Matek, sedanji stolni prošt v Mariboru. Letnik je skromen po obsegu, pa tudi vsebinsko ne prinaša kaj posebnega: 7 pesmi in 9 sestavkov v prozi, dva prevoda iz češčine, par srbskih narodnih pripovedi, dve daljši znanstveni razpravi, to je »Sv. Pavel«, prosto po Corneliju a Lapide in »Narodnost«.

Izmed sotrudnikov ni niti eden podpisan s celim imenom. Nekateri psevdonimi so prav čudni (n. pr. $2a+3i=12$ itd.).

Sličen značaj nosi tudi naslednji letnik 1885./86. Urejeval ga je Josip Pečnik. Posebej naj omenim iz tega letnika daljšo »povest iz 16. veka« z naslovom »Začetek kmečkega punta«, lepo razpravo o znanem istrskem škofu Juriju Dobrili in drugo razpravo »Zmaj novejšega časa«, o papeževi nezmotljivosti. Tudi v tem letniku najdemo same psevdonime!

Uredništvo naslednjega letnika »Lipice« 1887./88. je prevzel vsem znani naš blagopokojni profesor msgr. dr. Anton Medved. Ta je pokazal, kaj premore krepka volja, ki zna tovariše ne samo navdušiti, ampak jih obdržati tudi pri delu. Vidi se, da je bil pokojni dr. Medved že kot bogoslovec izrazita osebnost. Njegov letnik je vsebinsko najbolj enoten in zrel, oblikovno na višku, pisan kaligrafično, z nekaterimi prav lepimi ilustracijami, s krasno izvirno naslovno sliko. Naslovno sliko in ilustracije, med temi krasen portret papeža Leona XIII., je izvršil A. Pintarič. Razumljivo je, da je bil urednik sam ponosen na svoj letnik. Na koncu zadnje številke je svoje upravičeno veselje nad listom izrazil s Horacijevimi besedami:

Sume superbiam
quaesitam meritis et mihi Delphica
lauro cinge volens, Melpemene, comam.

III. Carm. 30, 14—16.

Oglejmo si Medvedov letnik vsebinsko malo natančneje! Letnik obsega 10 števil, na 252 straneh. Izmed 15 v letniku priobčenih pesmi jih je 9 Medvedovih: par ubranostnih (»Večerna«, »Popotnikove želje«), ena epsko-lirska (»Zvesta ribica«), dve priložnostni (uvodna »V pozdrav«, »K petdesetletnici« mašništva papeža Leona XIII.) in »Venec bolgarskih pesmi« v prevodu. Kot primer Medvedove poezije iz bogoslovnih let objavljam tukaj »Zvesto ribico«, ki se mi zdi izmed priobčenih najlepša:

Zvesta ribica.

(Po narodni basni).

V potoku bistrem ribič mlad
je ribice lovil,
Na trnek bil si je zobat
Črvička nasadil.

Ga vrgel v čisto je vodó
In ribico je vjel,
Koj vzdigne jo in v torbico
Jo djati je hotel.

A ribica mu djala je:
»Premajhna sem še zdaj,
Zato, le še izpusti me
Za eno leto vsaj!

Ko bo minulo leto dni
Pa pridi spet po me
In stori z mano kar želi
Dobrotno ti srcé.«

In ribič mlad jo izpusti
K sestricam v bistri raj;
Ko pa premine leto dni
spet pride tja nazaj

Ko vrjel trnek je v vodó,
Koj riba prihiti,
Da izpolnila mu zvesto
obljubo dano bi.

A ribič pravi ves zavzet:

»Pač zvesta si bilá!

Zato odplavaj urno spet

Veselega srca!« — —

Medvedovi prispevki v prozi so zanj naravnost karakteristični. So pa sledeči: 1. »Iz korana«; prevod odstavka 12. sure (101.—111. v.), to je Mohamedova refleksija po pripovedki o Jakobu in egiptovskem Jožefu, »v kolikor moči natančnem prevodu iz arabskega originala«. 2. »Lavantinsko bogoslovje«; zgodovinske črtice o razvoju bogoslovnih semenišč po tridentinskem cerkvenem zboru, o ustanovitvi skupnega bogoslovja krške in lavantinske škofije v Celovcu in posebe o ustanovitvi lavantinskega bogoslovja v Mariboru po škofu Slomšek; o Slomšku pravi z Gregorjem Thaumaturgom, da je bil »v vseh svojih dejanjih Ἀδελμάντιος, Χαλκέντερος!3. »Stoicizem«; filozofska razprava o grški stoični šoli, nje ustanovitelju Zenonu in njegovem sistemu. Iz razprave se vidi, kako je Medved že kot bogoslovec obvladal vso staro pagansko filozofijo, rimsko, grško in orientalsko. 4. »K jubileju preuzvišenega, velečastnega knezovladike Jakoba Max. Stepišneka«; v krasni latinščini pisan govor »ob papeževi in škofovi slavnosti v bogoslovju 15. prosinca«. 5. »Pismo na Diogneta«; prevod »po grškem originalu«. 6. »Ave Maria«; govorniška vaja.

Naj omenim iz Medvedovega letnika »Lipice« še naslednje važnejše razprave: »Bogomir Viljem Leibnitz in njegovo stališče v modroslovju in bogoslovju« (Vek. Šuta). — »Grška liturgija sv. Janeza Zlatousta in sv. Basilija« (Vek. Šuta). — »O krstu Jagela Vladislava, kralja poljskega, v Krakovem 14. svečana 1386 l.« (Janko Munda). — »Palestrina« (K. Sivka); podrobna znanstvena razprava o znamenitem cerkvenem skladatelju 16. stoletja Giovanni Pierluigi Sante, kakor se glasi njegovo pravo ime. — »Umění ve službě náboženství« (A. Zavadil); češki pisan članek o pomenu cerkvene umetnosti.

Tudi v naslednjem letniku 1888/89, ki ga je urejeval Al. Šuta (letnik obsega 8 zvezkov, 164 str.), najdemo še Medvedove prispevke, in sicer: »O ideji Kristusovega trpljenja«, nedovršeno filozofsko razpravo »Današnji indiferentizem in prava potrpljivost v verskih rečeh«, »Res božje besede!«, teološka razprava o protoevangeliju (Gen 3, 15) in nekrolog dr. Avguštinu Kukovič-u (+ 19. apr. 1889), profesorju filozofije, cerkvene zgodovine in cerkvenega prava na našem bogoslovju. Tudi pesmi v tem

letniku, podpisane s šifro -e-, mislim, da lahko prisodim Medvedu, ker je njih slog precej podoben slogu Medvedovih podpisanih pesmi iz prejšnjega letnika. Iz tega letnika mi je omeniti samo še obširno razpravo (izhajala je vse leto) bogoslovca Al. Šoba »Sv. Očeta Léona XIII. zasluge za človeštvo in cerkev«.

»Lipici« je začelo zopet primanjkovati življenjskih sokov. V letu 1889./90. sploh ni vzbrstela, vsebina naslednjih dveh letnikov 1890/91 in 1891/92 (vsak letnik po šest števil) je pa prav različna, toda razen daljše teološke razprave »O odpustkih« in članka »Tristoletnica angeljskega mladeniča sv. Alojzija« (Alojzij Šoba) ne prinaša nič posebnega. Uredil je oba letnika Pankracij Gregorc. Sotrudniki so skoraj dosledno podpisani s šiframi.

Prišli smo do preloma dveh dob. Z letom 1892./93. se začenja v društvenem in literarnem življenju mariborskih bogoslovcev »novi vek«.

IV. doba. 1892—

1. [Literarno društvo] »S l o m š e k« od 1892 do danes.

Z letom 1892. se začenja nova doba, ki pomenja višek v društvenem in literarnem življenju mariborskih bogoslovcev. Bili so ta teta v zavodu možje, ki so zavzeli pozneje razna mesta v javnem, političnem in kulturnem življenju Slovencev, kakor: bogoslovni profesor dr. Fr. Kovačič, pokojni bogosl. profesor dr. Avguštin Stegenšek, mladinski organizator župnik Fr. S. Gomilšek, politični voditelj Slovencev dr. Anton Korošec, narodni poslanec dr. Josip Hohnjec, ravnatelj dr. Anton Jerovšek, prelat dr. Ivan Tomažič, kanonik dr. Maks Vraber, župnik Evald Vračko in Franc Spindler, univerzitetni profesor dr. Matija Slavič, bogoslovni profesor dr. Anton Jehart... itd.

Na inicijativo Fr. Kovačiča se je dne 6. nov. 1892 zbralo nekaj tovarišev k sestanku z namenom, da se poživi med bogoslovci staro literarno društvo. Izvoljeni pripravljalni odbor štirih članov je v enem tednu izvršil svojo nalogo, sestavil nova (oziroma preuredil stara) pravila, ki so se 13. nov. na prvem rednem občnem zboru že sprejela po živahni debati. Izvolil se je stalni odbor pod predsedstvom Fr. Kovačiča.

Novoustanovljeno literarno društvo se je postavilo na širšo podlago. Namen društva je, tako beremo v pravilih, pospeševati zgovornost in vsestransko izobrazbo udov. Dolžnosti udov so: a) vsako leto spisati in brati vsaj dva spisa, za katera si izbirajo snov člani sami; b) udeleževati se govorniških vaj — »cirilskih ur«. Takoj na prvem občnem zboru je bil storjen tudi važen sklep: »Lipica« postane glasilo društva in društvena last. Društvo ji mora priskrbeti primernih spisov in jo tudi gmočno vzdrževati. Urednik »Lipice« je popolnoma samostojen. Temeljito

proučavanje teoloških in filozofskih vprašanj, pisateljske in govorniške vaje, to je bil program novega literarnega društva.

S poživitvijo literarnega društva se je med mariborskimi bogoslovci začelo novo življenje. Društvo je v začetku štelo sicer samo 22 članov, a ti so bili delavni in marljivi. Vsako nedeljo so imeli sestanek, — »cirilske ure«, — s predavanjem ali govorom ali branjem lastnega spisa, po vsakem nastopu pa je bila debata. Tekom prvega leta so priredili 31 predavanj. Kaka vprašanja so na teh sestankih obravnavali, bo razvidno iz poznejšega vsebinskega pregleda istodobne »Lipice«, v kateri so izšla skoraj vsa predavanja. Tudi »Lipica« doseže v teh letih svoj višek v formalni uglajenosti in idejni jasnosti. Omeniti je treba iz tega leta (1892) še ustanovitev lastne društvene knjižnice.

Vso živahnost društvenega življenja nam lepo kaže zapisnik občnega zbora koncem prvega poslovnega leta. Občni zbor se je vršil tri dni, 11., 14. in 16. junija 1893. Predsednik Fr. Kovačič je poročal najprej o delovanju društva v preteklem letu, nato pa načrtno društvu pot za bodočnost z besedami: »Lep in blag je namen našega društva. Ono naj bi nas podpiralo in usposabljal za naš vzvišeni poklic, da bi bili vredni voditelji ljubega slovenskega naroda, kateri to po vsej pravici od nas pričakuje in zahteva. Da se pa naš narod otme pogina, ki mu preti v verskem, socialnem in političnem oziru, treba je požrtvovalnosti, vztrajnosti in železne marljivosti. In tukaj ima naše društvo blag namen: odganjati letargijo, pasivnost, mlačnost in prazno besedovanje. Naši spisi naj bi bili taki, da bi ž njimi lahko podpirali — vsaj v nekaterih slučajih — naše slovenske liste, politične, leposlovne in znanstvene. K vsemu temu pa je treba kritike, brez ktere ni in ne more biti napredka. Treba pa je zdrave, prave in trezne kritike... — Duša našega društva naj bo živo in trdno katoliško prepričanje, kri njegova naj bo krepka, narodna, slovenska zavest in telo literarnega društva naj bodo delavni udje! V ta namen: Vivat, crescat, floreat juvenilis societas nostra academicoliteraria!« »Burno odobravanje«, dostavlja tajnik v zapisniku, »g. predsedniku se izreče popolno zaupanje in zahvala«.

Politično zanimiv je na tem občnem zboru prvi govorniški nastop sedanjega političnega voditelja dr. Antona Korošca. V zapisniku beremo: »G. Korošec v daljšem govoru bodri zbrane ude, da bi tudi med počitnicami delovali med prostim ljudstvom, da bi budili narodno zavest, poučevali narod v raznih rečeh; potem prehaja na glavni predmet svojega govora in polaga udom na srce, da goje med ljudstvom **m'sel narodnega zedinjenja, zedinjene Slovenije, ki je prvi pogoj naše daljše bodočnosti.** Zedinjena Slovenija bo koristila narodu v gospodarskem, narodno-političnem in kulturnem oziru, o tem je treba ljudstvo prepri-

cati in ga navdušiti za to misel«. Predsednik je govoru dostavil še to-le: »Udje naj po svojih močeh delujejo za uresničenje te ideje, ne samo zdaj, ampak tudi pozneje ob vsaki priložnosti, ker zedinjene Slovenije zaveden Slovenec ne sme nikdar iz misli pustiti. Mi je sicer ne bomo uresničili, ali pripomagamo lahko, da se uresniči. Ljudstvo treba na to pripraviti in ako bo ljudstvo o važnosti te ideje prepričano, zahtevalo bo samo, kar mu po naravnem pravu gre«.

Prihodnje šolsko leto 1893./94. je prineslo pod istim predsedstvom še nekatere izpopolnitve v ustroju društva. Na jesenskem občnem zboru dne 15. okt. je predlagal Fr. Gomilšek, naj se literarno društvo krsti na ime »Slomšek«. Svoj predlog je utemeljeval s tem, da je kazal na Slomškega kot idealnega ljubitelja in gojitelja materinskega jezika ter neumornega delavca za povzdigo ljudstva. »Naj torej nosi naše društvo slavno ime slavnega moža, da bo ga vedno imelo pred očmi.« — Predlog je bil sprejet z »živahnimi slava-klici«. Od tega dne pa do danes obstaja [literarno] bogoslovsko društvo z imenom »Slomšek«¹⁾.

Tekom tega in naslednjih let je »Slomšek« vršil tudi važno prosvetno delo med narodom s tem, da je v narodno ogrožene kraje, zlasti med Prekmurce in med gornještajerske Slovence, pošiljal slovenske knjige.

Po vzoru ljubljanskih bogoslovcev so tudi mariborski skušali ta čas ustanoviti filozofsko »društvo sv. Tomaža«, a do ustanovitve ni prišlo. Pač pa so se pri društvenih sestankih obravnavala modroslovna vprašanja.

Dne 7. jan. l. 1894. je priredil »Slomšek« v bogoslovski dvorani svoj prvi javni nastop, in sicer »Slomšekovo slavnost«. Prireditelj je v »Lipici« istega leta natanko opisana. Najprej je semeniški duhovnik in četrtoletnik Al. Kokelj v kratkem, primernem prologu pozdravil vdeležence ter naznanil pomen slavnosti. Nato je pevski zbor pod vodstvom I. Trafenika (III. l.) zapel lepo kantato iz psalma 126: »Ako Gospod ne zida hiše...« — uglasbil A. Förster. Nato je nastopil prvi slavnostni govornik A. Korošec (II. l.) ter v krepkih besedah oslikal Slomškega kot vzornega duhovnika. Po govoru je pevski zbor zapel Volaričevo skladbo: »Slovenski svet, ti si krasan...« Za tem je nastopil M. Zemljč (I. l.) ter deklamoval svojo slavnostno pesem »Slomšek«, sestavljeno nalašč za to slavnost. Za deklamacijo je prišel na vrsto drugi slavnostni govor, katerega je govoril Fr. Muršič (III. l.). Proslavljal je Slomškega kot rodoljuba. Sledila je še ena pevska in ena glasbena točka. — Podobne aka-

¹⁾ Tozadevni podatki R. Bednařika v članku »Zgodovinski obris kat. dijaškega gibanja v Sloveniji« (»Križ na Gori« 1924/25 št. 1—2) so deloma netočni, deloma napačni.

liste, časopise, revije in knjige⁴⁾), potovali so na Češko in Slovaško in obratno...; vsepovsod sama navdušenost, vse v smislu velike ideje slovanske vzajemnosti⁵⁾.

Dopisi, poročila in članki za »Museum« so pisani deloma v slovenščini, često pa tudi v češčini, obratno pa so dopisi brnskih bogoslovcev mariborskim pisani deloma v češčini, večkrat pa tudi v slovenščini (da se v teh pismih najde še kaka nepravilna oblika, je razumljivo), kajti brnski bogoslovci so imeli v svojem zavodu »slovenski krožek«.

V poročilu iz Maribora, priobčenem v »Museu« iz l. 1895./96. najdem med drugim tudi tole: »Sporočiti še Vam moram posebno veselo vest. Dne 3. marca se je namreč ustanovil v našem bogoslovju »český kroužek«, h kateremu se je takoj oglasilo 28 bogoslovcev, gotovo lepo število. Shajamo se vsak dan; sedaj beremo B. Němcové: »Divou Báru«. Češke ure vodi tov. Gomilšek. Zanimanje in navdušenje za češčino je veliko; zato smo stopili v ožjo zvezo z brnskimi bogoslovci, da si vzajemno dopisujemo in pošiljamo češke in slovenske časopise in knjige ter se v nemamo za dejansko slovansko vzajemnost. — Daj Bog, da bi že skoro vse slovenske in češke bogoslovce spojila nerazrušna bratska vez v povzdigo in okrepljenje katoliškega in narodnega mišljenja in delovanja v obeh narodih! Bůh žehnej našim vzájemným pracm!« Podpisan je član „Slomšeka“.

Že v prihodnjem zvezku istega letnika »Musea« pa beremo v poročilu iz Maribora: V »českém kroužku« smo prebrali B. Němcové: »Divou Baru«. Za veliko noč so nas naši brnski zavezniki razveselili s posebno lepim darom za »český kroužek«. Poslali so nam namreč 14 iztiskov »Almanaha bohoslovců slovanských v Rakousku«, ki ga je »Rů-

⁴⁾ Dokaz temu je cela vrsta čeških, poljskih, ruskih, lužiškosrbskih . . . knjig in revij, ki jih še danes hrani društvena knjižnica. Tudi z lužnimi brati so že tačas navezali stike. Imeli so naročena njih glavna lista »Vienac« in »Obzor«. Tudi z »Zborom duhovne mladeži« v Zagrebu so že takrat dopisovali.

⁵⁾ Že na prvem skupnem sestanku »Zveze slovenskih bogoslovcev« (Zveza je združevala bogoslovna društva iz Ljubljane, Maribora, Gorice in Celovca; ustanovljena 16. V. 1893 v Ljubljani) dne 29. in 30. avgusta leta 1893., je član »Slomšeka«, g. Fr. S. Gomilšek predlagal sledečo resolucijo: »Prvi Zvezin shod priporoča svojim udom, da goje kulturno slovansko vzajemnost s tem, da se udje pridno uče slov. jezikov ter se seznanjajo z verskimi in slovstvenimi razmerami svojih slovanskih bratov.« Predložene resolucije pa Zvezin shod ni sprejel. Proti njej je nastopil dr. Lampe, ki je sestanku prisostvoval, rekoč: »To nalaga dolžnost, pa tudi nevarnosti in sitnosti, da bi s policijo ne prišli v dotiko. Naj se rajši vsakdo uči, kolikor možno, a ta točka naj se ne sprejme kot pravilo ali resolucija.« V poročilu o tem Zvezinem shodu (poročilo v našem arhivu) je mariborski zapisnikar dostavil (k tej resoluciji) sledeče: »Tako je bila odklonjena nasvetovana resolucija, — to pa le zaradi policije. Kakor se vidi, se Ljubljančani strašno bojé policije.«

že Sušilová« izdala l. 1888., in zraven še novi filozofsko-apologetični list »Hlídka«. Izrekamo Vam tem potom, mili prijatelji, svojo najiskrenejšo zahvalo za Vaš bratski dar. V č. kroužku beremo sedaj ta almanah.

Zveze mariborskih bogoslovcev s češkoslovaškimi seveda tudi po letu 1905. niso prenehale in trajajo še do danes, tudi v teh letnikih »Musea« se često najde kak dopis iz Maribora⁶⁾, toda o oni goreči navdušenosti za idejo slovanske vzajemnosti ni več govora. Njeno mesto začne polagoma zavzemati jugoslovanska ideja, navežejo se stiki z zagrebškimi, zaderskimi, djakovskimi in sarajevskimi bogoslovci, mariborski bogoslovci se udeležujejo skupnih sestankov slovensko-hrvaškega katoliškega dijaštva (n. pr. 4., 5. in 6. avg. l. 1907. v Zagrebu), začne se redna korespondenca (zlasti po l. 1914.) z »Jugoslovansko kat. dij. ligo«.

Danes pa je položaj tak, da se mi zdi umestno povdariti misel, ki jo je Fr. Sal. Gomilšek povdarjal v »Museju« že leta 1896., naj bi se namreč čimbolj utrdila zveza med katoliškimi bogoslovci južnih in severnih Slovanov in rodila svoje sadove v korist vsem slovanskim narodom. »Prešini nas vse na jugu in severu oni apostolski duh, ki je prešinjal sv. brata Cirila in Metoda, da bodemo s sveto gorečnostjo širili in oznanjevali povsod vzvišeno idejo cirilmetodijsko, idejo povratka katoliških Slovanov k pravemu krščanskemu življenju in razkolnih Slovanov k edino pravi cerkvi Kristusovi!

Daj Bog, da vsak bi Slave sin
Iz srca bil za vero vnet,
Tedaj slovanski narod ves
Edin in srečen bode spet!

(Fr. S. Gomilšek: l. c.)

V dobi od leta 1897. do leta 1910. se je vse društveno delovanje gibalo približno v smereh, ki jih je društvu načrtno njegov obnovitelj. V društvu je vladal idealni duh požrtvovalnega dela. Okoli leta 1910. pa zapazimo zopet nazadovanje. Predavanj je bilo vedno manj, zapisniki so nepopolni, niti o občnih zborih ni poročil, »Lipica« se manjša in začasno celo posuši, »društvo je v zadnjih vzdihljajih«, je tožil predsednik na občnem zboru l. 1913.

Šolsko leto 1913./14. pa je dalo »Slomšku« novih moči, bogoslovec Drago Arlič je zanesel v društvo novega življenja, na jesenskem občnem zboru je pozval navzoče tovariše, da bi zopet oživili društvo, da bi spet postalo, kakor je bilo nekdanj, idealno središče, krog katerega bi se zbirali najidealnejši bogoslovci lavantinske škofije. Res se je začelo zopet vsestransko delovanje, revidirala so se nekoliko pravila, v naslovu

⁶⁾ V »Museju« iz leta 1918., zv. 3—5, so priobčene celo 4 slovenske pesmi mariborskega bogoslovca Vekoslava Skuhala.

društva se je opustila beseda »literarno« ... , toda prišla je vojna, dolžnost je odpoklicala tudi bogoslovce, prekrižani so bili vsi načrti. Med vojno je bila »Lipica« središče delovanja. Iz nje odseva duh časa. V povojnih letih je začel »Slomšek« zopet novo dobo.

Da bo slika popolnejša, naj omenim samo še, da je »Slomšek« po potrebi časa in po zanimanju članov imel v svojem okrilju vedno nekaj posebnih odsekov, da je tem gotoveje dosegal svoj namen, ki je po novih pravilih tale: skrbeti, da člani gojijo čim globljo strokovno-teološko, filozofsko, asketsko ter čim širšo občno izobrazbo, da se vsak član društva tej ali oni panogi omenjenih ved posebe posveti, da člani dobijo temeljito izobrazbo v sociologiji in se vadijo naobračati katoliška načela na vse odnošaje znanstvenega, zasebnega in javnega življenja. Tako so obstajali v društvu že sledeči odseki: zgodovinski, apologetični, filozofski, socialni, cirilmetodijski⁷⁾, znanstveni, retorični, pevski, orlovski... itd. Nekateri teh krožkov obstajajo še danes. — »Slomšek« ima od leta 1919. tudi pravico javnosti, ker so njegova pravila potrjena od oblasti.

2. »Lipica« in javno literarno delo od leta 1892. do danes.

»Lipica« je ogledalo društvenega življenja. Kakor je delovalo društvo, tako je uspevala tudi »Lipica«. Kakor hitro je začelo nekoliko hirati društveno delovanje, takoj je vzporedno začela veneti tudi »Lipica«. In ko je, — kakor smo rekli, — leta 1913. bilo društvo »v zadnjih vzdihljajih«, se je za eno leto »Lipica« celo posušila. Izjemo tvorijo samo medvojna leta, ko društvo sicer ni delovalo, »Lipica« pa je kljub temu zelelnela leto za letom. V povojnih letih se je pa ta situacija nekoliko spremenila. — razmerje med društvom in listom ni več isto, odnos je drugačen. Smo na prehodu v nove čase, — v novo dobo.

Z obnovitvijo literarnega društva l. 1892. je začela rasti tudi »Lipica«, je zrastle in dosegla višek v idejni jasnosti, formelni uglajenosti in v obsegu leta 1896./97., pod uredništvom Avgušтина Stegenška. Približno isto višino je obdržala »Lipica« še do leta 1905. Uredniki teh letnikov so bili sledeči: Franc Šaloven (1892/93), Alojz Kokelj (1893/94), Anton Kovačič (1894/95), Franc Gomilšek (1895/96), Avguštin Stegenšek (1896/97) in 1897/98), Matija Slavič (1898/99 in 1899/1900), Jožef Lončarič (1900/01), Ivan Luskar in Franc Ostrž (1901/02), Anton Berk (1902/03), Jožef Ozimič (1904/05) in Martin Jurhar (1904/05).

⁷⁾ O cirilmetodijskem krožku poroča tajnik Anton Tkavec v »Museu« iz l. 1905., str. 105, sledeče: »Zlasti cirilmetodijski krožek ima veliko privlačno silo in utegne imeti povoljnih uspehov. Kar je nakopičenega v našem slovstvu gradiva o vzhodni cerkvi (posebno v »Rimskem katoliku« in »Kat. obzorniku«), hočemo marljivo prebrskati in uporabiti kot mekak uvod, ruščina pa, katere smo se poprijeli, postane ključ, ki nam odpre sčasoma vhod v veličastno zgradbo krščanskega iztoka.«

Po veliki večini imajo vsi ti letniki značaj znanstvene revije. Je v njih seveda tudi precej leposlovja (pesmi, črtice, novele, spomini, potopisi), toda prevladujejo resne znanstvene razprave. Prispevki so po svoji vsebini in obdelavi resni in tehtni ter bi ne delali nečasti niti javnim revijam. Tudi po obsegu so ti letniki »Lipice« najobsežnejši. Skoraj vsak letnik obsega od 350 do 400 strani; Stegenšekov iz leta 1896./97. celo 448 strani. Razen naravoslovnih ved so zastopane menda vse panoge znanstva: bogoslovne vede v prvi vrsti, razen teh pa tudi filozofija, sociologija, literarna, umetnostna, kulturna in cerkvena zgodovina, pedagogika, politika... itd. Naj navedem kot primer samo par najpomembnejših, najobsežnejših in najboljših razprav iz posameznih strok: »Ali nasprotuje svetopisemsko pripovedovanje o vesoljnem potopu rezultatom geoloških preiskav?« (Jos. Žekar: 1894/95) »Rodovnik Zveličarjev po sv. Matevžu in sv. Lukežu« (Mir. Volčič: 1896/97); »Izajija, evangelist starega zakona« (V. Kropivšek: 1900/01); »Filioque,« zgodovinsko dogmatična razprava (M. Vraber: 1901/02); »Sv. Tomaž Akvinski pa moderna filozofija« (A. Kovačič: 1895/96); »Jan Kollár, oče slovanske vzajemnosti,« v spomin stoletnice njegovega rojstva (Fr. S. Gomilšek: 1892/93); »Ali se strinja vodilna misel v »Faustu« s katoliškimi načeli?« (A. Jehart: 1902/03) »Sienkiewiczzeva muza« (A. Berk: 1902/03); »Calderonovi 'Autos'« (M. Jurhar: 1904/05); »Nekaj o češki narodni pesmi« (Fr. Sinko: 1902/03); »Lužiški Srbi,« zgodovinska in narodopisna črtica (V. Potrč: 1898/99); »Murillo, španski mojster-slikar« (Fr. Sinko: 1902/03); »Leonardo da Vinci in njegova 'Zadnja večerja'.« (Fr. Sinko: 1902/03); »Dogma immaculatae conceptionis« (M. Jurhar: 1904/05); »Sužnost in krščanstvo« (A. Kolarič: 1895/96); »Združene rusinske cerkve z Rimom,« v spomin 300 letnice (1595—1895) (Fr. S. Gomilšek: 1895/96); »Smoter in podlaga vzgoje« (Fr. Kruljc: 1894/95); »Verska šola.« (Avg. Stegenšek: 1898/99); »Zgodovina slovanske liturgije.« (K. Š.: 1903/04) . . . itd. Seveda to še daleč ni vse. Najdejo se v teh letnikih še vsakovrstne druge razprave: o estetiki, glasbi, značaju, o cirilmetodijski ideji, o hipnotizmu, o abstinenci, o prostozidarstvu . . . itd., cela vrsta člankov o papežu Leonu XIII., ob 50 letnici njegovega škofovanja, nekaj življenjepisov (František Sušil, Jos. Juraj Strossmayer, Robert Bellarmin) in še mnogo drugega⁸⁾.

Leposlovja je v teh letnikih, kakor sem že rekel, razmeroma jako malo. Par črtic, nekaj spominov, par potopisov, en dramatičen poizkus, to je vse. Številneje so zastopani pesniki. Pesnikov med mladimi idealnimi bogoslovci redkokedaj manjka. Iz te dobe je med pesniki treba

⁸⁾ Tukaj omenjam samo mimogrede, da je vsa ta leta vladalo med mariborskimi bogoslovci veliko zanimanje za socialno vprašanje in da je v teh letnikih »Lipice« temu vprašanju posvečena cela vrsta temeljitih razprav.

omeniti sledeča imena: Al. Kokelj, Ivan Kolarič, Matija Zemljič, Ksaver Meško, Janko Šanda in Ivan Končan. Dosti pesmi tudi ni podpisanih, ali pa so podpisane s šifro. Izmed priobčenih pesmi so nekatere prav lepe, druge slabše, po vsebini so ali lirične, nabožne ali pripovedne. V »Lipici« iz leta 1899/1900 je priobčenih tudi par pesmi mladega češkega pesnika, Dostala Lutinov-a, zastopnika katoliške moderne, iz njegove zbirke »Kralovství boží na zemi.« Prevedel jih je M. S. (najbrž Mlatijal S[la-vič]). Še par prevodov ruskih pesmi se najde.

Ksaver Meško je bil v mariborskem bogoslovju samo tri leta, od l. 1894./95.—1897./98. Sodeloval je pri vseh teh treh letnikih »Lipice«. Pisal je samo pesmi, največ v prvem letniku. Kot prvoletnik je priobčil v »Lipici« 19 pesmi, kot drugoletnik 4, kot tretjeletnik samo 3. Skoraj čudno! Razen par izjem sama lirika, izliv nežne pesniške duše⁹⁾.

Vse drugačen je značaj »Lipice« od leta 1907.¹⁰⁾ naprej, pa tja v prva poveljna leta. Skoraj v vseh teh letnikih prevladuje beletristika, zlasti še v vojnih in prvih poveljnih letih. Je sicer tudi tu nekaj znanstvenih razprav, n. pr. o sholastični filozofiji (P. J.: 1907/08), o teozofiji (L. B.: 1910/11), o zedinjenju med vzhodno in zapadno cerkvijo (F. S. L.: 1910/11), o modernizmu (Jožef Mirt: 1913/14), o alkoholizmu in abstinenci ((M. Avšič), o socialnem vprašanju, o novejših strujah v umetnosti (Peter Kovačič) . . . itd., toda glavno mesto zavzemajo pesmi, leposlovne črtice, spomini (Vinko Močnik, Jože Jeraj, Fr. Hrastelj . . .), razna poročila o važnejših sodobnih dogodkih, o raznih dijaških sestankih in počitniških zborovanjih itd.

Rast »Lipice« se je v teh letih dvigala in padala, kakršni so pač bili vrtnarji, ki so jo gojili. Nekateri letniki so prav skromni po vsebini in obsegu, drugi zopet bogatejši in obsežnejši, zlasti letnik 1913/14 (urednik Matko Krevh) in letnik 1918/19 (ur. Vekoslav Skuhala). Matko Krevh in Vekoslav Skuhala sta tudi najboljša pesnika teh let. Dosti pesmi in leposlovnih prispevkov v prozi pa je nepodpisanih ali šifriranih¹¹⁾.

⁹⁾ Naj tukaj sledijo naslovi vseh tistih pesmi, ki so pozneje izšle v »Ljubli. Zvonu« (s psevdonomim Carmen) in v »Koledarju Moh. družbe«. Iz »Lipice« 1894/85 so bile priobčene: »Luč« v Kol. 1899, str. 60, pozneje tudi v LZ 1900, str. 624; »Balada v zimi« v Kol. 1904, str. 63 (z naslovom »Zima«); »Smrtni klic« v LZ 1895, str. 276; »Ura« v LZ 1900, str. 382 (z naslovom »Zunaj noč in burja«); »Ptici« v LZ 1896, str. 221; »Ave Marija« v »Lipici« 1895/96 je pod naslovom »Zdrava Marija!« izšla pozneje v Kol. 1899, str. 21. Od prispevkov v »Lipici« 1896/97 je »V burji« že prej izšla v LZ 1895, str. 87, »Pevcem« pa pozneje v Kol. 1898, str. 34 (z naslovom »Pesem«).

¹⁰⁾ Tudi letnika 1905/06 in 1906/7 manjkata v društveni knjižnici.

¹¹⁾ Kakor prej društveno delovanje, tako sem sedaj tudi vsebino »Lipice« v zadnjih desetletjih samo v glavnem očrtal. Naj zadostuje! Tudi zadnja leta sem namenoma izpustil. Upam, da bodo ta desetletja našla zgodovinarja v bodočnosti.

Našel sem v teh zadnjih letnikih »Lipice« tudi nekatere literarno zanimive zapiske, tako kritiko Župančičeve pesniške zbirke »Samogovori«, nekrolog dr. Jan. Ev. Kreku in nekrolog Ivanu Cankarju.

V »Lipici« iz l. 1918/19 je urednik Vek. Skuhala zapisal »Nekaj o Prešernu«.

Ob koncu razprave v »Lipici« naj omenim samo še to, da so se med njenimi sotrudniki našli od časa do časa tudi umetniki, ki so z raznimi slikami, ilustracijami, portreti, vinjetami itd., dajali »Lipici« lično zunanjo obliko. Omeniti mi je v tej zvezi predvsem sledeča imena: Anton Pintarič, Avguštin Stegenšek¹²⁾ in Januš Golec. Par naslovnih, par vmesnih slik (akvarel, grafit) in par portretov nam priča o umetniških talentih.

Izvestja.

Slovarsko gradivo.

áres, -a, *m.* dünner Nebel vor Sonnenaufgang; **áresen**, *adj.* Pohorski lokalizem za slov. dimica, mrč, čad, Herauch („Höhenrauch“). — Iz nem. *Anruß, *anrußig. Besede sicer v tej sestavi nisem mogel odkriti v slovarjih pač pa sinon. *Anrauch*, *m.*, feiner die Aussicht in die Ferne störender Nebel (dimica); *adj.* *anrauchig* schwach neblig; Steir. Wortsch. 24. Prepozicija *an* pred *adj.* pomeni „zbližanje na dotično lastnost“: *anschiech*, *angroß* pomeni: an das Schieche, Große angrenzend, Schöpf Tirol. Id. 14. Tudi v slovenskem (štaj. vzhod): *näkisel*, *adj.* säuerlich; *näkisla žüpa*. — Cf. *kires*, *m. s. v.* — R. Perušek v Archivu XXXIV, 19 izvaja *ares* iz stvn. srvn. *úrruns(t)* *m. f.* tudi *irrúnst*, *errunst* Ausfluß, Aufgang der Sonne etc.; h glagolu *arrinnan*; nemogoče.

bákulica, -e, *f.* košek, canja, ein Körbchen. Na vzhodu; Slov. Glasn. 1858, 197; Let. Mat. Slov. 1894 str. 5. — Nvn. dial. *Weike*, *f.* Trog, Steir; Wortsch. 626; švic. *weiggelin*, *n.* runde hölzerne Schüssel; strn. *bah-weiga*, *f.* lanx, discus etc. Romanic Review III. 23.

bagláti, **ám**, vb. *impf.* zudringlich bitten, betteln (Plet.); dodaj; da-widerreden, plappern; *báglav čèh*, *adj.* ein Bürschchen, das viel zu sprechen hat. *baglâc*, *m.* zudringlicher Bettler, *baglâvec* (*báglavec*), *m.* isto. — Dial. južn. *bâgern* schw. Zeitw. vexare, cruciare; daß mich das Volk bâgert, ihnen eine Oper zu machen (Wieland) pri Grimm, Deutsches Wörterbuch. I, 1075.

¹²⁾ Avguštin Stegenšek ni bil samo umetnostni zgodovinar, bil je tudi sam umetnik. O njegovih bogoslovskih letih in o njegovem sodelovanju v društvu in »Lipici« bom poročal v posebni razpravi. Iz tega razloga ga v tej razpravi omenjam samo mimogrede.

Nemški glagol je menda izpeljan iz stvn. *pâken*, srvn. *bâgen* 'zanken.' Štrekelj izvaja (Archiv XIV, 515, D. S. 3) *baglati* iz bav. *bedl'n* 'betteln'; a ta beseda je dala na štaj. vzhodu petlâti (peklâti), *petlâriti*, *peklariti*. Zahtevan je torej glagol *bagelen* sporočen pri Schöpf, Id. 26 (baggeln).

basulj, *m.* in *basulja*, *f.* porcus alatis, krmača. (Ak. Rječ.). — Slovar spominja na srvn. *vasel*, *n.* das Junge, Gezücht; mogoče je v osnovi oblika *vaselinc*. V slovenskem imamo iz iste srvn. besede *fôžel*, *fožla*, *m.* plemo, rod in *baža*, *f.*; prim. ČJKZ. III, 39.

bezgâvka, *f.* Halsdrüsengeschwûst, Mandelgeschwür, *bezgâvke*, *pl.* die Skrofeln. — Prim. nem. novejše dobe *Bauerwe(t)zel* — *wâschel* etc. parotitis, Entzündung des Halses, verbunden mit einem Geschwulst der Ohren- und Speicheldrüsen (Seuche im 14/15. Jh.). Prim. Grimm DWB. 13, 2592 (Wâschelbäcker); Slov. beseda je prikrojena ljudsko etimološko z ozirom na glagol *béžgati*, herumrennen, „biesen“. Semkaj spada menda še beseda: *bēzēlj*, (*bzelj*, *bizelj*), *m.* dasi ima samo še pomen Friesel, Zbornik Mat. Slov. II, 28, Dobrava pri Kropi.

bojinje, *fem. pl. tant.* Pocken inâče *kozice*, sh. Vzporedna kajk. in vzhodnoštaj. oblika slove: *bobînke* ali *vobînke*, *f. pl. tantum.* Zatem še cigansko: *bottingo*, Blattern, Mikl. Muua. d. Zigeuner I, 226. — Pač južnonem. dial. *Fagung*, *f.*, ki jo beleži Kaltschmidt Ges. Wörterb. d. d. Spr. 248 v pomenu Aussatz, Râude, Krätze, Schâbigkeit; prvotni pomen besede stvn. *fagung* (k *fagen* šibki glagol) je pa Reinigung sc. des Blutes. Kajkavska, vzhodno štaj. in cigan. oblike so ohranile nem. sufiks *-ung*, v sh. je nadomeščen z domačim sufiksom. Razlaga z nem. Pocken je nemogoča radi prehoda *k > g*!

brihta, *f.* Die Munterkeit, Besinnung, Gescheitheit; *brihtati*, *-am*, *vb. impf.* jemand zur Besinnung, Vernunft bringen; *brihten*, *adj.* — Nem. dial. jem. *zu Früchten bringen* v pomenu: in besseren Stand setzen, tüchtig oder tauglich machen; will man ein Krankes ross wider *zu früchten bringen*, so brauch nachfolgende arznei. . . . . cit. pri Grimmu DWB. IV, 1, 264. Prim. ČZN. XVII., 102 (fruht in pruh). Krive so razlage **(ob)rihtati* iz *abrichten* (Pleteršnik) in druge.

butolênka, *potolênka* (orm. okolica), *butolinka* (Konjice), *f.* Herbstapfel, auf beiden Seiten eingedrückt. Nadalje: *butolj*, *m.* malus quaedam, Matzenauer, Ciz. sl. 126; *bütelj*, *bütlja* (teljna), *m.* Dicke Äpfel oder Pflaumen; *bûtec*, *tea*, *m.* eine Art Äpfel. — Nem. dial. štaj. *Buterling*, *m.* Pflaume; recte: eine dicke abgeplattete Sache, Frucht, Unger-Khull Steir. Wortsch. 125–6. *Büttling*, *m.* Rumpf, Körper, eine runde große Pflaumengattung l. c. 126. H germ. *deblu *butt* — *bott* —, glagol **bautan* stoßen. Rom. besede spadajoče semkaj glej Meyer-Lübke Et. Wb, 1007, o slovanskih razpravlja Štrekelj Lwkunde 49; dodaj poleg naših še *potoglâv*, *bûtoglav* ali *vûtoglav* *adj.*; sh. *patûljak*, *m.* Zwerg: *bauderlinc*, *büderlinc*, Zwerg etc. Lexer 378,

čáma, *f.*, die Närrin, *čâmez*, *m.* der Narr. *čâjmiti* (*čâjmati*) -am se, *vb. impf.* 1. zum Bewußtsein kommen, 2. gescheit werden, *čeméti -ím, vb. impf.*, hinbrüten, einsam hocken, warten. *čumeti, -ím, vb. impf.*, im Halbschlaf liegen, kauern. — *čûm, čûma, m.* Halbschlaf. sh. Menda spada še semkaj *čimiti, -ím, vb. impf.* langsam gehen. — Južnonem. dial. *zahm, adj.*, kar pomeni švicarsko (Stalder 2, 462) langsam, počasen; bav. avstr. *zamet, zahm*, blöde, langsam, träge (Schmeller BWB. 2² 1120); prim. sedaj o vseh teh besedah Grimm DWB. XV, 107. Iz nem. dial. oblik *zâm, zôm* se da obrazložiti slov. kajk. *čam, *čom, čum*; oblike *čeméti* so pa kontaminacije z domačim deblom *ščemeti*; prickeln; prim. k temu *zob čmije (čmeti)*. Berneker hoče obrazložiti tudi besede *čam* etc. iz domačega debela, vendar pomen ne ustreza.

čóhej, -a, *m.*, Rüppel, Št. Ilj v Slov. gor; *čeh, čeha, m.* Knabe, Rinderhirt; *čehák, -a, m.* Bursche. *čehelj, -hlja, m.* kleiner korpulenter Mann; *čehinja, fem.* korpulentes Weib. *čehast dečko, adj.* stämmiger Bursche, schrötig Novice X, 381, op. 2. — *čeháti, -ám, vb. impf.* abstocken, abhauen; hlode *čehati* (Slov. Glasnik III, 149.). — Povratna sposojenka! Slov. beseda *socha, f.* je bila sprejeta v nemški besedni zaklad kot *zoche, f.* v pomenu Hakenpflug, Knüppel, Gabelholz (Štrekelj, Archiv XXVIII, 488—95). V bav. poleg *zoche, zochen f.* tudi *zoch, m.* in sicer v pomenu: 1. Stock, Prügel, Knüppel; 2. Schelte für Männer, die sich nicht zu benehmen wissen. Glede nem. besed prim. sedaj Grimm DWB. XVI, 14. Slov. oblike *čehelj, čehati, češko* („bajeslovno bitje“) odgovarjajo nemškemu preglaščenemu -ö-: *zöcherl* itd. S to besedo si je dal svoj čas mnogo posla D. Trstenjak, ki jo je vezal s plemskim imenom *Čeh*; ta trditev se ponavlja i dandanes, a je brez osnove.

dobrci, *m. pl.* tudi *zabrci, m. pl.* Masern, „Urúsen“ pl. tant. (Steir. Wortsch. 612). — Podlaga teh in sličnih oblik je stv. *ursláht, ursláhti pl. varix.* V otroškem govoru je nemška beseda preinačena na neverjetne načine: bav.: *d' urschláht'n* (slovenska spojenka je ohranila akcent na prvotnem mestu!) *die öëschel, pl.* Blattern, Bayr. Wb. I., 1780 (Nachtr.) in II., 449. Švabsko: *Trei[w]ürschle(n), Treiürschle(n), Tru(w)urschle(n).* — Za izhodišče slov. besedi moramo torej nastaviti **d'ol[w]ërsen*, kar je potem naslonjeno na besedo *d o b e r*. Nejasno je, ali spada semkaj še beseda: *gobri, m. pl.* Finnen im Gesicht; *gobrnjáv, gobrnjast, gábernat, adj.* Let. Mat. Slov. 1892, 12, 48.

dr(n)jézgati, -am, *vb. impf.* winseln, plärren; *dr(n)jezganje, sb. n.* Winseln, zudringliches Bitten. *dr(n)jézati, -am. vb. impf.* v istem pomenu; *dr(n)jéza, f.* Plärrmaul — Nem. Fischer, Schwáb. Wörterbuch beleži II. 357 lokalne oblike *drē(n)sgə, drē(n)sə* etc; ächzen, crisari k stv. *trensen* šib. glag. tudi *tre(n)sten, trentschen* etc.

dular, *m.* V narodni pesmi Slov. Glasn. IV, 166 'skalni dular'. — Nem. *dole, dule, duhlen f.* ali *n.* stv. *dolā.* Plur. *döler* Loch, Höhle im Berge oder Felsen, Stalder I, 287.

frās, -a, m. 1. Freisen, eine Krankheit; dete je *frās* dobilo; 2. juridična oseba (zastarelo): *frās* (v osebnih imenih). — Nvn. *freis(e)*, srvn. *vreise*, srvn. *vreise*, stvn. *freisa*, Angst, Gegenstand der Angst. Der *Landfrass* übt hochnotpeinlich Gericht, cit. Trstenjak, Kres 1884, 156.

gōdek, dka, m. das Ferkel, Läufer Schwein; prim. še oblike: *gūda*, *gūja*, f; *gūdek*, *gūjdek* m.; *gudīn*, m. Ak. Rječ. — Nemškega (švabskega?) izvora; prim. švic. *gode(n)*, *godī*, n.; *gode(n)* f. Made; *gudere'n*, *gudle(n)* vb. sudeln, plätschern, Schweiz. Idiotikon II, 123; *gode*, Kaltschmidt 347. — Iz alemanskih predelov je beseda prešla k Francozom, o čemur prim. Tappolet, Herrigs Archiv CXXXI, 103 in opazka 1. oz. CXXXVII, 252. Etim. nejasna. Štrekelj je mislil na deblo *gōd* — (Let. Mat. Slov. 1894), a temu nasprotu — je razširjenost besede.

grūb, -a, adj. sauber, hübsch von Gesicht; gospod so grubi. — Nem. dial. *ge-rubig, adj. Cf. *rubig*, adj. adv. schicklich, herzlich, Unger-Khull. Steir. Wortschatz 511. Besedo, ki je vzhodnoštaj. lokalizem, je ločiti od slov. debla *grōb* massiv, groß, stattlich.

grpa, jirpa, f. in po premetu: *prga*, *parga*, f. Residuum von diversen Stoffen, Ölkuchen etc. — Nem. *Gerbe*, *Gerben*, tudi *Gärbe*, srvn. *gerwe* f. Bodensatz, Hefe, Grimm DWB. IV, 1, 3586. Ramovš, Slov. 317.

hir, m. libido, želja što postaje bez ikakva razloga i bez razložite namjere (Ak. Rj.); ima hire. — Stvn. srvn. *hir* Heftigkeit.

galáma, f. vika, buka (Ak. Rječnik). — Srvn. *galm*, m. Schall, Ton. Lärm, Geräusch.

kapūra, f.: 1. neka suhota za drva; 2. mrtvašnica 3. ein Vorbau bei Kellern (Sv. Miklavž pri Ormožu). — bav. *Käperl*, *Kaperl*, n. kleine, nur für 2–3 Holzknechte genügende Sälde; *Kopper*, n., Holzknechthütte, deren einseitiges Dach sich an den Berg lehnt, Schmeller Bayr. Wörterb. 1269; Grimm DWB. V, 1768.

kècmec, -a, m. Baumharz; arabski kecmec: Gummi. Vzhodnoštaj. — štaj. nem. *Kazimaz*, n. Harz der Steinobstbäume, Steir. Wortschatz 382. Prvi del besede je pač *Katze*, a beseda *Matz* pomeni nekaj tekočega, galerto. Beseda je mogoče slovanskega izvora; prim. štaj. dial. oblike *Gematz*, *Gematzich*, *Matschach*, *Matschker* < slov. *mozg*, *mozeg*; Steir. Wortschatz 283, 346.

kímpež (gorenjsko čimpež), -a m.; tudi *kinkež*, m. 1. zweiräderiger Karren ohne Kasten. 2. vzhodnoštaj.: Kindbett; baba je v *kimpeži* (!). — Nem. *Kippkarren*; z vrinjenim — m.

kires (orm. okolica), *kindrus* (Slov. gorice), m. — nem. Kienruß, m. Ein Farbmittel.

knjäst, adj. *knjäst* sh. (Bern. Et. WB. 526); verstümmelt, verkrüppelt. V Južnoslov. Fil. V, 20 je beležena nadaljna hrv. oblika *kljäst*. — Prim. *knast*, m. der Knorren, južnonem. *knaus* Verhärtung, Drüse; semkaj tudi štaj.

dial. *Knaus*, m. Bursche, St. Wsch. 397; „sufiks“ -ast je povzročil prehod besede od substantiva v adjektiv v slov. in sh. Analogno slov. *mutast* adj. taubstumm in nem. der *Mutast* sb. — Isteza izvora, a narejene z drugačnim sufiksom, so besede: *knjâkast*, adj. verkrüppelt, *knjâkec*, -kca, sb. ein an den Händen verstümmelter Mensch.; hrv. *kljakav*, adj. glej Maretić v Radu 81, str. 98. — Nem. dial. *gnaunkerlet*, adj. in adv. zwerghaft, unansehnlich, verkrüppelt, Steir. Wortschatz 297.

kn(j)âpa, -e, *kn(j)apež*, -a, m. ein kleiner, untersetzter aber starker Mann; *kn(j)âpast* adj. vzhodnoštaj. (Pleteršnik podaja k besedi kriv pomen „manu mutilus“: konfuzija s prejšnjim); *knâpača*, f. knorriger Stock. — Deblo je germ. izvora, prim. Grimm DWB. V, 1370 sub *Knaup*, *Knaupe*; kor. nem. *Knaip*, m. (to je knäupe) kleiner Mann, tudi *Knauper* 'was nicht recht wächst'; bav. *Knauperling*, m. Knirps, Schmeller, BWB. II. 374.

krémžiti, -im, vb. *impf. act.* verzerren (den Mund, das Gesicht); refl. *kremžiti se*; *kremža*, f. das Verzerren des Gesichtes. — Prim. k temu *grimsen* St. Wortschatz 307 in *gremassig* 306, Kaltschmidt Ges. Wb. 536 *gremsig*.

kounertnica, f. „Tudi o nekšni travi imenovani *kounertnica*, katera na najvišjih hribih raste, pripovedujejo Pohorci in pravijo, da kdor jo pri sebi nosi, nikdar ne zboli“, Fr. Pohorski (D. Trstenjak), Novice 1859, 86. — Pač nemško! Mogoče „*Kolmarskraut*“, Gauchheil?

lôšati, am, vb. *impf.* mit Glasur überziehen; *lôš*, m. die Glasur; *lôšana posôda*. — nem. *lasen*, *lasauern*, vb. (starejši jezik) mit Lasur überziehen, lasieren, Steir. Wortsch. 427. Ein paar verguldet *geleißelte* Salz-Väßl. ib. 436,

mangúlica, f., *mangúče*, n., *mangúlec*, lca, m. vrsta krmka, što se lako tovi, porcus alatilis, Ak. Rječnik. — Prim. Schmeller Bayr. Wb. 268: *magalis* Barch (prase). Izvor te besede je pač romanski; -m- je vrinjen pred -g- kot *nanga* (Neige), *štenga* (Stege) etc.

prâkol, -a, m. (Plet. *prâkol*) ein abgenutzter Stock oder Stecken; posebno Weingartstecken. *prâkolje* n. coll. — Nem. dial. das *Prackerl*, n. ein Stäbchen zum Ausklopfen. Ta tujka je naslonjena na slov. besedo *kol!*

prôle(n)k, m. štaj. vzhod.; *pru^olink*, m. kor. Frischling, anniculus. *prôletina*, f. Fleisch vom prolenk. — Nem. *brueling*, m. Schwein, welches in den Brühl getrieben wird. — Svn. *brüel* stm. Aue, nvn. Brühl. Prim. Lessiak P. B. B. XXVIII, 87.

rosfti, -im, *impf.* V pomenu: Flachs rösten. — Iz nem. Imamo zapadno germ. faktitivni glagol *rauttjan „izpostavljati kako stvar gnojenju“ (n. pr. lan, konopljo); iz tega oblike: *roetzen in *roeszen*; prim. glede zadnjega *roeszen* Bayr. Wb. II², 153; švab. *roosen*, *rösen*. Reutter, Nhd. Beiträge zur wg. Konsonantengemination. Diss. Freiburg 1906, str. 49.

rožinja, f. luščina, die Hülse. Belokr. Biser. I. 299; *rožič*, -a m. ein entkörnter Maiskolben, Slov. Gor. *roštati*, -am, vb, *impf.* Koruzo r. Maiskolben entkörnen (nam. roškati); roženkranc roštati. *riškat* orehe (Otaleže, Go-

riško), Let. Mat. Slov. 1892, str. 5. *rūžiti, rūžim, vb. impf.* aushülsen, schälen, entkörnen. *ružina, f. ružinje n. coll.* Hülsen. *ružilnica f.* Kukuruzenthülsungsmaschine. *žūriti, žūrim, vb. impf.,* aushülsen, schälen. — Prim. *Weizrösel n.* Werkzeug aus Holz zum Herausbrechen der Körner aus dem Weizkolben. Steir. Wortschatz 629. Mogoče roman. izvora.

rūžiti, rūžim, vb. impf. vzhodno štaj. in kajk. rasseln. *se d m a ne ruži*, da se *o s m a ne* spruži (Kinderreim); z lanci *ružiti* mit Ketten rasseln. Knjiž. slov. rožljati. Plet. navaja *rožiti, rožim* iz vzh. Štaj. v pomenu „rasseln“, vendar se govori tukaj *rūžiti*.

skočidlo, n. Sb. ohranjen še v krajevnih imenih: *Skočidol* (Ober Gottesal) etc. Prvotni pomen je „vodopad“, kakor kaže paralelna nemška beseda: *Sprung, m.* „Wie die Heimischen (Lechtaleralpen) diese Hochgebirgsquellen nennen.“ (Zs. d. ö. Alpenvereines 1912, str. 150 (švabski dial.)). Poleg tega imajo Slov. še besedo *skok, m.*: „v šentmartinski fari (na Pohorju) je velik slap ali *skok*, Slov. Glasn. VII, 1861, 117. Glede sufiksa *-dlo-* prim. *močidlo* nässender Boden. Ramovš l. c. 197.

šámer, (šamor), -mra, m. die Mißgeburt, der Krüppel; verkrüppelter Baum; *šámljati, -am, vb. impf.* ungeschickt gehen, hinken; herumstöbern (?). Srvn. *schamelaer, schemelaere, mask.* ein Krüppel, der auf Händen und Füßen kriecht und zum Schutz der ersteren einen kleinen Schemel (*scamellum*) verwendet; Lexer Mhd. Wörtb. II, 698.

šámlja, f. ein alberner Mensch, *šámljati, -am, vb. impf.* albern reden, Spässe treiben; *šámlijast, adj.* albern. — Prim. nemško (švabsko) *tšämäl(n)* vb. zu Gevatter bitten, Possentreiben. Herigs Archiv CXXX pravi, da je to ista beseda kakor zgoraj *schamelaere*? Srvn. *scheme f.* Larve?

šámprkati, vb. impf. hinken; *šámprkav, adj.* hinkend. *campřdati, -am, vb. impf.* ungeschickt einhergehen z. B. von Kühen. — Istotako pač tudi k *schamelaere*.

šlêta, f. Gewohnheit, Eigentümlichkeit. — Srvn. *slehte, n.* Geschlecht, *sexus*, natürliche Eigentümlichkeit. V skupinah *-ht-* se je izgovarjal nekoč *-h-* bolj površno, zato imamo pisavo mesto *rehtliche: retliche; mohten: motthen*, prim. Braune Ahd. Gramm. § 154, 4. Beseda *šlêta* je prevzeta iz srvn. dobe, ko se je govoril nem. preglašeni *ä* kot odprt *e* (*geslehte* iz *gislahti*). V nvn. se govori ta preglasni vokal *ä*!

šûtec, tca, m. der Narr, der Läppische. — Prim. Kluge Et. Wb. sub *schôtêh* der Narr in južno nem. dial. besede *Tschäudi, Schaute, Tschauli* v pomenu der Narr.

taranbalta, f. „Žitalska dolina (Žitale, Žetale, Schiltern pod Halozami) je tudi tisti kraj, kjer se še veliko od (!) *taranbalte-sekire* povedati ve“ ... A. Rešek, Nov. 1860, 27. Prim. l. c. 1859, 345 (obl. *tara-balta*). Pomen: 1. neolitske ali medene sekire; 2. gromski kamni, Blitzsteine. Mikl Et. Wb. 347 *taran*^b r. Mauerbrecher.

tarnjāti, -ām, *vb. impf.* jammern, klagen, *tárnja*, *f.* Jammer, Klage, Gram; tudi: *tárnati*, -am. — Južnonem. *sich därmen*, *vb.* sich grämen, sich betrüben; Kaltschmidt, Ges. Wörterb. d. d. Sprache 156. Glede prehoda *m > n*, *nj* prim. *žima*: *žinja*; italj. *tarma* Schabe, Motte: slov. *tárnja*, Štrekelj, Let. 1892, 41.

trusnät, *adj.* — nastalo iz *trustnat. Isteza izvora je beseda *hrust*, *sb.* vierschrötiger, robuster Mensch nam. *trust. — Nem. *truste*, *fem.* üppig gewachsenes aber zugleich schwerfälliges Weib; Steir. Wortschatz 178. Sravn. *türse m. nvn.* *Türst* orjak, Riese; priimek Wodanov, ki hodi kot orjaški lovec po gozdovih. Prim. Zs. f. d. Philol. 40, 105.

trútarica (*trutorica*, *trütrica*, *trúta*, *trutica*, *trutika*), *f.* 1. Gänseliebchen, Maßliebchen, *bellis perennis*; drugod Schneeglöckchen; 2. Puppe; oblečena kák trütrica (vzhodnoštaj.). — Nem. *triutaerinne*, *fem.* Liebhaberin, Geliebte; k *trüt*, *adj.* traut, lieb.

vâtel, *tla, m.* 'die Elle', tudi *vâtał*, *tla*; na na vâtle, ellenweise. — Nemško starejša *Wattelle*, *fem.* Elle für Leinwand, Unger-Khull Steir. Wortschatz 613. *wât*, *stvn. sravn.* obleka. Prim. še sestavljenke: *Krämerelle*, *Weberelle*, *Leinwandelle*. Štrekelj (Archiv) je kazal na furl. *vuadül* palica, Levstik je bil bliže istini pokazujoč na sravn. *waldellen*.

voščiti, *vb. impf.* wünschen; Mikl. Et. Wb. sub *vonšči*. Od Hrvatov se čuje: *uštiti-im!* Slovenizem?

žindra (*žlintra*), *f.*, *žlinter*, -tra, *m.* Schlacke von Metallen. — Nem. *Sinter*, *Sinder* in *Zinter*, *Zinder*, *m.* Hammerschlacke, d. h. schlackenhaftes Eisen, das beim Schmieden mit dem Hammer von dem glühenden Eisen abspringt. *Sinterbühel*, *m.* Schutthalde aus Schlackstücken, Unger-Khull, Steir. Wortschatz 652, 596. V slov. besedo je vrinjen *-l*: prim. *žlerbati*: *serfeln*; *žlobudra*: *Salbader* etc.

žúgati, -am, *vb. impf.* 1) drohen, pretiti; 2) fordern, antreiben. — Iz koč. dialekta: *žug'n* "sagen", v pregnantnem pomenu. Mlajše od *žugati* je belokranj. *sogati*, -am, *vb. impf.* mit der Faust drohen. — L. Pintar v L. M. Sl. 1895, 52 od n. *suchen*, *ansuchen* (!): a iz te besede imamo že itak slov. *žuh* etc.

J. Kelemina, Ljubljana.

Arheološke najdbe v Slov. goricah.

Dne 24. marca 1928 so delavci župana g. Senekoviča v Žetarjevi pri Sv. Lenartu v Slov. gor. našli pri podiranju hrastov rimski grob na občinski skupnosti na Kamenščeku v občini Žetarjevi.

Grob leži na vrhu položnega grebena ter je predstavljal na zunaj gomilo, na kateri je stal mogočen hrast. Hrastove korenine so pokrov razgnale in ko so hrast izkopali, je bila pokrovska plošča docela uničena.

Grob, ki je bil s tem odprt, predstavlja prizmo, ki sestoji iz spodnje ožje in gornje širše prizme. Spodnja meri v višini 29 cm, v širini 67 in v dolžini 73 cm. Zgornja je daljša in globlja (120, 95 cm). Ob straneh so apneniške plošče, visoke 60, 84, 95, 95 cm, široke po 25 cm in dolge 103, 120, 128, 100 cm; tako da znaša globina groba povprečno $1\frac{1}{2}$ m. Na dnu groba je v enem kotu stalo dvoje 40 cm širokih in dolgih ter 19 cm visokih korit in to eno na drugem. V vsakem kotu pa je stala glinasta posoda, pri koritih celo dve. V teh posodah in koritih so bili majhni komadi ožganih kosti, med njimi kos človeške lobanje in pepel. Dvoje lončenih svetiljk dokazuje, da je to rimski grob; svetiljki nosita znamko tvrdke CCC. Bakrena fibula nalikuje libenskim fibulam. Posode so vsebovale zopet manjše posode, tako da se je našlo v grobu samem 5 nepoškodovanih in 2 poškodovani glinasti posodi, 2 svetiljki, 1 zapestnica in ogorele kosti. Posode so razen dveh nizkih krožnatih pokončno trebušne, visoke do 25 cm. Dve kažeta geometrične ornamente ostrih linij. 10 m stran je druga gomila, ki pa je ostala nepreiskana.

L. 1927., 21. aprila pa je posestnik g. Simon Šnajder v Žametni vasi številka 3, pri kopanju gomile pod svojo hišo naletel na peščen kamen. Masivni kamen se v sredini zoži tako, da se oddaleč približa obliki arabske osmice in meri v dolžini 2.15 m, v širino na najbolj trebušastem mestu 1.05 m in v višino 74 cm. Njegova oblika pa je v splošnem amorfna, kljub temu, da je zunanost gladka. V sredini je v podolžni smeri izdelano korito, dolgo 80, globoko 20 in široko 30–32 cm. V koritu so ležale tri mramornate plošče, ki so bile pa zopet pokrite z apneniško ploščo. Vse štiri plošče so brez vsakega napisa; sedaj jih uporablja g. Šnajder v kadi za pokladanje zelja. Pod debelejšim koncem kamena je bila črna ožgana prst z glinastimi, lončenimi črepinjami. Žal so te ostanke zvozili na cesto, kjer so se popolnoma porazgubili. Tako manjka vsaka podlaga za katerokoli mnenje, iz katere dobe bi kamen bil in kaj kamen predstavlja. Ornamentike ni na kamenu nobene. Samo razrešitev še nerešenih šestih pismenk, ki leže navpično na korito, utegne razjasniti dobo in zmisel najdbe. Zaenkrat bi bilo želeti, da se kamen vzida na primeren način, n. pr. k cerkvi Sv. Ane na Krembergu in tako ohrani bodočnosti.

Fr. B a š.

Iz mladosti Lenarta Bud(i)ne.

O mladih letih Lenarta Budne je malo zanesljivega znano (prim. Kidrič, Slov. bijografski leksikon str. 63). Nekaj novih, avtentičnih podatkov nam daje 4. izdaja Erazma Roterdamskega »Chiliades« (Basileae, Frobenius, 1520) v drž. licejski knjižnici v Ljubljani (sign. 1569 I Pa fo), ki je bila nekdanj njegova last. Pod tiskarjevim posvetilom s slikami Sa-

lomona ter grških in latinskih avtorjev stoji namreč rokopisno: »Sum Leonardi Budine«, nad njim pa »Ex officina Frobenii datus est mihi is liber Anno MDXXI. In qua eram ad prelum lector« in poznejši dostavek z nekoliko bolj bledim črnilom »eodemque anno paedotriba Rinfeldie creatus«. Ta lastnoročna notica Budine priča, da je bil 1521 korektor (za latinske tiske) v tiskarni znanega »kralja tiskarjev«, Janeza Fröbena v Bazlu, in da je odšel še isto leto za učitelja v mestece Rheinfelden v kantonu Aargau. — Na notranji strani platnic stoji rokopisno »Βουδινολ 570«, opozorilo na to stran v knjigi sami, kjer beremo: βουδινολ populi sunt Scythiae, sic appellati, quia a bubus vehantur, utpote ἀμαζόβιοι, id est, Plaustris aedium vice utentes«, kar priča, da je o etimologiji svojega imena razmišljal, in dokazuje, odkod je po takratni šegi vzel njegovo »humanistično« obliko. Knjiga je služila Budni kot pomoček pri študiju latinske in grške frazeologije, kar pričajo neštete opazke ob straneh in na privezanih listih; med njimi sem našel samo par nemških glos, a nobene slovenske.

Tudi poznejša usoda knjige je znana. Na prvem privezanem listu, na katerem se začne od Budne sestavljeni register redkejših latinskih besed, stoji notica s poznejšo roko: »Translatus ex Episcopatu Labacensi«. To kaže sledečo pot: najprej je prišla v ljubljansko javno knjižnico, ki so jo obenem s šolo 1563 osnovali kranjski deželni stanovi, in ž njo vred v roke Tomaža Hrena, ki je vse te knjige shranil v Gornjem gradu. 1784 so kranjski deželni stanovi vse te knjige zahtevali kot svojo last od ljubljanskega škofa, ki pa jih je šele 1789 oddal licejski knjižnici (Stefan, Gesch. der k. k. Studienbibliothek in Laibach v Mitt. des Musealver. f. Krain XX, 1907, str. 14, 43).

J. A. Glonar.

Slovenska prisega iz Hrastovca.

Arhiv iz grada Hrastovca je sedaj shranjen in urejen na ptujskem gradu. Po naročilu grofa Herbersteina ga je uredil graški vseuč. profesor Pirchegger.

V knjigi: »Land-Gerichts Prothocoll Bey der Hochgräfl. Herrschaft Gutenhaag« je med »Juraments Sachen« na 4. in 5. strani napisana slovenska prisega, ki slove:

Windisches Jurament

Jast N: N: oblubim jnu perseschem Gospodi Bogu nebeskemo vsem lubim Svetnikim jnu temo tokai naprei postaulenemo zestitimo Sodniki Da jast na touto povedavaine sa kero sem jast sdai naprei-poglizan otschim to pravo zisto, no verno Resnico povedat, ko jast verno vem.

ali se meni vernosdi netschem jeno Libesen sovrastvo ali mito per tem povedavaini meti, ali misleti, otschem le povedat to zisto pravo Resnizo, kakor se enimo vernemo Kerschniggo jnu postenemo zhloveggo spodobi, jnu jast na sodnem Dni pred Gospodi Bogu Nebeskemo bom mago sgovorit, se tako verno, kako meni pomaga Bogg ti Nebeski ta prezista brefs sega Madescha Spozeta Mati Boschia Maria, jnu vsi lubi Svetniki. Amen.

Pod vrstami je napisan nemški prevod, oziroma original, ki se glasi:

Ich N. N. gelobe und schwöre dem Herr Gott dem Allmächtigen allen lieben Heiligen und dem alhier Vor-gesetzten Hochgeehrten Richter, daß ich Vor dieser Aussage, wegen welcher ich jetzt Vor-berufen, will die wahre, reine und klare Wahrheit sagen, wie ich wahr weiß oder wahr zu seyn Vermeine, will nicht einige Freundschaft, Feindschaft, oder Gab bey dieser Aussage ansehen, oder denken, will nur sagen die reine wahre Wahrheit, wie es einem wahrhaften Christen und ehrbaren Menschen zu stehen, und ich am jüngsten Tag Vor Herrn Gott dem Allmächtigen werde müssen Verantworten, alles fo wahrhaft, als mir helfe Gott der Allmächtige, die reinste ohne aller Makel empfangene Mutter Gottes Maria, und alle liebe Heilige. Amen.

Po vseh znakih je soditi, da je zapis prisege iz druge polovice XVIII. stoletja. Zapisovalcu je bila bohoričica popolnoma neznana. Slov. prevod nemške prisege je slab.

Fr. Kotnik.

Iz pisem Josipa Hašnika.

Pisma Josipa Hašnika Puffu, omenjena v našem »Časopisu« (XI, 7), niso tako pomembna, da bi jih bilo vredno v celoti ponatisniti. Zato priobčujem tukaj iz njih samo izpiske važnejših stvari in pomembnejših mest, ki nam osvetljujejo to ali ono stran piščeve osebnosti, ali pa vsaj dajejo nekaj zanimivih pogledov v Puffovo delavnico. Puffu za njegova dela namenjeni Hašnikovi prispevki so pismom deloma še priloženi; drugod je Puff v pismu samem s črnilom označil, kaj mu naj njegov kopist prepíše. Takih prepisov se v Puffovi zapuščini še mnogo nahaja.

28. nov. 1842. Prvo Hašnikovo pismo Puffu; ves srečen je, da se je ž njim — pred nedavnim — seznanil, in da ga je naprosil, naj mu pomaga pri njegovih znanstvenih publikacijah. Toži o melanholiji, piše zaradi podatkov o glažutah v Rogatcu in o Sevnici, o napisih na zvonovih, poroča, da je na Donatiju našel znamenite razvaline, poroča o življenju v Rogaškem kazinu. Podpis: Haschnigg, kakor vse do zadnjega pisma, kjer se je podpisal Haschnik.

7. f e b r. 1843. Piše zaradi podatkov o Žetalah; o šegah se ne izplača pisati posebe pri vsaki fari, ker so po pokrajinah enake; boljša bi bila cela knjiga, za katero obljublja svojo pomoč; poroča, da se nahaja pri Sv. Lovrencu na Bizeljskem velika planota, ki jo ljudje imenujejo »ozidje«, z mnogim zidovjem in rimsko opeko z znakom »M«. Kmetje pripovedujejo, da je tam stalo mesto z imenom Troja. Poroča, da dopiše v graško »Stirio«.

5. a p r. 1843. Pošilja notice o podružnici Sv. Trojice, o ustanovitvi podružnice Sv. Primoža in Felicijana v Ljubnem; da je v marcu težko obolel na vnetju možgan; veseli ga, da mu daje Puff poguma do publicističnega delovanja; prosi ga pri tem nasvetov in pomoči.

22. n o v. 1843. Pošilja podatke o fari Sv. Roka in o novih stavbah v Rogaški Slatini; opravičuje se, da je Puffu v njegov album napisal melanholično pesem, toda to je pristen izraz njegove notranjosti, kakor so tudi vse njegove pesmi, posebno slovenske, melanholične, kar mu njegovi prijatelji očitajo kot nasprotje ž njegovo sicer veselo naravo. Kot nov dokaz za to mu pošilja svojo nemško pesem »Der Stein am Herzen«, ki jo je Puff v zadnjih kiticah precej popravil, ker jo je očitvidno name-raval dati prepisati in poslati v kak nemški list. Podpis: Tribunski.

26. j a n. 1844. »Der Stein am Herzen« je bil res namenjen za »Stirio«, ki ga pa menda ni priobčila; zato se jezi nad orijentalnimi hiperbolami in patrijotičnimi lažmi, ki jih sicer prinaša, obžaluje, da list slovenstva ne le ne ceni, ampak ga naravnost prezira, kar dokazujejo posebno spisi Drja Schreinerja. Zato se v imenu vseh Slovanov zahvaljuje njemu, da vsaj on ni tak. Ponovno vprašuje, kaj je z Göthovimi prašalnimi polami in ali bodo pri delu, ki bo nastalo iz tega, udeleženi samo Nemci; poroča o Slomškovi nameri, ustanoviti družbo za izdajanje dobrih, »i. e. streng moralischer«, knjig za kmete, pri čemer se misli tudi na slovansko zgodovino.

27. m a r c a 1845. Pravi, da imajo Švicarji prav, če se branijo jezuitov; veseli se, da je Wartinger glede slovanstva tako potolkel Schreinerja; nato mu poroča »zur Schande unseres illuminierten Jahrhunderts« o smrti »sommambule« (gl. ČZN, V. 143—4), ki jo imenuje »arme Schwärmerin«; uradi so po njegovem ob tej priliki uganjali filantropijo samo na papirju.

18. j u l. 1845. Iz Sv. Jurija ob Taboru. Puff mu je ponudil, da se najtikata, kar je Hašnik sprejel z velikanskim navdušenjem; ponudba ga je veselila tembolj, ker je videl v Puffu prvega Nemca, ki je pravično sodil o Slovencih. Rogatec je rad zapustil, ker je rajši pri Sv. Juriju večer kaplan kakor pa župnik v kraju s tlako. »Die Robath ist die Quelle der moralischen Entartung«. Vprašuje, kaj so dejali Nemci na njegov dopis v

»Stirii«: »Aus Untertabor«. Hvali prijetnega soseda župnika Stojana v Gomilskem, ki je znamenit slovenski literat, a samo preskromen, da bi se pod svoje mnoge spise podpisal. Pošilja mu dolgo humoristično pesnitev o konfliktu med logarjem in pastirjem. — »Und noch ein Schwank. Unlängst kam mir ein Bändchen slav. Erzählungen, in Udine aufgelegt, vor. Unter anderm enthält eine Erzählung, die belehren und erbauen soll, aber durch und durch Lüge ist, auch ein von mir vor 12 Jahren verfaßtes, in einer Liedersammlung bereits unter meinem Nahmen abgedrucktes Lied, welches der Erzähler für ein sehr altes, von ihm wieder aufgedecktes Gedicht ausgibt. Soll man diese diebische Elster, die schon lange Jahre ihr Unwesen treibt, nicht öffentlich zurechtweisen? Wenn H. Trstenjak sich damit balgen wollte, ich möchte ihm mehre genaue Daten zum Behufe einer offenen Zurechtweisung mitteilen. Wenn Du ihn zu Gesichte bekommst, bitte ihm nebst meinem herzlichsten Gruß, auch diesen meinen Wunsch zu eröffnen.« — Zakaj Matjašič ne piše nič v Novice? Prosi ga, naj prizanaša slovenskim dijakom pri izkušnjah.

10. marca 1847. Zahvaljuje se Puffu za povabilo pri »Heimatsfreundu«; 1. letnik mu je ugajal, ker je o Slovencih govoril s spoštovanjem. Nemci slovanstvo prezirajo, ker ga ne poznajo in ne razumejo. Puff je izjema, ker vpraša vedno Slované za svèt. (Sledi dolg ekskurz o razlagi krajevnih imen.) Za »Heimatsfreunda« opisuje narodne običaje po posameznih mesecih, pri čemer pa ga ovirajo mnogi posli, pred vsem šola, ki jo je ustanovil, ki šteje 176 učencev, ki jih mora sam poučevati. Dokler ni šolskega poslopja, tudi ni misliti, da bi se dobil kak učitelj. — »Unlängst wurde ich aufgefordert meine slav. Lieder dem Slavenerverein in Wien mitzuthemen, ein paar habe ich bereits abgeschickt, ich würde viel dichten, aber das Feld ist mir für den Pegasus zu enge, und ich darf diesen Göttergaul nicht mit dem füttern, was er am liebsten hätte.« Podpis: Haschnik.

J. A. Glonar.

„Kolomonov žegen“ in enake reči pri nas.

»Historia annua Collegii S. I. Labaci« (rokopis v ljubljanskem muzeju) poroča o letu 1607 med drugim (str. 53): »Haeretici decem circiter in gremium Ecclesiae Catholicae redierunt, totidem vel concubinarij vel desperati homines suas maculas eluere. In his unus magicis usus chartis certo sibi persuaserat, nulla omnino re se laedi posse. Hanc opinionem experientia confirmaverat. Nam in pugna gladii ictibus et punctione scissis vestibis nihil vulneratum se asserebat, tametsi acutum et diu duran-tem dolorem senserit. Perdifficile fuit hanc opinionem ex daemonis conciliatam illusionem, ex obfirmato animo, et characteres magicos ex manibus eximere, divina tum id ope demum perfectum est.«

K letu 1627 (str. 121): »Alii a schedis superstitionis collo appensis sanitatem nequaquam emendicantes supposito S. Patris [Ignatii] numismate adiuti.«

K letu 1639 (str. 153): »Amuleta contra vulnera, schedulae, radices, immo et philtra possessoribus erepta...«

»Diarium praefecturae« istega kolegija (rokopis ravnoram) pa poroča k 5. febr. 1700 o nekem dijaku: »Sabbatho Carolus Rosman suspectus de magicis artibus carcere inclusus fuit, ut liber magicus, quem habere dicebat, extorqueri posset, verum cum constanter negasset, et frigus eum diutius retinere non patiebat, emissus est, et... eliminatus est. iussusque Labaco exesse.«

J. A. Glonar.

Kdaj je nastal mariborski minoritski samostan?

Dočim Puff (Marburg I, str. 97) pravi, da je 1282 že obstajal minoritski samostan ter ga je Jožef II. ravno 500 let pozneje ukinil, oziroma preselil v graško predmestje, trdi Orožen, da je 1284 bil ustanovljen (errichtet, Das Bisthum u. die Diöcese Lavant, I, 11). Vira za to trditev ne navaja ne eden ne drugi. — M a r i a n (Austria sacra III, 6, str. 289) se sklicuje na podatke, ki so mu bili priposlani iz provincijalnega arhiva, in pravi, da so se prvi minoriti naselili v Maribor deloma iz Italije, deloma iz gornje Nemčije okoli l. 1302. Prvim menihom so bojda odkazali za maševanje in pridigovanje podružno cerkev ob Dravi, poleg cerkve so si postavili najprej malo hišo, nekoliko pozneje pravi samostan. Potemtakem bi bila cerkev že prej obstajala. Na kakih podatkih sloni ta trditev, se danes ne da več ugotoviti. Samostanski prostor se popolnoma vjema s tradicijo Frančiškovega reda, ki si je stavil samostane najrajši ob mestnem zidovju, včasi znotraj, včasi zunaj mesta.

Prvi gvardijan je po Marianu bil p. Martin iz Gradca. To sklepa iz neke listine l. 1313, ki jo v latinskem jeziku priobčuje na str. 290. V tej listini potrjuje gvardijan Martin s konventom, da je neki kramar (institor) s priimkom Chazzarius (Kozar?) v čast božjo in Devici Mariji ter sv. Katarini za svojo in svoje žene Dimude dušo določil samostanu pol talenta in tri denarje za vzdrževanje večne luči v kapeli sv. Katarine. Toda v tem pismu se Martin imenuje le »tačasni« gvardijan. Listina ne daje prav nobene opore za trditev, da bi bil to prvi gvardijan ali da bi bil samostan ustanovljen šele leta 1302.

Deželni arhiv v Gradcu ima dve listini, v katerih se omenja mariborski minoritski samostan. Listini, žal, nista datirani, vendar so čas njunega nastanka veščaki precej točno določili.

Listina št. 1021a z dvema visečima pečatomoma je po Z a h n u nastala okoli leta 1274. Njena vsebina je kratko ta:

Gertruda, vdova po Ulriku Mariborskem, sporoči mariborskim minoritom del nekega dvorca za vsakoletno zadušnico za moža. — Ker še listina ni objavljena, priobčujemo tu doslovno besedilo:

Labi solet cum tempore quicquid scriptis vel testibus non fuerit roboratum. Huius rei gratia Ego Gerdrudis relicta domini wlrici de Marchburch tenore praesencium innotesco tam praesentibus quam futuris, me partem aeree, quam a vidua Lev-toldi cognomento Magechrut et liberis eius per manus fratrum Minorum pro III marcis denariorum libere comparavi, ob remedium anime mee ac praedicti Mariti mei et omnium liberorum et parentum meorum super ecclesiam fratrum Minorum in Marchburch delegavi cum edificiis in eadem area collocatis de consensu et attestatione filiorum meorum, quorum sigillis praesentem litteram roboravi. Supradictis fratribus minoribus mihi econverso promittentibus, quod singulis annis a fratribus domino ibidem perpetuo famulantibus pro me ac marito meo et omnibus liberis meis fiat officium pro defunctis, quod pro fratribus in ordine decedentibus et benefactoribus ordo consuevit facere ter in anno. Huius rei testes sunt Dominus Chonradus de Chohniz, dominus Reinboto, Gebwolfus, dominus wolhardus de ordine penitentium, Otto, Leupoldus, Eberhardus, Hainricus ysnarius cives de Marchpurch et alij quam plures.

Za točnost prepisa jamči Dr. Maks Doblinger, p. m.

Baš iz imena že mrtvega Ulrika in iz prič se da opravičeno sklepati na leto 1274., torej je samostan bil ustanovljen že pred 1274.

Listina št. 1181 dež. arh. in 652 (kopija) vsebuje oporoko nekega Wulfinga in ta med drugim določa:

»Item vnam Marcam denariorum ad opus barrochie in Marchpurch. Item legavi fratribus in marchpurga ad construendum altare annuatim duas vrnas vini et illas dare teneatur, qui vineas meas post me habuerit«.

Minoriti sicer tu niso imenoma navedeni, a jasno je, da se pod »fratri« v Mariboru morejo umevati le minoriti, ker drugih redovnikov takrat v Mariboru sploh ni bilo. Pirchegger in dr. Doblinger stavita ta dokument brezpogojno v l. 1250.¹⁾

¹⁾ Dopis dež. arhiva v Gradcu z dne 17. V. 1927 g. J. Mravljaku, ki je v Gradcu izposloval avtentičen prepis obeh dokumentov, se glasi: »...Hingegen ist nicht in dieser Urkunde (namreč prej nav. št. 1021a), sondern in einem undatierten, nach H. Pirchegger und M. Doblinger unbedingt dem Jahre 1250 zuzuweisenden Stücke (L. A. Nr. 652, Kopie, und Nr. 1181, Original) der Marburger Minoritenkonvent zum erstenmal überhaupt erwähnt, jedoch nicht ausdrücklich und genau als solcher bezeichnet«.

Potemtakem je mariborski minoritski samostan nastal še pred letom 1250.

Fr. Kovačič.

Slovstvo.

Dr. Leonid Pitamic, Država. Založila Družba sv. Mohorja, 1927, 8°, str. 480. S pojmom države se srečujemo neštetokrat v znanstvu in vsakdanjem življenju. Država odločilno posega v življenje posameznikov, zajednic in cele človeške družbe. Zato je pač potrebno imeti o njej jasen pojem ter poznati temeljne zakone in pravila, ki vladajo ali bi naj vladali v razmerju države do lastnih in tujih državljanov, do drugih zajednic in držav. Tem potrebam izvrstno odgovarja Pitamičeva Država. Podobna knjiga je bila že dolgo potrebna ne samo pravnikom, ampak tudi zgodovinarjem in sploh vsem izobražencem.

Knjiga podaja na koncu tudi seznam važnejših sistematskih del o državnem pravu. Razen izvrstne knjige S. Jovanovića »O državi«, ne navaja avtor nobenega slovanskega dela. Ta nedostatek bi se naj v drugi izdaji popravil. Sploh bi trebalo Jugoslovanom bolj segati tudi po slovanski literaturi. Saj so tudi slovanski pravniki in pravni zgodovinarji obogatili pravno znanost z dragocenimi prispevki. Zapadno evropski viri o slovanskem svetu so često nezanesljivi in ne morejo dobro razumeti slovanskega duha. Nasprotno pa so slovanski znanstveniki napisali mnogo zelo dobrih študij o razvoju slovanskega sveta v najrazličnejših panogah življenja, a neredko osvetlijo dogodke na zapadu tudi s tiste strani, s katere jih ne morejo zapadni strokovnjaki. To velja zlasti za tri svetle zvezde ruske državnopravne znanosti.

Boris Nikolajevič Čičerin (1828—1885), Nestor ruske pravne vede, se je razvijal pod Heglovim vplivom. Na izviren način je skušal spojiti Aristotelov in Heglov nauk o državi. Njegova glavna ideja: »Opyty po istorii russkago prava« (Poizkusi zgodovine ruskega prava) z l. 1858., »Istorija političeskikh učenij«, ki je izšla v Moskvi v štirih knjigah od l. 1869.—1877. ter »Sobstvenost i gosudarstvo« (Osebna lastnina in država) z l. 1883. imajo še dandanes znanstveno vrednost.

Če je Čičerin predvsem metafizik, je Aleksander Dmitrijevič Gradovskij (1841—1884), njegov naslednik na moskovski stolici državnega prava, predvsem zgodovinar in politik. Politika mu ni kabinetna abstrakcija, nego realna resničnost, kjer se bojujejo predvsem živi ljudje. Opozoril je, da je politična zgodovina že gotova praktična politika, a praktična politika pa je še negotova politična zgodovina. Zato naglašala potrebo, da dobro pozna zgodovino politik, a tudi državoznanec in pravnik, ki študira, registrira in objasnjuje plodove politike, kolikor se javljajo v pravnem področju. Po mnenju G. priznavajo državoznanske vede samo to, kar je, a ne tega, kar bi naj bilo. Znamenito je njegovo obširno delo »Načala russkago gosudarstvennago (državnega) prava«. Prvi del je izšel v Moskvi l. 1875. (2. izdaja l. 1892.), drugi del je sledil l. 1876., tretji pa l. 1883. Marsikaj na zapadu se javlja v novi luči v njegovi knjigi »Gosudarstvennoe pravo važnejših evropskih deržav; čast istoričeskaja«, ki je izšla v Moskvi l. 1886.

Še važnejši je Nikolaj Mihajlovič Korkunov (1853—1900). Državo smatra za družabno zvezo svobodnih ljudi. Francozu Duguitu se pripisuje zasluga, da se je prvi uprl nazoru, da je država oseba in subjekt. V resnici gre ta zasluga Korkunovu. Od Korkunova je odvisen Duguit, pa tudi več nemških pravnikov, kakor n. pr. Löning.

K. je prvi povdaryl, da država ni oseba, subjekt, a tudi ne objekt, temveč razmerje. V tem razmerju so subjekti državljani, objekt pa moč, destinator moči pa je družba. Ta nauk ima razen vpliva na državnopravno znanost tudi filozofski in socialen pomen. Zakaj od dobe Korkunova stopa vedno bolj na mesto vede o predmetih in substancah veda o razmerjih. Veda more raziskovati posamezne predmete ali pa razmerja med njimi. V novejšem času se znanost čim dalje bolj bavi z razmerji. Socialni pomen Korkunovega nauka je v tem, da pravnik ne stoji več na stališču države kot moči in imperija ter na stališču državljanov kot posameznikov, ampak na stališču družbe in solidarnosti ljudi, ki prebivajo v družbi. Tako se avtokratična jurisprudenca menja v demokratično.

Plodove svojih raziskovanj in študij je vložil K. zlasti v »Russkoe gosudarstvennoe pravo« (2 dela, Moskva 1893) in v »Sravnitelnyj očerk gosudarstvennago prava inostranih deržav (Primerjalni pregled drž. prava inostranih držav), ki je izšel l. 1890. v Moskvi.

Iz poljske pravne literature treba v drugi izdaji vpoštevati in navesti v seznamu vsaj izvrstno delo slavnega poljskega pravnika Stanislava Kutrzebe, ki je izšlo pod naslovom »Historija ustroju Polski w zarysie« (Pregled ustavne zgodovine Poljske) leta 1925. v Krakovu že v šestih izdajah. Važen je v tej knjigi tudi bogat seznam poljske pravne literature.

V zapadnem svetu je malo tako dobrih revij o pravnih in državoznanskih vedah, kakor je češki »Sbornik věd právních a státních«, ki ga urejuje prof. dr. K. Kadlec. Razvoj češke in poljske države oriše zelo dobro Kadlečevo delo »Dějiny veřejného práva ve střední Evropě«. Praha 1926² (Zgodovina javnega prava v srednji Evropi). Kadlec je izvrsten poznavalec tudi srbskega in hrvatskega prava. Za časa svojih predavanj na zagrebški univerzi je svoje znanje še poglobil. Del svojega znanja je vložil v obširno razpravo »Statní zřízení a státoprávní postavení národů slovanských« (Državne ustanove in državnopravni položaj slov. narodov), ki je izšla l. 1912 v Pragi v obširnem zborniku »Slovanstvo«.

Vedno večja je potreba, da se jugosl. pravnik seznanja z državoznanstvom, pravom in vsaj najvažnejšimi pravnimi strokovnimi izrazi slovanskih narodov. To potrebo treba vpoštevati v pravnih učbenikih, kar je do neke mere tudi Pitamičeva Država. Radi tega je bilo umestno dodati n. pr. na strani 21., ozir. 22., da uporabljajo Čehi za pojem neimperialistične države besedo »stát«, Slovaki »štát«, dočim nazivajo Čehi z izrazom »říše«, Slovaki z besedo »reša« tisto državo, ki jo smatrajo za imperialistično (n. pr. rimska, bizantinska, nemška). V poglavju o suverenosti so nekatere pomote. Z razpadom rimskega cesarstva še ni prenehala absolutna oblast enega vladarja. Po razpadu rim. cesarstva na dve polovici (l. 395.) in po zaniku zapadnorimske države (leta 476.), se povzpne absolutna oblast bizantinskega cesarja za Justinijana I. (527—565) na vrhunec, zlasti po vstaji »Nika« l. 532., ko je v krvi zlomil upornost carigradskega meščanstva. Justinijanu se je posrečilo podjarmiti tudi bizantinsko cerkev. Še bolj je ustvarila tip absolutne monarhije »dedinja« biz. cesarstva, moskovska Rusija, ki je za Ivana Groznega (1533—1584) še silnejše kot Justinijan uveljavila svoj absolutizem tudi v cerkvi. K vzniku in razvoju ruske absolutne monarhije je največ pripomogla ideja tretjega Rima, ki jo je prvi razvil ruski menih Filofej in z njo prešnil Ivana Groznega; zato bi ji trebalo posvetiti vsaj nekaj vrstic.

V poglavju o stanovski monarhiji bi se naj omenila Jagelonska Poljska (1386—1572), ki je razvila takorekoč tip stanovske monarhije. Za vlade svobodno izvoljenih kraljev (1587—1795) je bila Poljska nekaka stanovska republika in monarhija obenem. V nobenem slovanskem narodu ni sedanjost tako živ odsvit preteklosti, kakor v poljskem. Brez poznanja državnopravnega položaja nekdanje Poljske ni mogoče razumeti

razvoja Poljske po svetovni vojni. V poljsko kulturno, politično in pravno zgodovino ter državno-pravne razmere stare Poljske daje dober vpogled ne preveč obširno delo poljskega pravnikarja prof. dr. M. Bobrzynskega, ki se peča predvsem z zgodovino. Boljši od poljskega originala je dopolnjeni češki prevod od prof. dr. Bídla, ki je izšel pod naslovom »Prěhled dějin polských«. S perzonalno unijo sta bili Poljska in Litva združeni z manjšimi presledki od pogodbe v Krevu l. 1385., ki se je obnovila l. 1401. Od pogodbe v Horodlu nad Bugom l. 1410. je imelo državno-pravno razmerje med Poljsko in Litvo bolj značaj realne kot perzonalne unije. Po lublinski uniji l. 1569. je poljsko-litovska monarhija nekaj prehodni tip med realno unijo in enotno državo.

Zelo dobro je v Državi poglavje o Zvezi socijalističnih sovjetskih republik. Ker igra ta državna zveza v svetu tako važno ulogo, naj bi g. avtor dopolnil ta del svoje knjige z boljševiskimi deli, kakor je n. pr. dobra studija prof. A. L. Malickega »Sovjetskaja konstitucija« (Moskva 1925) ali pa G. S. Gureviča »Istorija sovjetskoj konstituciji« (Moskva 1923). Dobro dopolnilo ravnokar omenjenih del je ukrajinska knjiga prof. A. Aleksandrenka »Konstitucija USRR i SRSR«, ki je izšla v Harkivu l. 1927.

Te opombe ne morejo niti najmanj zmanjšati Pitamičevi Državi njene visoke vrednosti. Brez dvoma bi se lahko z njo ponašal tudi vsak velik zapadni narod. Če se druga izdaja priredi v manjšem tisku, ne bo obseg knjige narastel kljub dopolnilom. Če bo g. prof. dr. Pitamic dopolnil svoje delo s tozadevno slovansko literaturo, bo zavzela druga izdaja eno izmed najčastnejših mest v znanstveni književnosti.

J. Š e d i v ý.

Orožen Janko: Zgodovina Celja I. Prazgodovinska in rimska Celeja z arheološkim vodnikom po muzeju, mestu in okolici. Celje 1927, p. 143.

Kakor je prej zbral marljivi Orožen vse vire o srednjeveškem Celju (gl. ČZN. XXIII, 89), tako je sedaj storil isto glede prazgodovinske in rimske Celeje. S prvim delom smo dobili pregledno sliko tega, kar o stari Celeji sploh vemo.

Kakor v drugem je tudi v prvem delu opisano vse ozemlje, ki geografsko gravitira k Celju, oziroma, ki je spadalo pod celejanski municipij.

Po kratkem geografsko-geološkem uvodu nas vodi Orožen po prazgodovinskih najdiščih celjskega ozemlja. V središču prazgodovinskega opazovanja so najdeni predmeti. Prazgodovinski del ima že takoj v začetku značaj arheološkega vodnika, ki je zelo važen za eksaktnega znanstvenika, ki pa postane lajku radi opisovanja samega odbijajoč. Lajik bo zaželel pri prazgodovini razvoja človeka od brlogarja do poljedelca s plugom, živinorejca, obrtnika in po bronasti dobi stanovske diferenciacije, umetnika in vernika. Saj ravno v naših krajih stopijo ta dejstva v razvoju lepo do izraza v kulturnem udejstvovanju ras. Alpska rasa do bronaste kulture, Iliri predstavljajo hallstattsko, Kelti pa latensko, dokler se končno oboji ne zlijejo v eno kulturno in etnografsko enoto. Vzor za tak opis je imel Orožen pri Schmidu, katerega je uporabljal. Glede raziskavanja dobroveljskih jam pa se moramo zavedati, da so jame na Dobrovlju mokre, zato ne bo v njih nobenih znakov človeka-brlogarja. Pri Vranskem imamo Čreto in ne Čret. Na poledniška usihajoča jezercu v Savinjski dolini, katere omenja Orožen v geografsko-geološkem uvodu, spominja še danes v vsej dolini znana tradicija o nekdanjem jezeru pod diluvijalnimi terasami. Tiskovna napaka, ali kaj, pa mora biti prelomnica Vransko—Vojnik!

V podajanju rimske dobe stoje v sredini celejanski spomeniki s celejanskimi osebnostmi. Tako imamo tudi tukaj arheološkega vodnika po rimski Celeji. Lepo je podana uprava mesta, posebno izvrsten pa je ves historično-geografski del. Škoda zato, da ni večina skic in tudi slik boljše izvedenih. Kakor pa manjka pri prazgodovinski Celeji kulturno ozadje, tako manjka tu slika rimske province, Norika, s čimer bi rim-

ska Celeja dobila šele pravi okvir. »Zgodovina Celja« ima poleg znanstvene ambicije tudi poljudno tendenco. Vsled tega in pa, ker predstavlja druga polovica knjige vestno sestavljen vodnik po celjskem muzeju i. t. d., bo vsak opazovalec spomenkov v muzeju prišel na samostojno razmišljanje in bi nujno rabil pregledni okvir prazgodovinskih kultur ter rimskega imperija v naših krajih. To pa v razvoju, kar bi naj tvorilo okvir, poleg tega pa v karakterističnih slikah, katere je Orožen v pričujoči knjigi dobro podal. Vzor, po katerem je Orožen delal, je Abramičev »Poetovio«. To pa je strogo znanstveno delo, medtem ko je Zgodovina Celja I. namenjena predvsem provinci »procul negotiis«. Posebno velja to danes, ko se v naših realnih šolah klasična zgodovina skokoma »prode« ali mahoma konča. Za rimsko Celejo bi okvir predstavljal razširjeni odstavek »Celeia« in sodobni dogodki. Propad z nekoliko močnejšim ozadjem, kot ga ima v svojem uvodu Abramič. Na drugi strani pa bi se Orožnova »Rimska doba« združila z »Arheološkim delom« v eno celoto, kar bi bilo za vsestranski (znanstveni kot poljudni) prikaz rimske Celeje mnogo učinkovitejša in nazornejša. Ker brez ozira na to, komu je namenjena knjiga, obstoji tudi razlika med muzejem v Ptuj in v Celju.

Glede ostalega pa kaže avtor sam na asimilacijo Keltov z Iliri, ko pravi, da je zelo verjetno, da je med pojavi keltskega življa takih, ki so »ilirskega izvora«. Organizacija armade v cesarski dobi ni slonela na legijah, ki imajo garnizije v krajih, odkoder se rekrutirajo, ampak obratno; garnizije so tvorili — kot danes pri nas — rojaki vseh mogočih pokrajin. Podatki, da so rimski grobovi pri Gomilskem »ob vstopu v sotesko«, so napačni, ker pri Gomilskem soteske ni. Cesta iz Celeje na Adrans je šla od Motnika vsaj 4—5 km stran. Ad Medias ne leži na pol poti med Emono in Celejo, ampak na pol poti med Adrantom in Celejo. Za rimsko cesto od Slov. Bistrice v Wagno nimamo nobenih dokazov.

Orožnov jezik teče gladko in vabi čitatelja s seboj v globino lepe knjige, za katero moramo biti Slovenci kot Srbohrvati pisatelju zelo hvaležni.

Fr. B a š.

Kranjec Silvo: Zgodovina Srbov. Izdala Mohorjeva družba. Celje 1927. Str. 254. Mohorjeva družba je obdarila za l. 1927. svoje člane z »Zgodovino Srbov«, ki jo je spisal Silvo Kranjec. Zamisel odgovarja gotovo dejanskim potrebam, vendar se mi nje uresničenje ne zdi povsem srečno. Kajti navzlic uložnemu trudu in vestnosti knjiga ni v dovoljni meri to, kar bi predvsem morala biti, poljudna knjiga, za najširše plasti našega naroda. Publikacije Mohorjeve družbe predstavljajo za gotove sloje zlasti zunaj na deželi skoraj edino čtivo zabavne in poučne vsebine in vsled tega je dvojno potrebno, da se taki čitatelji privežejo s primernim podajanjem. Zgodovina Srbov v tej obliki je prej pregleden in lahko umljiv repertorij za višje razrede srednjih šol, kakor pa dobra knjiga za narod. Že pri izbiri iz ogromne tvarine bi moral pisec stremiti predvsem za tem, da izkleše posamezne pomembnejše epohe in osebnosti, n. pr. Štefana Nemanjo, Štefana Prvovenčanega, Sv. Savo, Karadordev ustanak i. t. d. Kajti marsikaj, kar je za strogo znanstveno delo odlično, n. pr. strogo ravnovesje med posameznimi deli in smisel za zgodovinsko kontinuiteto, v tem slučaju ne igra take vloge. Nasprotno pa se morajo tu in tam uporabiti tudi detajli, ki ožive sliko in priklenijo fantazijo čitateljev. Da mu pa pri tem obseg preveč ne naraste, bi mirno lahko skrajšal gotove odstavke, predvsem starejše srbske zgodovine, posebno tam, kjer so nam vsled pomanjkljivosti virov ponekod itak znana samo izolirana dejstva in gola imena. Tako bi knjiga ne bila suhoparen izvleček srbske zgodovine, ki postane prav posebno voden in brezizrazen v poslednjih poglavjih iz najnovčje srbske zgodovine. Saj posveti cele tri strani balkanski vojni, ki je vzdramila in navdušila vse plasti

slov. naroda, okrepila zavest skupnih interesov južnih Slovanov, prosvetljenemu delu naroda pa utrdila zavest, da vstaja v Srbiji jugoslovanski Piemont. Sarajevski atentat pa je odpravljen kar v enem stavku, četudi še dandanes celo del inteligence gleda na ozadje sarajevskega atentata kakor tudi na osebe atentatorjev nehoče skozi c. kr. avstrijska očala. Če kje, bi bila gotovo tu večja obširnost na mestu. Ravnotako se v enem stavku odpravi avstrijski ultimatus, ulogi Srbije v svetovni vojni pa sta odmerjeni dve pičli strani. Pisec je to najbrže sam čutil, ko pravi na str. 250., da so nam ti dogodki še v svežem spominu in da o njih še zgodovina ni izgovorila končne besede. To bi bili načelni pomisleki, ki so, kakor mislim, umestni predvsem zato, ker so historične publikacije s popularno tendenco pri nas tako redke, da je tem bolj potrebno, da vsaka v polni meri odgovarja svojemu namenu. Sicer je zgodovina Srbov pisana gladko in bo tudi v tej obliki našla svoje čitatelje, saj je nje potreba več kot očitvidna. Pogreškov, celo tiskovnih skoro ni, kar kaže, da se je pisec dane literature posluževal s previdnostjo in spretnostjo. Omenim samo dve, ki jih je našel vsaj deloma že v upotrebljeni literaturi. Tako pravi na str. 24., da nam imena slovanskih plemen v sredi polotoka niso ohranjena, in pozna le Timočane. Vendar vemo za plemo Berzitivov v severni Macedoniji, ki se omenja v zvezi z bolgarskim kanom Telerigom (772—777), in za Smolence, ki se omenjajo v dobi kmeta Presijana (836—855) v vzhodni Macedoniji. Torej ravno dovolj, da nam potrdi domnevo o prvotnosti plemenske ureditve južnih Slovanov, katero potem počasi razkrajajo in nadomeščajo nastajajoče slovanske državne tvorbe. Na str. 83. se trdi, da je bila stara srbska država plemeni-taška in fevdalna država, ki je čisto podobna takratnim državam zapadne Evrope. V resnici se pa ustroj stare srbske države ravno od specifično zapadno-evropskega fevdalizma bistveno razlikuje. Nimamo tu one dosledno izpeljane hierarhije, ki je na zapadu posledica posebnih razmer frankovske, oziroma karolinške države. In če je tam viteštvo trdno sklenjen stan, pravi nosilec fevdalne družbe z lastno samoniklo miselnostjo in življenjskim nazorom, ki tvori za vladarje dobrodošel protiutež za višje plemstvo (Konrad II., Štaufi), igra v Srbiji odgovarjajoči družabni sloj (vlasteličič, vojini, vojniki) napram višjemu plemstvu povsem podrejeno vlogo.

Bogomir S t u p a n.

Mravljak Josip: Nadžupnija in dekanija Vuzenica. Maribor 1928, 8°, str. 90.

Pričujoče delo, ki je vzniklo iz lokalnega patriotizma (Predgovor), tvori drugi del obširnejše monografije »Vuzenica«¹⁾ ter podaja cerkveno zgodovino vuzeniške nadžupnije in dekanije. Pisatelj razpravlja najprej v splošnem delu o postanku vuzeniške cerkve in njenem gmotnem položaju, na kar navaja vrsto vuzeniških župnikov in za njo vrsto kapelanov, kakor ji je mogel sestaviti po raznih virih; po zanimivem vuzeniškem opravilniku, ki se podaja v latinščini in slovenskem prevodu (nokturn — str. 56 — ni peta črna maša, marveč del molitev, imenovanih jutranjice — matutinum —, ki se moli ali poje tudi ob vigilijah), preide pisatelj na podružnice in podrejene župnije ter se na koncu (Dodatek) dotakne vuzeniških mašnih ustanov in današnje nadžupnijske nadarbinske posesti.

Delo nudi marsikaj zanimivega; osobito je zanimiv opravilnik iz 1668, ki našteva dolžnosti in dohodke nekdanjih vuzeniških kapelanov. Ravnotako vsebuje marsikaj zanimivega vrsta vuzeniških župnikov, dočim je vrsta vuzeniških kapelanov kakor

¹⁾ L. 1927. je pisatelj izdal 42 strani broječo knjižico »Vuzenica v srednjem veku«, ki obsega podatke o vuzeniških gospodih in o trgu Vuzenici od l. 1200. (po priliki) do 1456.

tudi vrsta župnikov in kapelanov podrejenih župnij suhoparno naštevanje imen in letnic brez vsakih zgodovinskih podatkov.

Največ bi pričakovali od Splošnega dela, a prav ta del je mršav; v spisu se po greša tudi zanesljiva zgodovinska metoda. V tem delu stavi pisatelj početke vuzeniške nadžupnije v 9. stoletje in se opira pri tem — sicer z vso previdnostjo — na odlok Karola Velikega z dne 14. junija 811.; toda taka dedukcija nima najmanjše zgodovinske verjetnosti. Drugo pa je vprašanje, da li je Vuzenica pražupnija. Prof. dr. Kovačič (Zgod. lav. škofije, Maribor 1928, str. 107 in 109) je mnenja, da je Vuzenica bila prvotno vikarijat pražupnije Sv. Martina pri Slov. gradu, ki se je 1254 osamosvojil; samostojna župnija pa da je postala 1265. Listina pri Orožnu (Bistum Lavant, zv. 3, str. 151) teh trditev po našem mnenju ne ovrže; Oglej se je namreč le na ponovne prošnje celjskih grofov (Vovbržanov) »saepe repetita prece« odločil podeliti trajen arhidiakonat vuzeniškemu župniku Bernardu Pelasiju in njegovim zakonitim naslednikom »inter Dravae et Savae fluxum«; ravno za tega Pelasija se v gornjegrajskih listinah navaja kot savinjski arhidiakon Leopold, župnik v Laškem (1261; 1263; 1269; 1286), pozneje več konjiških in braslovških župnikov, a tudi drugi (Ponikva, Hoče).

Glede jezika in sloga bi bilo treba marsikaj opiliti. Pisatelju čestitamo k izredni marljivosti, s katero je zbral raztresene podatke o svoji rojstni župniji, ter k podjetnosti, ki se ne ustraši nobenih težav in zaprek.

Dr. V. M—k.

D o s t a v e k: Ker je pisatelj Zgodovine Lav. škofije slučajno tudi urednik »Časopisa«, uporabi to priliko, da pojasni svoje stališče glede vuzeniške župnije. — Ako bi hoteli Vuzenico šteti med prave pražupnije, bi morali imeti za to vsaj neko pozitivno oporo. Te pa ni. Da bi bil patrijarh radi meje tu ustanovil pražupnijo, ne drži, saj je tudi na solnograški strani bila pražupnija šele v Labodu. Potem bi morala biti pražupnija tudi Hajdina, ker je na drugi strani Drave bila solnograška pražupnija v Ptuju. Ako bi bila Vuzenica pražupnija, bi imela približno obseg sedanje dekanije; ta obseg bi bil sicer dokaj velik, vendar veliko manjši kakor obseg drugih pražupnij. Ako bi bila tu res že prvotna pražupnija, bi moral biti neki čisto poseben razlog za to. Visoke pohorske planine, ki ločijo vuzeniško župnijo od Mislinjske doline, niso zadosten razlog. Vzгляд: Braslovška pražupnija, pod katero so spadale celo Trbovlje onstran visokega gorovja.

Ker se l. 1146. omenjajo že tri sosedne vsporedne župnije Hoče, Slivnica, Konjice, bi morala pač tudi vuzeniška pražupnija nastati že pred tem letom. Toda o tem ni absolutno nobenega poročila. Edini kažipot v to temno davnino je patronat, ki je od nekdanj pripadal vuzeniškemu gospodu Trušnjanom, za njimi celjskim grofom in za temi deželnim vladarjem do danes. Kako so prišli Vuzeniški do tega patronata? Dani sta dve možnosti. Morda je v pradedni dobi (pred 1146) kak vlastelin postavil vuzeniško cerkev kot samolastno cerkev (Eigenkirche), ki je postala župna cerkev in je patronat ostal graščaku, ali pa so pražupnijo ustanovili patrijarhi, pa so potem vuzeniškemu gospodu odstopili patronat. Samolastna graščakova cerkev je pred 13. stoletjem izključena, saj g. Mravljak sam ugotavlja (Vuzenica v srednjem veku str. 8), da je grad vuzeniški nastal šele v prvi polovici 13. veka. Severno pobočje Pohorja je bilo pač veliko slabše in pozneje naseljeno kakor pa južno. Da bi bil patrijarh kdaj odstopil Vuzeniškemu patronat, je prazna trditev brez vsake historične podlage.

Najnaravnejše se torej postanek vuzeniške župnije razlaga tako: Ko so Trušnjani uredili tu svojo gosposčino in si postavili grad, so poskrbeli tudi za cerkev in župnijo, oziroma prvotni vikarijat, ki se je kmalu osamosvojil. To pa seveda ne izključuje, da bi ne bila že prej tu kaka cerkvica, saj so tudi pri drugih pražupnijah v najbolj od-

daljenih krajih jako zgodaj nastale cerkve in potem vikarijati. Ako je vuzeniški graščak postavil cerkev in ustanovil nadarbino, je celo naravno dobil patronat nad njo. Iz ostankov romanskega sloga pri vuzeniški cerkvi se ne smejo delati presmeli sklepi na starost župnije in cerkve, saj je znano, da se je romanski slog pri nas ohranil še do sredine 13. stoletja.

Ako se l. 1238. omenja »Dietmarus plebanus de Saldenhofen«, tudi iz tega ne sledi, da je takrat Vuzenica že bila popolnoma samosvoja župnija, oziroma pražupnija, ker imamo mnogo vzgledov, kjer se vikarji imenujejo župniki, nasprotno pa osamosvojeni župniki kapelani in njih cerkve »kapele«. Nazoren vzgled imamo v laški pražupniji, kjer se pri cerkvi Sv. Ilja (Zidan most) že v 13. stol. omenja »župnik« Eberhard, 1297 »Simon, plebanus s. Egydii«, ki je bil obenem »decanus Sewnie«, pa vendar le vikar laškega nadžupnika. Enako se v Loki pri Zidanem mostu v 15. stol. omenjajo župniki, dasi je nedvomno, da je tu bil le laški vikariat. (Orožen, Das Dekanat Tüffer 422, 449 d.)

Nasprotno je Spodnjo Polskavo že l. 1249. patrijarh izrecno izločil iz slivniške pražupnije, pa se vendar še pozneje polskavski župniki imenujejo »kapelani« in njih cerkev »kapela«, t. j. podružnica.

Razmerje med pražupnijo pri Sv. Martinu in Vuzenico je po priliki tako, kakor med rogaško nadžupnijo in svetokrižko pražupnijo. Staviti si moramo vprašanje: kam so pridelili ozemlje stare vuzeniške nadžupnije, ko so ustanavljali sosedne pražupnije? Pod Hoče, Slivnico in Konjice gotovo ne, ostane le Sv. Martin pri Slovenjgradcu, ker prej omenjeni razlogi ne dopuščajo v Vuzenici prvotne pražupnije.

F. K o v a č i č.

Maribor, das jugoslavische Meran. Maribor 1927. 8°. 112 str. — Prijetno pisan vodič po ozemlju med Celjem in Mariborom, Prevaljami in Ljutomerom. Opisi posameznih krajev in tujskoprometnih točk so kratki, pregledni in jasni, zgodovinska stran pa pogosto slaba, deloma nesistematična (n. pr. zgodovina Maribora), deloma pa nezgodovinska (n. pr. l. 1665. zgradijo Celjski grofi cerkev Sv. Treh Kraljev; p. 92). »In der Brühl« je slovensko Soča, »Schlapfenberg« pa Melje. Slike so dobre. Pri podobnih vodičih bi morala stopiti v ospredje bližnja okolica mesta (manjkajo Vodole, Počehovski breg, Vražja peč, Studeniško-limbuški gozd, Stražun, Zrkovce in Vinarje), ne pa daljnja!

Fr. B a š.

Schneeweis Edmund, Die jugoslavische Volkskunde in den Jahren 1914—1924, Teil I. u. 2. Zeitschrift für slavische Philologie. Herausgegeben von Dr. Max Vasmer, ord. Professor an der Universität Berlin. Band III. 1926, str. 156—184 in 408—437. Marker & Petters Verlag, Leipzig.

Svetovna vojna je pretrgala delo na polju jugoslovanskega narodopisja. Šele l. 1921. je izšel 21. zvezek Srpskega etnografskega zbornika in istega leta 5. zvezek Glasnika srpskega geografskega društva. A v drugi polovici omenjenega desetletja pa je delo v Belgradu sijajno napredovalo. Od 1921—1924 je izšlo 11 zvezkov Srpskega etnografskega zbornika, na univerzi sta dve stolici in ena docentura za narodoslovje in etnografski seminar z 6000 zvezki. Etnografski muzej se po vojni na novo razvija. Iz Beograda so organizirali etnografsko delo tudi v Skoplju, kjer so ustanovili etnografski muzej in osnovali na l. 1921. ustanovljeni filozofski fakulteti stolico za etnografijo.

Zagrebska akademija znanosti je izdala v tem deceniju 6 zvezkov Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena (zv. 19—25), šele 1925 je dobila univerza stolico za narodopisje. Matasovičeva Narodna Starina, ki izhaja od l. 1921., pa prinaša

lepe narodopisne članke in razprave. Pri nas Slovencih pa delo ni bogve kaj napredovalo. V Ljubljani smo dobili samostojen Etnografski muzej, nimamo pa stolice za etnografijo na univerzi, a po letu 1924. pa je tudi pri nas zanimanje za to stroko naraslo, ker je Časopis za zgodovino in narodopisje dobil sodruga v Etnologu, ki posega večinoma v prastaro dobo, pa prinaša tudi etnografske članke v ožjem pomenu. Schneeweis pa priznava, da si je naš Časopis stekel za slovensko narodopisje velike zasluge.

Ob razvrstitvi ogromnega gradiva je poročevalca vodila Hoffmann-Krayerjeva »Volkskundliche Bibliographie«, le da je na prvo mesto še postavil pregled o izdanih etnografskih zemljevidih, in k njim pripadajočih tekstih, ki so večinoma izšli ob mirovnih pogajanjih.

Ne bo odveč, če navedem razdelitev po poglavjih: I. Ethnographische Karten. Statistisches. II. Gesamtvolkskunde. III. Herkunft der Bewohner. IV. Körperliche und geistige Eigenschaften. V. Dorfanlage. VI. Haus und Hausrat. VII. Sachen, Museen und Ausstellungen. VIII. Technik, Berufe, Volksindustrie und Volkskunst. IX. Tracht. X. Speise und Trank. XI. Sitte, Brauch, Fest und Spiel. XII. Volksrecht. XIII. Volksglauben. XIV. Volksmedizin. XV. Volkspoese. XVI. Sonstige Volksliteratur. XVII. Rede des Volkes. XVIII. Namen.

V nekaterih navedenih poglavjih smo Slovenci v desetletju 1914—1924 skoraj popolnoma odpovedali, saj n. pr. v VI. sploh nismo zastopani po naših ljudeh ampak samo po Gerambu in Haberlandtu, ki odreka tipični alpski dimnici slovenski izvor. Pač pa smo v VIII. poglavju po Siču (narodne vezenine, narodni okraski na pirhih in kožuhih, na orodju in pohištju) lepo zastopani. S poglavjem o narodnih nošah se ne moremo ponašati. Razprav ali opisov o narodnih jedeh in pijačah nam popolnoma manjka. Tudi v XI. poglavju je velika praznina, kjer bi bili morali tudi mi sodelovati — pa nismo. In tako še drugod.

V koliko je poročevalec o slovenski etnografiji izčrpen, ne morem konstatirati — članke v naših časopisih je navedel, manjkajo pa časniki. Popraviti moram neko netočnost. V spisu »Predigra kostanjske pasionske igre« (ČZN 17, 1922 str. 89—96) nisem dokazal, kakor trdi Schneeweis str. 432, da izvira kostanjska pasionska igra iz nemške »Das Leiden-Christi Spiel aus dem Gurktal in Kärnten«, ki jo je izdal A. Schlossar v Halle l. 1891., ampak sem le dognal, da predigra kostanjske pasionske igre sloni na nemški in je deloma doslovno prevedena.

Bolgarskega narodopisja se to poročilo le mimogrede dotika, to stran deloma nadomešča poročilo: »Die bulgarische Sprachwissenschaft« 1914—1924, ki ga je spisal St. Mladenov v II. in III. letniku istega časopisa. Schneeweisu pa gre zasluga, da je dobro informiral nemški znanstveni svet o etnografskem delu na teritoriju naše države v desetletju 1914—1924.

Fr. Kotnik.

Steska Viktor: Slovenska umetnost. I. Slikarstvo. Mohorjeva knjižnica 16. Prevalje 1927. Str. 430.

Proučevanje naše domače umetnosti, posebej slikarstva, je v zadnjih dveh desetletjih razveseljivo napredovalo. V ospredju teh študij stoje trije možje z enakimi začetnimi črkami: rajni dr. Stegenšek, konservator dr. Fr. Stele in mons. V. Steska poleg drugih tudi zelo zaslužnih. Zlasti od prevrata sem se je izvršil pravcati preobrat tudi v poznavanju naše stare umetnosti. Upamo, da bo s časoma prodrlo umevanje domače umetnosti in zgodovine tudi v širje kroge našega razumnštva, ker na žalost priznati moramo, da toplomer historično-umetniškega zanimanja v naših, celo akademično izobraženih krogih ne stoji baš visoko, zlasti v Mariboru ne.

Na podlagi psihološkega zakona o sugestiji bo morda z opetovanimi spisi in predavanji uspelo, da komčno tudi slepci pregledajo in gluhi zaslišijo, da so nad gostilniško in kavarniško politiko še višje kulturne vrednote.

V šele razvojnem štadiju naših umetniško-zgodovinskih raziskav ni lahko podati celotne zgodovinske slike umetniškega udejstvovanja v naših deželah, zato je g. dr. Stele previdno označil svoj »Oris« (19) le kot kulturno-zgodovinski poskus, dr. Mal je pa v svoji Zgodovini umetnosti pri Slovencih, Hrvatih in Srbih (1924) podal le sumaričen pregled arhitekture, plastike in slikarstva. G. Steska se je v svoji knjigi omejil le na slikarstvo, a je posegel precej na široko; njegova knjiga obsega obilo gradiva, zlasti biografskega, vendar ima razne nedostatke, ki jih pa ni zakrivil g. pisatelj, marveč razmere, v katerih je knjiga nastala in prišla na svetlo. »Slikarstvo« je prvi del nameravanega dela »Slovenska umetnost«, a bolj bi tej knjigi pristojal naslov »Slikarstvo na Kranjskem«. Tu in tam se sicer pisatelj ozira tudi na sosedne dežele, a le kolikor so tam delovali »kranjski« umetniki. Ozira se tudi na »tuje slikarje«, kar je čisto prav, toda z istim pravom bi trebalo vzeti v poštev tudi »tujce«, ki so slikali na Štajerskem, Koroškem in Primorskem. Delo je torej geografično okrnjeno. Pa tudi č a s o v n o ne podaje celotne zgodovine slikarstva v naših deželah. Začenja kar z gotiškim slikarstvom in še to odpravi prav kratko, na Štajerskem ne omeni niti ene cerkve z gotskimi freskami, dasi jih je znano že lepo število. Romanskega slikarstva niti ne omenja, dasi imamo nekaj miniaturnih in tudi prekmurska slikarija, ki jo omenja med gotsko, »je izvršena po romanskih ikonografičnih shematih«, kakor se izraža dr. Stele. Popolna zgodovina slikarstva v naših deželah bi se morala kajpada ozirati tudi na ostanke stenske slikarije in na mozaike iz rimske dobe. Knjiga se končuje z Wolfovo šolo, na najnovejše slikarstvo se sploh ne ozira.

A tudi s t v a r n o nam knjiga ne podaje celokupne slike naše slikarske umetnosti. Pisateljeva razvrstitev gradiva se drži namreč o s e b raznih umetnikov, vsled tega pridejo v poštev le dela, kjer se je umetnik podpisal, izostala so pa vsa »anonimna« dela, katerih je pa po naših cerkvah, muzejih in zasebnih hišah ogromno število. Ne ve se jim sicer za avtorja, mnogo jih je za umetnostno zgodovino brez pomena, vendar še ostane mnogokaj, kar je treba vpoštevati ter se da kvalitativno in časovno določiti ter včasih vsaj približno, iz katere slikarske delavnice utegne izvirati. Te »anonimne« slike tvorijo važno poglavje naše umetnostne zgodovine in še čakajo na posebne študije.

Med razlogi, radi katerih se je pri nas renesansa zelo zakesnila, navaja pisatelj (str. 11) turške napade. Umljivo je, da so ti napadi zelo škodovali kulturnemu razvoju naših dežel, vendar je z druge strani zgodovinsko ugotovljeno dejstvo, da se je v 15. in v prvi polovici 16. stol. pri nas veliko delalo; po Turkih požgane in oskrnjene cerkve so si ljudje hitro popravili in prav v teh časih so bile mnoge poslikane in obokane. Da je k nam dospelo renesansko slikarstvo že pred nastopom luteranstva, dokazuje l. 1927. odkrita slikarija v laški podružnici Marija Gradec, da pa se ni v večji meri pred 17. stol. pri nas uveljavila renesansa, je glavni vzrok v tem, ker so radi politične napetosti med beneško republiko in patrijarhi pa avstrijskimi vladarji bila vrata proti Italiji skoraj zaprta.

Naj sledi še nekaj stvarnih podatkov, ki bodo morda dobrodošli raziskovalcem naše domače umetnosti. Med Ilovškovim deli na str. 82 bi bila omeniti tudi Sladka gora; na dotično Ilovškovo slikarijo iz l. 1753. je že l. 1917. v »Glasniku najsv. Src« opozoril Fr. Comilšek. O očetu Fr. Ilovška pravi pisatelj (str. 58), da je došel iz M a r i b o r a v Mengeš za orglavca. Matice stolnomestne župnije mariborske ne poznajo ne Ilovška ne Jelovška, sploh ne sličnega imena, menda je bil kje iz mariborske okolice.

Od Josipa Tominca (str. 233—241) ima tudi mariborski muzej dva velika portreta z njegovim podpisom: iz l. 1870. portret Gabriele pl. Burgstaller-Bidischini, lastnice vlastelinstva Banni-Trst, iz l. 1877. pa njenega moža Jožefa pl. Burgstaller-Bidischini, bivšega državnega in deželnega poslanca ter predsednika komisije za pogozdovanje Krasa v Trstu.

Iz Slekovčevih in iz lastnih matičnih izpiskov naj še objavim imena nekaterih spodnještajerskih slikarjev, ki jih ne omenjata ne Wastler v svojem leksiku in ne Zahn v dodatkih k temu leksiku. Želeti je, da se poiščejo imena slikarjev in drugih umetnikov tudi v celjskih in drugih maticah starejših župnij.

1. *Cocconi Dominicus, nobilis et artificiosus dnus, suae professionis Pictor Marpurgi copul. 7 Januarii 1743 cum honesta dna Maria Chatarina, dñeti nobilis et artificiosi dñi, quondam Pictoris Maurittii Holzinger, relicta vidua, nata Königspurgerin.*

2. *Egger Janez Pavel, pozlatar v Radgoni. Pri velikem požaru v Radgoni, dne 3. IV. 1713 je zgorelo 27 ljudi, med njimi tudi Egger.*

3. *Holzinger Mavricij gl. pri Cocconu.*

4. *Kiendl Hans Georg, Maller — umrl 8. sept. 1685. Žena Eva je umrla 9. jan. 1690.*

5. *Klaus Josip, rojen Rajhenburžan. L. 1756. je naslikal sliko sv. Petra za veliki oltar župne cerkve v Rajhenburgu. (Rajhenburška kronika).*

6. *Kolb Franciskus, artificiosus dnus, pictor, civis et vigiliarum magister, viduus, copulatus 10. Febr. 1744 cum honesta virgine Maria Theresia, nata Aichmayr dñeti dni Simonis Aichmayr et Mariae Clarae. Že 1. jan. 1745 mu je umrla žena Marija Terezija. On sam je umrl 10. junija 1748.*

7. *Mimbl Franciscus Mathias, viduus, Pictor, copulatus 10. April. 1690 cum virgine Maria Theresia Dni Christophori Wasl et Mariae Reginae conjug. filia. — Prvič je bil oženjen z neko Ano Elizabeto, ki mu je umrla 15. dec. 1689. Iz prvega in drugega zakona je imel več otrok. Franc Matija je bil najbrže sin 11. sept. 1674 v Mariboru umrlega Franca Mihaela Mimbla, bivšega učitelja.*

8. *Misser (Mässer?) Matija. Podpisan je v kapeli sv. Barbare na Kalvariji pri Mariboru pod sliko snemanja s križa na evangelijski strani: Misser Mathias inv. et pinx. anno 1815. Na listni strani je od istega umetnika polaganje v grob, na steni za glavni oltarjem pa nad kipom sv. Barbare sv. Trojica.*

9. *Nagg Matija, pictor in Saldenhofen, poročen 19. X. 1682 z vdovo organista Steinhellerja. (Vuzeniška poročna knjiga.)*

10. *Peindling Franciscus, Pictor v Mariboru. Žena Jožefa, roj. Gollner, sin Janez Nepom. r. 26. IV. 1763, ko je bil oče že mrtev.*

11. *Rechinger Josephus Antonius dñeti Georgii Rechinger, civis Judenburgensis filius legit, civis et pictor Gonavicii (Konjice) copulat. 15. Junii 1744 cum nobili et honesta virgine Maria Catharina dñeti nobilis dni Georgii Antonii Kuglmair, quondam senatoris Marpurgi et Mariae Caeciliae.*

12. *Reiser Joannes, Pictor, žena Elizabeta, sinček Andrej, r. 12. XII. 1725.*

13. *Riser Joannes Casparus, Pictor in Aula Marpurgensi, Balthasari Riser et Hevae conj. mortuorum leg. filius, natus Villaci in superiori Carinthia copulatus 13. Januarii 1887 cum Anna Barbara Joannis Reischl civis Marpurg, dñeti et Barbrae conj. filia.*

14. *Seperger Joannes. Pictor, Michaelis Seperger et Ursulae conjug. mortuorum legit. filius natus Salispurgi copulatus 20. Januarii 1687 cum Catharina Georgii Millpauer et Magdaleneae conj. mortuorum leg. filia nata Leibnicii. Od 10. XI. 1687*

do 26. II. 1710 sta poslala h krstu v Maribor 11 otrok. Dne 16. IV. 1711 je Janez Seperger umrl.

15. *Seperger Joannes Georgius*, pictor, coelebs D. *Joannis Seperger et Catharinae eius uxoris fil. leg., Parochianus Marburgensis copulatus* 26. Sept. 1746 cum honesta virgine *Gertrude Pancratij Lieb et Mariae*.

16. *Starmon Andrej Jožef*, slikar v Konjicah, je imel z ženo Marijo Ano otroke: 12. VIII. 1709 Franca Ludovika, 19. II. 1711 Jožefa, 13.V. 1713 Ivano Frančiško, 12. I. 1716 Marijo Julijano.

17. *Spanner Melhior*, slikar v Ptujju, poročen 14. febr. 1689 z vdovo Marijo Suzano Essenko (Jesenko). Z drugo ženo Ano Barbaro je imel sina Jožefa Melhiorja, rojenega 13. marca 1710, ki je 19.VI. 1734 bil posvečen za duhovnika ter je umrl kot župnik pri Sv. Marjeti nižje Ptujja. Oče slikar je umrl kot ptujski mestni sodnik in bil pokopan 1. febr. 1720, star šele 49 let.

18. *Tomec Mihael*, pictor pri Sv. Križu pri Rogaški Slatini, je z ženo Marijo 21. jan. 1715 poslal h krstu sinčka Karola Pavla. Botra sta mu bila kostrivniški župnik Jernej Lerch in Helena Kidrič. (Krstna knjiga pri Sv. Križu vol. I.)

19. *Waboy Franciscus Michael nobilis et artificiosus dnus*, suae professionis pictor *Marpurgi copulatus* 6. Junii 1735 cum honesta virgine *Maria Anna dfti dni Simonis Schlagg, quondam Caesarei tellonarii in Platsch et Annae Mariae uxoris eius leg. educata filia Parochiani Marpurgensi*.

20. *Zeit Anton*, slikar v Krškem, je l. 1794. naslikal križev pot za župno cerkev v Rajhenburgu. (Rajhenburška kronika.)

Knjigo g. Steske bo tudi zgodovinar s koristjo rabil. Dodan »Imenik umetnikov« pa ne vsebuje vseh v besedilu omenjenih slikarjev. F. Kovačič.

Carinthia I., Mitteilungen des Geschichtsvereines für Kärnten, 115. Letnik (1925) in 116. letnik (1926). Slično, kakor je Ljubša obdelal župnije na levem bregu Drave v »Časopisu«, letnik 19 in 20, nahajamo v zgornjih dveh letnikih Carinthie po Dr. Ernstu Klebelu obdelano vso Koroško v razpravi »Zur Geschichte der Pfarren und Kirchen Kärntens«. Snov je razdelil na dva dela, 1. Solnograški del (severno od Drave) in 2. Oglejski del (južno od Drave). V prvem delu nahajamo le nekaj malega za naše kraje, kar je pa ravno Ljubša v omenjeni razpravi obdelal temeljiteje. Vuzenico omenja kot župnijo šele leta 1265. Uporabljal je »Monumenta Carinthiae« med glavnimi viri, in ravno tam bi bil lahko našel, da se v Vuzenici omenja že 1238 »Ditmarus plebanus« (IV. št. 2155). Ravno v tej listini nahajamo Vuzenico prvokrat pod imenom *Saldenhofen*; prvotno krajevno ime je morda bilo slovensko, pa ga ne poznamo, zato ne moremo seveda tudi dobiti poročil o začetkih župnije. Patroni pa so bili kar po izumrtju gospodov Vuzeniških (1374 ali pa 1376) že Celjski grofje, in ne šele 14... Upamo, da pri drugih župnijah ne bo takih pomot. Sicer pa se nam zdi celotna razprava, zlasti v splošnem delu, prav dobra. I. M.

Društveni glasnik.

Zgodovinsko društvo.

Od zadnjega občnega zbora se je vršilo šest odborovih sej, in sicer 17. novembra 1927 ter 4. februarja, 25. februarja, 8. marca, 12. aprila in 5. junija 1928. Važnejši sklepi so se tikali sledečih zadev:

1. O d b o r, č l a n s t v o. Dva odbornika (dr. M. Heric in dr. R. Pipuš) sta svoji funkciji odložila, prvi z motivacijo, da kot neizgovinar prepušča svoje mesto zgodovinarju, drugi zaradi bolezni. Kot namestnika sta se pozvala v odbor dr. Vladimir Travner in prof. Fr. Baš. — Da se društveni predsednik dr. Fr. Kovačič v uredniškem poslu razbremeni, so se osnovali sledeči odseki: zgodovinski (prof. Prijatelj in dr. Travner), narodopisni (prof. Baš in viš. ravn. Vrabl), literarno-zgodovinski (dr. Tomišek, dr. Dolar in J. Glaser) ter pravno-zgodovinski (dr. Močnik in viš. ravn. Vrabl). — Novih članov se je priglasilo 19, izstopilo, oziroma umrlo jih je 17. Med umrlimi sta bivša sotrudnika »Časopisa« dr. Fran Mohorič (prim. Sl. Pravn. 1928, 47), in spiritual Martin Avšič (prim. Kraljestvo Božje 1928, 95; Bogoljub 1928, 118; Glasnik presv. Srca Jezusovega 1928, 147) ter dolgoletni požrtvovalni društveni blagajnik dr. Radoslav Pipuš (prim. Jutro 1928, št. 103; Mariborski večernik 1928, št. 100).

2. D e n a r n e z a d e v e. Državna podpora se je znižala na 10.000 Din. Mariborski oblasni odbor je naklonil društvu 20.000 Din podpore. — Stroški za prvi snopič letošnjega »Časopisa« so znašali 16.309 Din. — Da se društvu ustvari trdna in zanesljiva podlaga, se je na predlog prof. Baša sklenilo ob društveni 25letnici osnovati rezervni fond, od katerega bi se rabile le obresti. Za začetek se je vložilo 2500 Din, in tako vsako leto od raznih podpor. Južnoštajerska ljudska posojilnica v Mariboru je za imenovani sklad darovala 1000 Din. — Starejšim letnikom »Časopisa«, ki deloma že pohajajo, se je zvišala cena na 40 Din (sedanjo naročnino).

3. K n j i ž n i c a, a r h i v, m u z e j. Za knjižnico se je nakupilo 48 starejših letnikov »Carinthie« za 350 avstr. šilingov, za arhiv pa mizarški red iz Vuzenice za 100 Din. — Mestni arhiv je bil prenešen v društvene prostore, vendar še ni inventarnega zapisnika. — Dr. V. Močnik je daroval zapisnik (dnevnik) črnogorskega oficirja iz svetovne vojne, Jos. Mravljak prepis vuzeniškega urbarja, J. Glaser literarno ostalino Antona Laha in pesmi Jakoba Košarja v prepisu kanonika dr. J. Pajka. — Razne ponudbe (med njimi orig. izdaja Valvazorja) so se iz gmotnih razlogov odklonile. — Prizadevanje, da se pridobi gornjepolskavski arhiv, je ostalo brezuspešno. — V evidenco so se vzele izkopine iz gomil na Čistinah v Prekmurju, o katerih je društvu obsežno poročala gdč. Franja Schneider, učiteljica v Ivancih pri Dobrovniku, nadalje izkopine v Šetarjevi in Žametni vasi (poročal prof. Baš), ter v Rušah (poročal dr. Fr. Kovačič).

4. P e t i n d v a j s e t l e t n i c a. V proslavo 25letnice društvenega obstanka se je sklenilo izdati posebno slavnostno številko »Časopisa«. Proslava naj se po možnosti vrši začetkom septembra. Izvolil se je v ta namen poseben odsek.

Doposlane tiskovine.

(Od 26. januarja do 15. junija 1928.)

- Blätter für Heimatkunde V., Nr. 1—6. Graz 1927.
Bogosloval Vestnik VIII, št. 2. Ljubljana 1928.
Čas 1927/8. Zv. 3, 4. Ljubljana 1928.
Český časopis Historický. R. XXXIV., seš. 1. Praha 1928.
Dom in Svet. l. 41., št. 1/2, 3, 4, 5. Ljubljana 1928.
Etnolog, 2. Ljubljana 1928.
Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu. II, 1927.
Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. L. VII—VIII. 1—4. Ljubljana 1926—1927.
Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, XXXIX, zv. I—II, Sarajevo 1927.
Ljubljanski Zvon, l. 1928, zv. 1—5. Ljubljana 1928.
Lud, V, 1—4; VI, 1—4. Lwow 1926, 1927.
Mentor. Ljubljana 1928, št. 6—10.
Popotnik, Ljubljana 1928, št. 6—9.
Revue des Etudes Slaves 1927, fasc. 1—2; 3—4. Paris 1927.
Slavia VI, 2—3; 4. Praga 1927/28.
Slovenski pravnik. XLII, št. 1—4. Ljubljana 1928.
Starohrvatska Prosvjeta. Nova serija l. 3—4. Zagreb-Kolin 1927.
Strani pregled I, 3. Beograd 1927.
Vjesnik kr. državnog arhiva u Zagrebu. God. III. Zagreb 1928.
Vjesnik Hrvatskoga Arheološkoga društva. Sveska posvećena Josipu Brunšmidu. Nove ser. sv. XV. Zagreb 1928.
Zbornik za umetnostno zgodovino, VII, 2—4. Ljubljana 1927.
Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark, XXIII, H. 1—4. Graz 1927.
Bullé dr. Fran. Sv. Venancije, prvi biskup Solinski i mučenik Duvanjski. Ponatis iz Vjesnika Hrv. Arheol. dr. u Zagrebu. N. S. XV.
Kelemina Jakob, Krajevna imena iz spodnjepanonske marke. Ponatis iz Časopisa za slovenski jezik, književnost in zgodovino VI. Ljubljana 1927.
Kos Franc, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Peta knjiga (1201—1246).
Pavel August, Nyíltűzhelyű konyhák a hazai szlovénokral. (Kuhinje z odprtimi ognjišči pri madjarskih Slovencih onstran Rabe.) Ponatis iz Ertesltő (Vestnik) 1927. IV. Sombotelj 1927.
Pomen univerze v Ljubljani za Slovence in državo SHS. (V Ljubljani 1927.)

Publikacije Bolgarske akademije:

- Sbornik' za narodni umotvorenija i narodopis'. Knj. XXXVII. B'lgarskoto običajno nakazatelno pravo ot Stefan Bobčev. Sofija 1927.
B'lgarski starini, knj. VII. M. G. Popruženko: Sinodik carja Borila. Sofija 1928.

Publikacije kr. Srpske Akademije:

- Posebna izdanja knj. LXVII: Letopis popa Dukljanina. Ured. Ferdo Šišić. — Knj. LXXIII: Gjorgjević Vlad., Srbija i Turska 1894—1897. Beograd-Zagreb 1928.

Publikacije Zgodovinskega društva.

»Časopis« l. I.—XXII. (1904—1927).

Vsak letnik po 40 Din: * I., zv. 1., VIII., XI., XII., zv. 1., XIII., XVI., zv. 1.

Kazalo za II. I.—XX. Časopisa 30 Din.

Zgodovinska knjižnica I. oddelek, 1. zv.: Krajevne kronike. Din 2.

Zgodovinska knjižnica II. oddelek, 1. zv.: Prazgodovinske izkopine.
Din 2.

* Vrstovšek dr. K.: Celjski grofje in njih ozemlje.

Vrstovšek dr. K.: Dr. Matija Prelog. Din 2.

Kragelj Josip, Tolminski opravljenik. Din 2.

Kovačič Fr.: Nadžupnija Sv. Križa pri Roguški Slatini. Din 10,
po pošti Din 13.

* Kovačič Fr.: Trg Središče.

Kovačič Fr.: Ljutomer. Zgodovina trga in sreza. Din 50, po pošti
Din 53.

Košir P. — Möderndorfer V.: Ljudska medicina. Din 10.

Dolenc dr. Metod: Kmečko dedno nasledstvo za časa veljav-
nosti gorskih bukev. Din 10.

Z zvezdico zaznamovane postavke so raspočane.

Naznanilo cenjenim udom Zg. dr.

Za 25letnico »Zgodovinskega društva« izide letos proti jeseni še tre-
tja, slavnostna številka »Časopisa«.

Uredništvo »Časopisa«.